

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
8 F
12

No

CYPRIANI SOARII SOCIETATIS IESV.

DE ARTE RHETORICA LIBRI TRES.

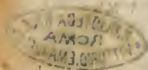
Ex Aristotele, Cicerone, & Quinctiliano præcipue deprompti.

Nunc ab eodem recogniti, & multis in locis locupletati.

PERMISSV SVPERIORVM.

ROMÆ,
Apud Jacobum Ruffinellum.
MDLXXXV.

CYPRIANVS SOARIVS CHRISTIANO LECTORI S.

LONGE profecto melius, atque prudentius studijs suis consulũt, qui optimos auctores in omni disciplinarum genere legendos sibi atque imitandos proponunt, quam qui, his neglectis, delectu omni ac discrimine remoto quosuis cupidissime sequuntur. Quod si quis vetera paullo altius repetere voluerit, quocunque se animo & cogitatione conuertet, hoc ita esse comperiet. Vt enim alios omittam, qui in bonarum artium studijs liberalissimis sunt doctrinisque versati, satis constat Platonem ingenio, doctrina, & copia dicendi longe omnibus superioribus præstitisse. ergo ex eius disciplina quot viri, quanta scientia, quãtaque in suis studijs varietate, & copia, quam admirabiles extiterunt? Atque, vt alios sileam, quorum scripta temporum iniuria perierunt, illi & Aristotelem summum philosophum, & Demosthenem, omnium oratorum facile principem, proculdubio debemus. Siquidem Aristoteles totos viginti annos Platonem audiuit: Demosthenes vero eumdem non solum audiuit, sed etiam lectitauit. Quid Ciceronem ad tantum in philosophia, & eloquentia decus euexit? An non Platonis, Aristote-

stotelis & Demosthenis imitatio? Finis non sit, si velim eos numerare, qui ex Aristotelis disciplina in omni doctrinæ & ingenij laude præstantes prodierunt. Tanti refert, quem imiteris, quem legas, quem admireris. Hoc intelligentes nostræ societatis præceptores, ex eo tempore quo iuuentutem virtute, & litteris informant, eos auctores discipulis exponunt, qui præter ceteros in suo genere floruerunt. Qua de caussa molestius etiam ferebant, nullum esse librum veterum scriptorum, qui adolescentibus, discendi cupidis, primum aditum ad eloquentiam aperiret. Non quod doctrina dicendi parum Latinis litteris sit illustrata, nam & Quinctilianus de ea diligentissime simul & doctissime scripsit, & in libris Ciceronis tantum est curæ, tantum suauitatis, elegantiæ atque doctrinæ, vt ne apud Græcos quidē aut pluribus, aut melioribus præceptis orationis facultas sit exornata: sed quod ad primam tironum institutionem eorum scripta minus sint accommodata. Quid enim discipulis ad hæc studia ingredientibus explicarent? Quinctiliani libros? sunt illi quidem, vt dixi, summa diligentia, singulari iudicio, summa etiam eruditione conscripti. at ita sunt longi, sic nonnumquam obscuri, vt maius otium, & acrius iudiciū desiderent. Partitiones oratorias? at ita sunt breues, & concisæ; vt multas & magnificas eloquentiæ opes constructas, & reconditas nimis anguste coarctent. Libros de oratore ad Quinctum Fratrem? at in dialogo sunt scripti. præcipuas autem in illis partes habent L. Crassus, & M. Antonius, homines, vt dignitate, sic eloquentia in Romana Repub. maximi; qui minora illa, sed discentibus in primis

neces-

necessaria celeriter transigunt: quæ vero sunt à vulgari intelligentia magis remota, ea, non facile dixerim, ornatius ne an copiosius prosequantur. Huc accedit, quod dum Crassus perfectum, Antonius communem informat oratorem, magnis altercationibus qui dialogorum est mos, in contrarias partes disseritur: quod mediocriter quidem eruditis, qui iudicij iam aliquid habent, nō solum magnam & ingenuam delectationem, sed mirabilis etiam vtilitatis fructum affert; tironibus non item, qui disputationis vim atque incitationem adspiciunt, vestigia ingressumque vix intuentur. Duos de inuentione libros puero sibi inchoatos, & rudes Cicero excidisse affirmat, propterea quod nec orationis expoliendæ & conformandæ rationem docent, nec inueniendi fontes ab Aristotele demonstratos aperiunt. Itaque multa in eis præcepta sunt, quæ, editis postea libris, idem Cicero improbauit. Libri vero ad Herennium, a quocunque illi sint scripti, similem inueniendi viam demonstrant, & quædam de statu, multa de verborum & sententiarum continent ornamentis diuersa ab his, quæ Cicero, & Quinctilianus eisdem de rebus tradiderunt. Topicorum liber tantum modo declarat viam ab Aristotele inuentam ad reperiendum in omni oratione argumentum: & quoniam ad Trebatium iurisconsultum scriptus est, exempla habet ex intima iuris scientia desumpta, quæ vsq; eo sunt difficilia, vt sua obscuritate multos ab eius libri lectione reijciāt. In oratore vero ad Brutum quæ sit optima species, & quasi figura dicendi Cicero disertissime exponit. Sed cū ad Brutum scriberet, vulgari præcepta per multa, quæ discendi

studiosis vehementer conducunt, breuiter percurrit, vel pæne præterit. Quæ vero de orationis numero mirabiliter præcipit, vt adeuntibus ad eloquentiam vtilia sint, ordinem alium, & exemplorum lumen desiderant. His de caussis cupiebant nostri præceptores, vt omnes eloquentiæ partes explicatæ definitionibus, exemplis illustratæ ex Aristotelis sententia, Ciceronis vero & Quinctiliani non sententia solum, sed plerumque etiam verbis aliquo libro, via, & ordine comprehenderentur. Futurum enim existimabant, si id fieret, vt discipuli simul cum vulgaribus Rhetoricæ præceptis illa magis recondita de argumentorum locis, de amplificatione, de orationis forma & numero perciperent. Quam ego prouinciã cum eorum voluntate suscepissem, quibus libenter vitæ meæ rationes commisi, his tribus libris dicendi præcepta, quantum exiguæ ingenij mei vires efficere, & consequi potuerunt, complexus sum, vt iuuarem adolescentes ad legendos Aristotelis, Ciceronis & Quinctiliani doctissimos libros, quibus eloquentiæ fontes continentur. Neque vero ignoro multa horum, quæ a veteribus sunt tradita, ab his a quibus defendi æquius erat, editis etiam libris oppugnari. Sed cum a multis, qui singulari doctrina sunt prædi:i, eadem defensa sint, mihi consilium fuit, de his, quæ tot doctissimorum sæculorum approbauit consensus, nihil sine ratione mutare Immo vero te Christiane lector vehementer oro atque obsecro, vt hanc libidinem temere contradicendi veteribus scriptoribus de animo tuo penitus euellas, ne ad eius perniciem longius deinde serpat. Nam simul atque cupiditas hæc ad ingenium

tan-

tanquam fax ad materiam adhæsit, incredibile dictu est, quę continuo excitet incendia. Illud etiam tibi persuadeas velim, nos nihil magis cupere, quam vt virtute & litteris maxime sis ornatus, vt Christo Iesu, qui est parens & salus vitæ nostræ, gratus sis & iucundus.

IN LIBROS DE ARTE RHETORICA AVCTORIS

PROOEMIVM.

RATIONIS, & orationis tanta est similitudo; vt Græci, qui non intelligendi solum, sed loquendi etiam principatũ tenuerunt, vnõ, vtramque, vocabulo, Latini, Græcorum prudentiæ æmuli eodem pæne nominarint. Estenim oratio quasi rationis imago quædam. Rationem in mente, cui regnum totius animi tributum est, Deus Opt. Max posuit: orationis sedem idem summus opifex in celsissima, ac nobilissima corporis parte collocauit: ratio est sicuti lux quædam lumenque vitæ; oratio est rationis decus, & ornamentum: ratio regit, ac moderatur proprium animum; oratio flectit etiam alienos: rationis est species admirabilis, eam tamen intus latentem orationis pulchritudo declarat. Ita quod lumẽ est soli principi, ac moderatori luminum reliquorum, idest oratio rationi, dominæ ac reginæ rerum omnium. Hinc nimirum, fit, vt summi illius rectoris mundi huius bonitatem, sapientiam, vim, & potestatem suscipiendam, admirandamque hominum generi vt rationis, sic orationis vis & natura cogat cõfiteri. Quid enim admirabilius esse potest, quam cogitationes tam multas, tam excellentes, tam varias atque multiplices

plices orationi commendari? Orationem vero exceptã ære quasi vehiculo incredibili celeritate breuissimo temporis spatio ad quam plurimos peruenire? ac postremo per tenuissimos aurium meatus singulari opere artificioque perfectos in alienos animos introire, atq; in eis tam perfecte tam insigniter imprimere speciem suam; vt mærentes consoletur, torpentes excitet, afflictos erigat, inani lætitia elatos cohibeat, & in quemuis deniq; motum auditorem impellat: Quod si orationis tanta præstantia est, non potest non maxima esse dignitas Rhetoricæ, qua ornandæ orationis doctrina continetur. Eadem enim hominis ratio, quæ ceteras artes, inuenit, dicendi quoque artificium illustrauit. Nam primo terram peruagata non modo eius formam situm, fecunditatem, sed eorum etiam, quæ in ea gignuntur, varietatem, vsum, naturamque cognouit. Tum mare ingressa profundum & immensum, quot genera, quamque disparia degentium in eo belluarum inuestigauit? Exin siderum ornatum & pulchitudinem admirans, cognito prius aere, & his, quæ ex eo generantur, in cælum vsque penetrauit. In quibus rebus tam multis, tam varijs, tam disiunctis, tam abditis atque obscuris inuestigandis si tanta fuit rationis sagacitas, & solertia, in expolienda oratione, quæ eius comes, & interpres est, non minori profecto fuit cura. Hic est eloquentiæ ortus, hæc nobilitas, hæc cum ratione coniunctio. Qua de caussa vehementer vigilandum est ijs, qui sapientiæ flagrant studio; enitendumque omni cura ac diligentia, vt,

Rhe-

Rhetoricæ, dialecticæque præceptis optime cognitis, ad reliquarum artium fastigium contendant. Quam viam iucundam, facilem breuem, & quasi compendiariam, non modo non asperam atque arduam, aut longam esse comperient. Quod vt facilius consequantur, hi tres libri artificium dicendi a veteribus traditum breuiter explicabunt. Et in primo quidem libro, qui de inuentione, est sexdecim argumētorum loci sunt explicati simul cum his, quæ ad permouendos animos ex ijsdem locis eruuntur, Præcepta etiam quædam sunt exposita ad exornationem & deliberationē accommodata. In secundo vero, qui dispositionis præcepta continet, de orationis partibus, de statu, iudicatione, & ea controuersia, quæ ex interpretatione scripti existit; præterea de ratiocinatione, enthymemate, inductione, & exemplo agitur. Et quoniam frequens mentio facta est ab antiquis auctoribus Epicherematis, Soritis, & Dilemmatis, eorum vis explanatur. Tertius denique liber docet orationis ornatum, qui est in verbis vel simplicibus, vel coniunctis. Itaque de verbis nouis, de inusitatis, de tropis, de luminibus verborum, & sententiarum, de origine, caussa, natura, & vsu orationis aptæ, ac numerosæ, tum ad extremū de memoria, & pronunciatione in eo disseritur. Sed quo maior vtilitas ex eloquentia percipi possit, Christianis præceptis diligenter ea purganda est. Vt enim bonus agricola vitem, quæ siluescit, & in omnes parte nimia funditur, ferro coercens, tum fructu lætio-

rem,

rem, tum aſpectu pulchriorem reddit: ſic eloquentia, ſi amputetur errorum inanitas, in quos delapſa eſt vitio hominum, diuinas leges ignorantium, ſuam admirabilem ſpeciem recuperabit. Excidatur igitur mentiendi licentia, quam ſeuere diuinis præceptis interdictam oratori. Quinctilianus & antiqui rhetores concedunt: amputetur procacitas; & vitium illud teterrimum lacerandi alios probris, contumelijs, maledictis, cui vtinam ne Demoſthenes, & Cicero tantopere indulſiſſent: reſecetur arrogantia, & inanis laudis appetitus, qui aciem animi perſtringit: intelligatur iniquum eſſe, tenebras auditoribus offundere, ne verum perſpiciant, & ſuffragium atque ſententiam dicendo corrumpere; quod a Græcis & Romanis oratoribus eſt factitatum. His tot tantiſq; deletis maculis, continuo exiſtet illa diuina & cæleſtis Chriſtianæ eloquentiæ, pulchritudo, quæ tanto erit præclara magis & eximia, quanto diligentius ad omnium hominum vtilitatem conferetur, & & ad laudes celebrandas Dei Opti. Maxi. qui ſermonem homini dedit ad ſocietatem & coniunctionem cum hominibus tuendam. Hæc eſt illa Chriſtiana eloquentia, qua Gregorius, & Baſilius nobiliſſimum par amicitiæ, doctrinæ, ſanctitatis plurimum præſtiterunt; & Iuliani amentiſſimi, & profligatiſſimi hoſtis religionis impetus omnes fregerunt: hac excelluit Athanaſius vir ſanctiſſimus, quem nec ſæuiſſima periculorum tempeſtas, nec humanorum commodorum aura potuit vnquam de ſuo curſu dimouere, quin Arij impium

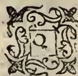
& con-

& conſceleratum comprimeret furorem: hac floruerunt Chryſoſtomi, Ambroſij, Auguſtini, Hieronymi, Cypriani, qui Christianæ Reip. fuerunt lumen longe clariſſimum. Vt alios quam plurimos omittam, quorum eſt copia digna Chriſtiani nominis gloria. Hos tales, ac tantos viros qui volet imitari, colat Chriſtianam eloquentiam, quæ ex diuinarum rerum cura, & contemplatione, ex Chriſti Ieſu amore, ex maximarum, denique artium ſtudijs efflore-ſcit.

INDEX

INDEX EORVM, QVAE VNOQVOQVE CAPITE SINGVLORVM LIBRORVM CONTINENTVR.

Libri primi capita.

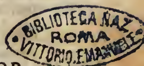
Libri secundi capita.

Libri tertij capita.

De fi-

FINIS.

DE ARTE RHETORICA LIBER PRIMVS.

QVID SIT RHETORICA, QVOD eius officium, & finis. Cap. I.

HETORICA est vel ars, vel doctrina dicendi. Ars est, quæ dat rationes certas, & præcepta faciendi aliquid, quæ habent ordinẽ, & quasdã errare in faciendo non patientes vias. Esse autem eloquentiæ artem perspicuũ est: cum enim rerum minimarum sine arte nulla sit, hominum est parũ considerate iudicantium, credere maximarum rerum nullam esse artem. Dicere est, ornate, grauiter & copiose loqui. Rhetoricæ officium est, dicere apposite ad persuasionem: finis persuadere dictione. Vt enim gubernatori cursus secũdus, medico salus, imperatori victoria; vt moderatori Reip. beata ciuiũ vita proposita est, vt opibus firma, copijs locuples, gloria ampla, virtute honesta sit; sic oratori nihil aliud propositum est, nisi vt dicendo persuadeat.

Arist. lib. 1. Rheto. c. 1. De clar. or. Quinct. lib. 2. cap. 18. Quid sit ars. Offic. 2. Rhetorica est ars. Arist. 1. lib. Rhet. ca. 8. De inuent. Officium & finis Rhetoricæ. Cice. lib. 5. de Rep. est autem is locus lib. 8. epi. ad Att.

De vtilitate, dignitateq; Rhetoricæ. Caput II.

DIgnitas eloquentiæ, vel ex eo intelligi potest, quod in omni libero populo, maximeq; in pa-

Eloquentię dignitas. Arist. lib. 1.

Rhet.cap.1. De orat. 1. Quinct.lib. 2.cap.17.

catis, tranquillisq; ciuitatibus præcipue semper floruit, semperq; dominata est. Quid enim aut tam iucundũ cognitu, atque auditu quam sapientibus sententijs, grauibusque verbis ornata oratio, & perpolita; aut tam potens, tamq; magnificum, quam hominũ animos vnius oratione conuerti? Quid admirabilius quam res splendore illustrata verborum?

Oratoris, & in rep. & inter priuatos magna, & præclara munera.

Oratoris est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicata sententia, eiusdem & languẽtis populi incitatio, et effrenati moderatio. Eadem facultate fraus hominũ ad perniciem, & integritas ad salutẽ vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardẽtius? quis a vitijs acrius reuocare? quis vituperare improbos asperius? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatẽ vehementius frangere accusando potest? quis mærorẽ leuare mitius consolando? Ac ne plura, quæ sunt pæne innumerabilia, dicãtur, breui statuẽdum est, perfecti oratoris moderatione & sapientia non solum ipsius dignitatem, sed & priuatorũ plurimorum, & vniuersæ Reip. salutẽ maxime contineri. Quo maior igitur est eloquentiæ vis, hoc est magis probitate iungenda, summaq; prudẽtia: quarum virtutum expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores fecerimus, sed furentibus quædam arma dederimus.

Eloquẽtia, cum probitate iungenda est.

De materia Rhetoricæ. Cap. III.

De orat. 3. Quid artis materia sit. De inuen. 1. Quinct lib. 2.cap. 22.

ARtis materia est, in qua omnis ars; & ea facultas, quæ conficitur ex arte versatur: vt si medicinæ materiam dicamus morbos, ac vulnera, quod in his omnis medicina versetur. Item quibus

bus in rebus versatur ars, & facultas oratoria, eas res materiā ărtis Rhetoricæ nominamus. Sed hoc interest inter alias artes, & eloquentiam; nam ceteræ fere artes se ipsæ per se tuentur singulæ; bene dicere autem, quod est scienter, & perite, & ornate dicere, non habet definitā aliquam regionem, cuius terminis septa teneatur. Omnia quæcumque in hominū disceptationem cadere possunt, bene sunt ei dicenda, qui hoc se posse profiteatur, aut eloquentiæ nomen relinquendum est. Quam opinionem non solum Romanæ eloquentiæ parens Cicero, sed philosophorum etiam facile principes Plato, & Aristoteles multo ante secuti sunt. materia enim oratori ad dicendum subiecta, quæstio est.

Quid inter artium ceterarū & Rhetoricæ materiam interfit. De orat. 1.

Oratoris materia est quæstio. in Phædro.

De quæstione. Cap. IIII.

QVæstionum duo sunt genera, alterum infinitum, quod Græci Thesin, Cicero propositum vocat; alterum certum & definitum, quod hypothesin illi, Latini vel caussam, vel controuersiam solent appellare. Propositum est, in quo aliquid generatim quæritur hoc modo: expetenda ne sit eloquētia? Caussa est, quę certis personis, locis, temporibus, actionibus negotijsq; cernitur, hoc modo: An Socrates iure fuerit ab Atheniensibus damnatus? Propositi duo sunt genera; cognitionis alterum, cuius scientia est finis, vt, an solis magnitudine multis partibus terra superetur; alterū actionis, quod refertur ad efficiendum quid, vt si quæratur, quibus officijs amicitia colenda sit. Caussarum tria sunt genera, iudicij, deliberationis, exornationis, quæ quia

Quæstionū duo genera. in part.

Topic. Propositū, quid sit. De orat. 2. Quid sit caussa. Topic.

Propositi duo genera Cic. in Topic. in part. Quinct. lib. 3. cap. 5.

Caussarum tria genera.

in laudationes maxime confertur, proprium habet ex eo nomen laudationis.

De Exornatione, Deliberatione, & Iudicio. Cap. V.

De inuēt.1. Exornationis partes, tempus & finis. Arist.lib.2. Rhet. ca. 4. In part. De inuēt.1. Deliberationis partes, tēp⁹ & finis. Ar.1.Rhet. cap.3. Ci.de or.2. Iudicij partes, tempus & finis. In partitio. De inuēt.1. De inuēt.1. Quinct.lib. 7.Cap.3.

IN exornatione duæ sunt partes, laus, & vituperatio. Tempus tum præsens, tum præteritū. Spectat autem orator honestatem præcipue cum vituperat, mouetq́, auditores ad delectationem. Deliberatio continet in se suasionem, et dissuasionem, tempus vero futurum. Finis, quem sibi proponit orator in suadendo, est dignitas, mouetq́, deliberantem ad spem maxime: in dissuadendo contra indignitatem spectat, & in reformidationē pertrahit. Iudicium, in quo præteritum tempus maxime valet, habet in se accusationem, & defensionem: eius finis iustorum, & iniustorum quæstione continetur, & ad sæuitiam aut clementiam iudex est incitandus.

Quomodo hypothesis ad thesin reuocanda sit. Cap. VI.

Cōsultatio est pars cau sæ. In part. in Top. Quinctil. lib.3. cap.5.

CVm consultatio sit quasi pars caussæ quædam, & controuersiæ, inest enim infinitum in definito, debet orator caussam ad infiniti generis quæstionem transferre. quod vt exemplo pateat, finita est, An Aristotelis philosophia sit perdiscēda: eius quasi pars quædam est illa infinita, An philosophia sit perdiscenda, ad quam orator finitā transferret.

Cic. de Oratore 3. Ornatissimæ sunt orationes

Sunt enim ornatissimæ orationes eæ, quæ latissime vagantur, & a priuata ac singulari controuersia, se ad vniuersi generis vim explicādam conferunt, & con-

& conuertunt, vt ij, qui audiunt, natura, & genere, & vniuersa recognita, de singulis rebus statuere possint. Quod vt facere possit orator excellens, a proprijs personis, & temporibus semper, si potest, auocat controuersiam, & ad vniuersi generis orationẽ traducit. Sic Cic. cum de Archiæ poetæ facultate, summaq; doctrina dicere instituisset, de humanioribus litteris, & poeticæ laudibus, quæ vniuersi generis oratio est, ornatissime disputauit. quæ vniuersi generis vim explicant. In orat. ProArchia.

De partibus Rhetoricæ. Cap. VII.

Qvinque sunt partes, & quasi membra eloquentiæ; inuentio, dispositio, eloquutio, memoria, pronunciatio. Oportet enim primum inuenire quid dicas, inuẽta disponere, deinde ornare verbis, post memoriæ mandare, tum ad extremum agere. Inuentio est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ quæstionem probabilẽ reddãt. Dispositio est rerum inuentarum in ordinem distributio. Eloquutio est idoneorũ verborum & sententiarum ad inuentionem accommodatio. Memoria est firma orationis perceptio. Pronũciatio est ex rerũ, et verborum dignitate, corporis, et vocis moderatio. Nec audiendi quidam, qui iudicium sextam esse partem voluerũt, adeo enim tribus primis partibus est permistum; (nam nec inuentio sine eo, nec dispositio, neq; eloquutio fuerit) vt pronunciatio quoque, vel plurimum ab eo mutuetur. Nec inuenisse credendus est, qui non iudicauit. Quod similiter in alijs partibus, quibus, iudicium permistum est, existimare debemus. Hinc apparet quam præclara res, quã Quinque Rhetoricæ partes. De orat. 2. Quinct. lib. 3. cap. 3. De inuẽt. 1. Iudiciũ nõ est Rhetorices pars. Quinct. 3. cap. 3. Nõ est existimãdus inuenisse qui fine iudicio.

Inuenit. De clar. Orat.

etiam difficilis eloquentia sit, quæ ex quinque rebus constat, quarum vnaquæque est ars ipsa magna per sese. Quare quinque artium cõcursus maximarum, quantam vim, quantamq; difficultatẽ habeat, existimari potest. Sunt igitur quinque Rhetoricæ partes omnino. At inuenire, disponere, eloqui, memoria complecti, pronunciare opera sunt oratoris.

Opera oratoris. Quinct. lib. 3. cap. 3.

Quibus eloquentia comparetur, ac primum de Natura. Cap. VIII.

Eloquentia natura arte & exercitatione comparatur. De inuent. lib. 1. Ad Heren. lib. 1. Quinct. lib. 3. cap. 5. De Orat. 2.

Eloquẽtia, quæ quinque supradictis constat partibus, natura, arte, & exercitatione comparatur. Imitationem enim, vel arti, vel exercitationi subijcere possis. De quibus singulis, quoniam maximi sunt momenti, & ponderis, aliquid dicẽdum est. Natura igitur primum, atque ingenium ad dicendũ vim affert maximam. Nam & animi, & ingenij, celeres quidam motus esse debẽt, qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum, ornandumq́, sint vberes, & ad memoriam firmi, ac diuturni. Quæ accendi, ac commoueri arte possunt, inseri quidem, & donari ab arte non possunt omnia: sunt enim dona naturæ. Illa etiam naturæ sunt, quæ cum ipso homine nascuntur, linguæ solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quædam, & figura totius oris, & corporis. Quæ tamen ab arte limari possunt, & quæ bona sunt, fieri meliora doctrina, & quæ non optima, aliquo modo acui, & corrigi possunt. Neque homines adolescentes, si quid naturale forte non habent, dicendi studium relinquãt, magni enim facere debẽt illam ipsam, quamcumque habuerint, mediocritatem in dicendo.

Naturæ dona fiũt arte meliora.

De Arte. Caput IX.

Cum natura, quæ optima est, ars iungi debet, quæ a natura profecta est. Notatio enim naturæ, atq; animaduersio peperit artem. Habet igitur ars hanc vim; nō vt aliquid, cuius in ingenijs nostris pars nulla sit, pariat, & procreet; verū vt ea, quæ sunt orta iam in nobis, & procreata, educet, atque confirmet. Qua de caussa studiose colēda est, vt quæ viā, & rationē dicēdi doceat. & si enim magnis ingenijs prędìti quidam dicendi sine arte copiam sunt consecuti, ars tamen certior est dux, quam natura.

Notatio naturæ peperit artem.
De Orat. 2. Quinct. lib. 2. cap. 20.
Ars studiose colenda est.
Ars certior est dux quā natura.

De Exercitatione. Caput X.

IN præstanti natura, quam ars expoliuit, exercitatio absolutionē, perfectionemq́, dicendi consummat. Cum enim ad naturam eximiā, & illustrē accesserit ratio quædā, confirmatioq́, doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum, ac singulare solet existere. Quo circa interest permagni, studiū, & ardorem quemdam amoris assumere, sine quo cum nihil quidquam egregium, tum certe eloquentiam nemo vnquam assequetur. Ex hoc ardore nascitur diligentia, quæ, vt in omnibus rebus, sic in dicēdi facultate plurimum valet. Hæc præcipue colenda est nobis: hæc semper adhibenda: hæc nihil est quod non assequatur. Quoniā de Rhetoricæ definitione, dignitate, fine, officio, et materia dictum est, quotque sint eius partes, explicauimus; & naturā, artem, exercitationē eloquētię consequēdæ necessarias ostendimus: sequitur, vt de singulis eius partibus disseramus.

Exercitatio dicendi perfectionē cō summat.
De ora. lib. 1. Quinct. lib. 2. c. 18.
Cic. pro Archia.
De orat. 1.
Diligentiæ vis.

De Inuentione. Cap. XI.

In par.

Oratot facit fidé argumentis.

Motus quatuor sunt genera.

Cic. Tus. 4.

Quoniam igitur primum oratoris munus est inuenire, dabit operam vt inueniat, quemadmodum fidem faciat eis, quibus volet persuadere; & quemadmodum motũ eorum animis afferat. Fidem facit orator argumentis, mouet incitando aut ad voluptatem, aut ad molestiam, aut ad metũ, aut ad cupiditatẽ: tot enim sunt motus genera, partes plures generũ singulorum. Cum enim omnis animi cõmotio ex opinione boni alicuius: aut mali nascatur, lætitia, et cupiditas ex opinione boni nascũtur; ægritudo, & metus in malorũ opinione versantur. Est igitur ęgritudo siue molestia, opinio recens præsentis mali, in quo demitti, contrahiq; animo, rectũ esse videatur. Voluptas, opinio recens boni præsentis, in quo efferri, rectum videatur. Metus opinio impendentis mali, quod intolerabile videatur. Cupiditas, opinio venturi boni, quod sit ex vsu iam præsens esse, atq; adesse. Opinio autem quæ in omnes superiores definitiones includitur, est imbecilla assensio. In proposito fidem solum facit orator, in caussa vero fidem, & motum, de quo mox dicemus.

Quid inuentio, quid argumentum & argumentatio. Cap. XII.

Quid sit inuẽtio, quid argumẽtũ.

In part.

In Top.

In part.

INuentio est excogitatio argumẽti. Argumentũ est probabile inuentum ad faciendam fidem: vel aliter, est ratio rei dubię faciens fidem: Fides vero est firma opinio, vt si velis fidem facere, eloquentiã esse expetendam, excogitesq; illud argumentum, nimirum

mirum esse artem bene dicendi: possis hoc modo argumentationem concludere. Ars bene dicendi est expetenda, ea est eloquentia, est igitur eloquentia expetenda. Est autem argumentatio argumenti explicatio, qua dialectici pressius, & religiosius, oratores ornatius & liberius vtũtur. Locus autem est sedes argumẽti. Aristoteles enim proposuit quosdã locos, ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inueniretur. Qui nihil aliud esse videntur, quam notæ quædam, quibus admonemur, quid in ipsis peruestigare debeamus.

In par. Quid sit argumẽtatio.

Dialectici pressi⁹ quã oratores argumẽtatio ne vtũtur. Topic. De Orat.

Quotuplicia sint argumenta. Cap. XIII.

ARgumenta partim in eo ipso, de quo agitur hærent, quo circa insita dicuntur; partim extrinsecus assumũtur, quæ remota vocantur: quoniã absunt, longeq́, ab eo, de quo agitur, disiuncta sunt; vt si dicas eloquentiam esse expetendã, quod bene dicendi sit ars, ratio est insita, in eo de quo agitur, eloquentia enim est ars bene dicendi. Sin expetendã dicas, quod Aristoteli, vel Ciceroni, vel Platoni ita visum sit, ratio erit remota; auctoritas enim illorum virorũ non est in ipsa eloquentia, quæ suapte natura esset expetenda sine illorum cõmendatione.

Argumẽta vel insita sunt, vel assumpta. In Topic. In part.

De numero locorum. Cap. XIIII.

LOci, vnde argumenta insita eruuntur, numero sũt sedecim. Alia enim ducũtur a definitione, alia a partium enumeratione, alia a notatione, alia coniugata appellantur, alia ex genere, alia ex forma, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex con-

Loci argumẽtorũ insitorũ sunt sedecim. In Topicis. In par.

contrario, alia ex adiunctis, alia ex antecedẽtibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex caussis, alia ex effectis, alia ex comparatione maiorum, aut parium, aut minorum. Argumenta extrinsecus assumpta Quinctiliano sunt sex, præiudicia, fama, tormenta, tabulæ, iusiurandum, testes.

Argumẽta assumpta sunt sex. Lib.3.cap.1.

De definitione. Cap. XV.

Definitionũ multa sũt genera. In Topic. Quinct.lib. 5.cap.10.

D*Efinitio est oratio, quæ id quod definitur, explicat, quid sit: vt, virtus est recta animi affectio, Rhetorica est doctrina dicẽdi. Definitionum multa sunt & genera, & præcepta, sed ad huius libri institutum ea nihil pertinent, tantum est dicendum, qui sit definitionis modus. Sic igitur veteres præcipiunt. Cum sumpseris ea, quæ sunt ei rei, quam definire velis, cum aliis communia, eo vsque persequi, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri possit; vt hoc, Rhetorica est ars; cõmune adhuc, multa enim genera sunt artium, vt grammatica, dialectica: vnum adde verbum, Dicendi, iam a communitate res disiuncta videbitur, vt sit explicata definitio. Rhetorica est ars dicendi. Hæc facultas definiendi debet esse in eloquente, vt definire rem possit. Est enim explicanda sæpe verbis mens nostra de quaque re, atque inuolutæ rei notitia definiendo aperienda est. Definitio enim quasi inuolutum euoluit id, de quo quæritur, sed id, non faciet tam presse & anguste, quam in illis eruditissimis disputationibus fieri solet: sed cum explanatius, tum etiam vberius, & ad commune iudicium, popularemq́; intelligentiam accõmodatius. Sic Cicero*

Qui sit definitionis modus.

Facultas definiendi est oratori necessaria. In Orat.

Orator definiet vberi⁹, & explanatius quã philosophus.

cero quid ſint optimates definit, cum ait: Sed genus vniuerſum (vt tollatur error) breui circumſcribi, & definiri poteſt. Omnes optimates ſunt, qui neq; nocentes, nec natura improbi, nec furioſi, nec malis domeſticis impediti. Argumenti a definitione talis eſt formula, Ius ciuile eſt æquitas cõſtituta ijs, qui eiuſdẽ ſunt ciuitatis, ad res ſuas obtinẽdas; eius autem æquitatis vtilis eſt cognitio, vtilis eſt ergo iuris ciuilis cognitio. Sæpe etiã definiunt & oratores, & poetæ per translationẽ verbi ex ſimilitudine cum quadã ſuauitate, quos licet imitari, ſi adoleſcentiã, florẽ ætatis, ſenectutẽ, occaſum vitæ, velis definire.

Pro Sextio Optimates qui ſint.

In Topicis.

Oratores & poetæ ſæpe definiunt per tranſlationem.

De partium diſtributione. Cap. XVI.

ARgumento a partiũ diſtributione ſic eſt vtendum, nullam vt partem relinquamus. Vt ſi velis probare, calliditatem non eſſe virtutẽ, a virtutis partibus, quæ quatuor ſunt, Prudentia, Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia, ſic probare poſſis. omne quod honeſtum eſt, id quatuor partiũ oritur ex aliqua, aut enim in perſpiciẽtia veri, ſolertiaq́, verſatur; aut in hominũ ſocietate tuenda, tribuẽdoq́, ſuũ cuique, & rerum contractarũ fide; aut in animi excelſi, atq; inuicti magnitudine, ac robore; aut in omnium, quæ fiunt, quæq; dicuntur, ordine & modo in quo ineſt modeſtia, & temperantia: calliditas ex nulla illarum partium oritur, non eſt igitur virtus.

In Topi. Quinct. lib. 5. c. 10.

In offi. 1.

De Notatione. Cap. XVII.

ETymologia, quæ verborum originem inquirit, a Cicerone dicta eſt Notatio. Ea ſæpe vtuntur Oratores & Poetæ, vt Ouidius.

Notatio Græcis Etymologia dicta, oratoribus & poe-

Eſt

fis est fami liaris... In To. Quæst. lib. 1. c. 10. In Top. Met. lib. 1. Fast. lib. 5. Vnde senatus dictus. Fast. lib. 4. Aprilis vnde.

Est via sublimis cælo manifesta sereno.
Lactea nomen habet candore notabilis ipso.

Et alibi.

A senibus nomen mite senatus habet.
Nā quia ver aperit tunc omnia, densaq; cedit
Frigoris asperitas, fœtaq; terra patet,
Aprilem memorāt ab aperto tempore dictū.

Arg. à notatione. Vis huius. Exemplū est in orat. in Pisonem.

A notatione sumitur argumentum, cum ex vi nominis elicitur, hoc modo: Si consul est, qui consulit patriæ, non igitur Piso consul, qui eam euertit.

De Coniugatis. Cap. XVIII.

In Top. Q. lib. 5. c. 10.

Coniugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis eiusdē. Eiusdem autem generis verba sunt, quæ orta ab vno varie commutantur, vt sapiens, sapienter, sapientia. Ex hac verborum coniugatione huiuscemodi argumento vsus est Ouidius.

Aurea nunc vere sunt sæcula, plurimus auro
Venit honos.

Et Iuuenalis.

Saty. 8.

Summū crede nefas animū præferre pudori,
Et propter vitam viuendi perdere caussas.

In Pisonē. Terent. in Heaut.

Cicero etiam. Cum enim esset omnis caussa illa mea consularis & senatoria, auxilio mihi opus fuerat, & consulis, & senatus. Est & illud elegans in primis, Homo sum, humani a me nil alienum puto. Cicero lib. de oratore secundo hoc vtitur exemplo, Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moueri, cum Q. Metellum tam pie lugere videatis.

De

De genere & forma. Cap. XIX.

Genus est quod duas, aut plures partes sui ipsius cõmunione similes amplectitur. Partes, quas genus amplectitur, formæ dicũtur; vt, Virtus est genus, plures enim formas, quatuor scilicet complectitur, Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinẽ, & Temperantiã, quæ sunt similes virtutis cõmunione: vt prudentia enim, sic iustitia, sic fortitudo, sic temperantia virtus est. Hinc perspicuũ fit, quid sit forma, est enim pars generi subiecta. Argumẽtũ a genere sic tractatur. Virtutis laus omnis in actione cõsistit, prudẽtiæ igitur laus omnis in actione consistit. Ex forma autem, Quod iustitia est, vtiq; virtus est.

Quid genus sit. In Top. De Orat. 1. Quinct. lib. 5. cap. 10. Quid forma sit. De Ora. 1. Arg. a genere. Officio. 1. Arg. a forma.

De similitudine, & dissimilitudine. Cap. XX.

Quinct. lib. 5. cap. 10.

Similitudo est, quæ traducit ad rem quampiam aliquid ex re dispari simile: ex ea sumitur argumentum hoc modo. Cicero, Sed nimirum, vt quidam morbo, & sensus stupore suauitatem cibi non sentiunt, sic libidinosi, auari, facinorosi, veræ laudis gustum non habent. Ouidius.

Quid similitudo sit. In Topic. Auctor ad He. lib. 4. Arg a similitudine. Phil. 4.

Scilicet vt fuluum spectatur, in ignibus aurũ,
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Trist. lib. 1. ele. 4.

Ex dissimilitudine siue differentia, ducitur hoc modo argumentũ. Si barbarorũ est in diem viuere, nostra consilia sempiternũ tẽpus spectare debent. Eodẽ pertinet illud eiusdẽ Cicer. dies enim affert, & hora potius, nisi prouisum est, magnas sæpe clades: certus autem dies non vt sacrificiũ, sic consilij expectari solet. Quasi diceret: dissimilia sunt sacrificiũ & con-

Argumẽtũ a dissimilitudine. 2. de Orat. Phili. 3.

Rhet.cap.1. De orat. 1. Quinct.lib. 2.cap.17.

catis, tranquillisq; ciuitatibus præcipue semper floruit, semperq; dominata est. Quid enim aut tam iucundũ cognitu, atque auditu quam sapientibus sententijs, grauibusque verbis ornata oratio, & perpolita; aut tam potens, tamq; magnificum, quam hominũ animos vnius oratione conuerti? Quid admirabilius quam res splendore illustrata verborum?

Oratoris, & in rep. & inter priuatos magna, & præclara munera.

Oratoris est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicata sententia, eiusdem & languētis populi incitatio, et effrenati moderatio. Eadem facultate fraus hominũ ad perniciem, & integritas ad salutẽ vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardētius? quis a vitijs acrius reuocare? quis vituperare improbos asperius? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatẽ vehementius frangere accusando potest? quis mærorẽ leuare mitius consolando? Ac ne plura, quæ sunt pæne innumerabilia, dicātur, breui statuēdum est, perfecti oratoris moderatione & sapientia non solum ipsius dignitatem, sed & priuatorũ plurimorum, & vniuersæ Reip. salutẽ maxime contineri.

Eloquētia, cum probitate iungenda est.

Quo maior igitur est eloquentiæ vis, hoc est magis probitate iungenda, summaq; prudētia: quarum virtutum expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores fecerimus, sed furentibus quædam arma dederimus.

De materia Rhetoricæ. Cap. III.

De orat. 3. Quid artis materia sit. De inuen. 1. Quinct. lib. 2. cap. 22.

Artis materia est, in qua omnis ars; & ea facultas, quæ conficitur ex arte versatur: vt si medicinæ materiam dicamus morbos, ac vulnera, quod in his omnis medicina versetur. Item quibus

s in rebus versatur ars, & facultas oratoria, s res materiā artis Rhetoricæ nominamus. Sed c interest inter alias artes, & eloquentiam; nam teræ fere artes se ipsæ per se tuentur singulæ; be- dicere autem, quod est scienter, & perite, & or- ate dicere, non habet definitā aliquam regionem, uius terminis septa teneatur. Omnia quæcumque n hominū disceptationem cadere possunt, bene sunt i dicenda, qui hoc se posse profiteatur, aut eloquen iæ nomen relinquendum est. Quam opinionem non olum Romanæ eloquentiæ parens Cicero, sed phi- osophorum etiam facile principes Plato, & Ari- toteles multo ante secuti sunt. materia enim ora- tori ad dicendum subiecta, quæstio est.

Quid inter artium ceterarū & Rhetoricæ materiam interſit. De orat. 1. Oratoris materia eſt quæſtio. in Phædro.

De quæstione. Cap. IIII.

QVæstionum duo sunt genera, alterum infini- tum, quod Græci Thesin, Cicero propositum vocat; alterum certum & definitum, quod hypo- thesin illi, Latini vel caussam, vel controuersiam solent appellare. Propositum est, in quo aliquid ge- neratim quæritur hoc modo: expetenda ne sit elo- quētia? Caussa est, quę certis personis, locis, tempori bus, actionibus negotijsq; cernitur, hoc modo: An Socrates iure fuerit ab Atheniensibus damnatus? Propositi duo sunt genera; cognitionis alterum, cu- ius scientia est finis, vt, an solis magnitudine mul- tis partibus terra superetur; alterū actionis, quod refertur ad efficiendum quid, vt si quæratur, quibus officijs amicitia colenda sit. Caussarum tria sunt ge nera, iudicij, deliberationis, exornationis, quæ quia

Quæſtionū duo genera. in part. Topic. Propoſitū, quid ſit. De orat. 2. Quid ſit cauſſa. Topic. Propoſiti duo genera Cic. in Topic. in part. Quinct. lib. 3. cap. 5. Cauſſarum tria genera.

in laudationes maxime confertur, proprium habet ex eo nomen laudationis.

De Exornatione, Deliberatione, & Iudicio. Cap. V.

De inuēt. 1. Exornationis partes, tempus & finis. Arist. lib. 2. Rhet. ca. 4. In part. De inuēt. 1. Deliberationis partes, tēp⁹ & finis. Ar. 1. Rhet. cap. 3. Ci. de or. 2. Iudicij partes, tempus & finis. In partitio. De inuēt. 1.

IN exornatione duæ sunt partes, laus, & vituperatio. Tempus tum præsens, tum præteritū. Spectat autem orator honestatem præcipue cum vituperat, mouetq́; auditores ad delectationem. Deliberatio continet in se suasionem, et dissuasionem, tempus vero futurum. Finis, quem sibi proponit orator in suadendo, est dignitas, mouetq́; deliberantem ad spem maxime: in dissuadendo contra indignitatem spectat, & in reformidationē pertrahit. Iudicium, in quo præteritum tempus maxime valet, habet in se accusationem, & defensionem: eius finis iustorum, & iniustorum quæstione continetur, & ad sæuitiam aut clementiam iudex est incitandus.

De inuēt. 1. Quinct. lib. 7. Cap. 3.

Quomodo hypothesis ad thesin reuocanda sit. Cap. VI.

Cōsultatio est pars causæ. In part. in Top. Quinctil. lib. 3. cap. 5.

CVm consultatio sit quasi pars caussæ quædam, & controuersiæ, inest enim infinitum in definito, debet orator caussam ad infiniti generis quæstionem transferre. quod vt exemplo pateat, finita est, An Aristotelis philosophia sit perdiscēda: eius quasi pars quædam est illa infinita, An philosophia sit perdiscenda, ad quam orator finitā transferret. Sunt enim ornatissimæ orationes eæ, quæ latissime vagantur, & a priuata ac singulari controuersia, se ad vniuersi generis vim explicādam conferunt, & con-

Cic. de Oratore 3. Ornatissimæ sunt orationes

& conuertunt, vt ij, qui audiunt, natura, & genere, & vniuersa recognita, de singulis rebus statuere possint. Quod vt facere possit orator excellens, a proprijs personis, & temporibus semper, si potest, auocat controuersiam, & ad vniuersi generis orationē traducit. Sic Cic. cum de Archiæ poetæ facultate, summaq; doctrina dicere instituisset, de humanioribus litteris, & poeticæ laudibus, quæ vniuersi generis oratio est, ornatissime disputauit.

quæ vniuersi generis vim explicant. In orat. Pro Archia.

De partibus Rhetoricæ. Cap. VII.

Qvinque sunt partes, & quasi membra eloquentiæ; inuentio, dispositio, eloquutio, memoria, pronunciatio. Oportet enim primum inuenire quid dicas, inuēta disponere, deinde ornare verbis, post memoriæ mandare, tum ad extremum agere. Inuentio est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ quæstionem probabilē reddāt. Dispositio est rerum inuentarum in ordinem distributio. Eloquutio est idoneorū verborum & sententiarum ad inuentionem accommodatio. Memoria est firma orationis perceptio. Pronūciatio est ex rerū, et verborum dignitate, corporis, et vocis moderatio. Nec audiendi quidam, qui iudicium sextam esse partem voluerūt, adeo enim tribus primis partibus est permistum; (nam nec inuentio sine eo, nec dispositio, neq; eloquutio fuerit) vt pronunciatio quoque, vel plurimum ab eo mutuetur. Nec inuenisse credendus est, qui non iudicauit. Quod similiter in alijs partibus, quibus, iudicium permistum est, existimare debemus. Hinc apparet quam præclara res, quā

Quinque Rhetoricæ partes. De orat. 2. Quinct. lib. 3. cap. 3.

De inuēt.

Iudiciū nō est Rhetoricæ pars. Quinct. 3. cap. 3.

Nō est existimādus inuenisse qui sine iudicio

Inuenit. De clar. Orat.

etiam difficilis eloquentia sit, quæ ex quinque rebus constat, quarum vnaquæque est ars ipsa magna per sese. Quare quinque artium cõcursus maximarum, quantam vim, quantamq; difficultatẽ habeat, existimari potest. Sunt igitur quinque Rhetoricæ partes omnino. At inuenire, disponere, eloqui, memoria complecti, pronunciare opera sunt oratoris.

Opera oratoris. Quinct. lib. 3. cap. 3.

Quibus eloquentia comparetur, ac primum de Natura. Cap. VIII.

Eloquentia natura arte & exercitatione comparatur. De inuent. lib. 1. Ad Heren. lib. 1. Quinct. lib. 3. cap. 5. De Orat. 2.

ELoquẽtia, quæ quinque supradictis constat partibus, natura, arte, & exercitatione comparatur. Imitationem enim, vel arti, vel exercitationi subijcere possis. De quibus singulis, quoniam maximi sunt momenti, & ponderis, aliquid dicẽdum est. Natura igitur primum, atque ingenium ad dicendũ vim affert maximam. Nam & animi, & ingenij, celeres quidam motus esse debẽt, qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum, ornandumq́, sint vberes, & ad memoriam firmi, ac diuturni. Quæ accendi, ac commoueri arte possunt, inseri quidem, & donari ab arte non possunt omnia: sunt enim dona naturæ. Illa etiam naturæ sunt, quæ cum ipso homine nascuntur, linguæ solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quædam, & figura totius oris, & corporis. Quæ tamen ab arte limari possunt, & quæ bona sunt, fieri meliora doctrina, & quæ non optima, aliquo modo acui, & corrigi possunt. Neque homines adolescentes, si quid naturale forte non habent, dicendi studium relinquãt, magni enim facere debẽt illam ipsam, quamcumque habuerint, mediocritatem in dicendo.

Naturæ dona fiũt arte meliora.

De Arte. Caput IX.

Cum natura, quæ optima est, ars iungi debet, quæ a natura profecta est. Notatio enim naturæ, atq; animaduersio peperit artem. Habet igitur ars hanc vim; nõ vt aliquid, cuius in ingenijs nostris pars nulla sit, pariat, & procreet; verũ vt ea, quæ sunt orta iam in nobis, & procreata, educet, atque confirmet. Qua de caussa studiose colẽda est, vt quæ viã, & rationẽ dicẽdi doceat. & si enim magnis ingenijs prediti quidam dicendi sine arte copiam sunt consecuti, ars tamen certior est dux, quam natura.

Notatio naturæ peperit artem. De Orat. 2. Quinct. lib. 2. cap. 20.

Ars studiose colenda est.

Ars certior est dux quã natura.

De Exercitatione. Caput X.

In præstanti natura, quam ars expoliuit, exercitatio absolutionẽ, perfectionemq́, dicendi consummat. Cum enim ad naturam eximiã, & illustrẽ accesserit ratio quædã, confirmatioq́, doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum, ac singulare solet existere. Quo circa interest permagni, studiũ, & ardorem quemdam amoris assumere, sine quo cum nihil quidquam egregium, tum certe eloquentiam nemo vnquam assequetur. Ex hoc ardore nascitur diligentia, quæ, vt in omnibus rebus, sic in dicẽdi facultate plurimum valet. Hæc præcipue colenda est nobis: hæc semper adhibenda: hæc nihil est quod non assequatur. Quoniã de Rhetoricæ definitione, dignitate, fine, officio, et materia dictum est, quotque sint eius partes, explicauimus; & naturã, artem, exercitationẽ eloquẽtię consequẽdæ necessarias ostendimus: sequitur, vt de singulis eius partibus disseramus.

Exercitatio dicendi perfectionẽ cõsummat. De ora. lib. 1. Quinct. lib. 2. c. 18. Cic. pro Archia. De orat. 1.

Diligentiæ vis.

De Inuentione. Cap. XI.

In par.

Oratorfacit fidē argumentis.

Motus quatuor sunt genera.

Cic. Tuſ. 4.

QVoniam igitur primum oratoris munus eſt inuenire, dabit operam vt inueniat, quemadmodum fidem faciat eis, quibus volet perſuadere; & quemadmodum motū eorum animis afferat. Fidem facit orator argumentis, mouet incitando aut ad voluptatem, aut ad moleſtiam, aut ad metū, aut ad cupiditatē: tot enim ſunt motus genera, partes plures generū ſingulorum. Cum enim omnis animi cōmotio ex opinione boni alicuius: aut mali naſcatur, lætitia, et cupiditas ex opinione boni naſcūtur; ægritudo, & metus in malorū opinione verſantur. Eſt igitur ęgritudo ſiue moleſtia, opinio recens præſentis mali, in quo demitti, contrahiq; animo, rectū eſſe videatur. Voluptas, opinio recens boni præſentis, in quo efferri, rectum videatur. Metus opinio impendentis mali, quod intolerabile videatur. Cupiditas, opinio venturi boni, quod ſit ex vſu iam præſens eſſe, atq; adeſſe. Opinio autem quæ in omnes ſuperiores definitiones includitur, eſt imbecilla aſſenſio. In propoſito fidem ſolum facit orator, in cauſſa vero fidem, & motum, de quo mox dicemus.

Quid inuentio, quid argumentum & argumentatio. Cap. XII.

Quid ſit inuētio, quid argumētū.

In part.

In Top.

In part.

INuentio eſt excogitatio argumēti. Argumentū eſt probabile inuentum ad faciendam fidem: vel aliter, eſt ratio rei dubię faciens fidem: Fides vero eſt firma opinio, vt ſi velis fidem facere, eloquentiā eſſe expetendam, excogiteſq; illud argumentum, nimirum

mirum esse artem bene dicendi: possis hoc modo argumentationem concludere. Ars bene dicendi est expetenda, ea est eloquentia, est igitur eloquentia expetenda. Est autem argumentatio argumenti explicatio, qua dialectici pressius, & religiosius, oratores ornatius & liberius vtũtur. Locus autem est sedes argumẽti. Aristoteles enim proposuit quosdã locos, ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inueniretur. Qui nihil aliud esse videntur, quam notæ quædam, quibus admonemur, quid in ipsis peruestigare debeamus.

In par.
Quid sit argumẽtatio.
Dialectici pressi⁹ quã oratores argumẽtatione vtũtur.
Topic.
De Orat.

Quotuplicia sint argumenta. Cap. XIII.

ARgumenta partim in eo ipso, de quo agitur hærent, quo circa insita dicuntur; partim extrinsecus assumũtur, quæ remota vocantur: quoniã absunt, longeq́, ab eo, de quo agitur, disiuncta sunt; vt si dicas eloquentiam esse expetendã, quod bene dicendi sit ars, ratio est insita, in eo de quo agitur, eloquentia enim est ars bene dicendi. Sin expetendã dicas, quod Aristoteli, vel Ciceroni, vel Platoni ita visum sit, ratio erit remota; auctoritas enim illorum virorũ non est in ipsa eloquentia, quæ suapte natura esset expetenda sine illorum cõmendatione.

Argumẽta vel insita sunt, vel assumpta.
In Topic.
In part.

De numero locorum. Cap. XIIII.

LOci, vnde argumenta insita eruuntur, numero sũt sedecim. Alia enim ducũtur a definitione, alia a partium enumeratione, alia a notatione, alia coniugata appellantur, alia ex genere, alia ex forma, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex con-

Loci argumẽtorũ insitorũ sunt sedecim.
In Topicis.
In par.

contrario, alia ex adiunctis, alia ex antecedētibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex caussis, alia ex effectis, alia ex comparatione maiorum, aut parium, aut minorum. Argumenta extrinsecus assumpta Quinctiliano sunt sex, praeiudicia, fama, tormenta, tabulae, iusiurandum, testes.

Argumēta assumpta sunt sex. Lib. 3. cap. 1.

De definitione. Cap. XV.

Definitionū multa sūt genera. In Topic. Quinct. lib. 5. cap. 10.

DEfinitio est oratio, quae id quod definitur, explicat, quid sit: vt, virtus est recta animi affectio, Rhetorica est doctrina dicēdi. Definitionum multa sunt & genera, & praecepta, sed ad huius libri institutum ea nihil pertinent, tantum est dicendum, qui sit definitionis modus. Sic igitur veteres praecipiunt. Cum sumpseris ea, quae sunt ei rei, quam definire velis, cum aliis communia, eo vsque persequi, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri possit; vt hoc, Rhetorica est ars; cōmune adhuc, multa enim genera sunt artium, vt grammatica, dialectica: vnum adde verbum, Dicendi, iam a communitate res disiuncta videbitur, vt sit explicata definitio. Rhetorica est ars dicendi. Haec facultas definiendi debet esse in eloquente, vt definire rem possit. Est enim explicanda saepe verbis mens nostra de quaque re, atque inuolutae rei notitia definiendo aperienda est. Definitio enim quasi inuolutum euoluit id, de quo quaeritur, sed id, non faciet tam presse & anguste, quam in illis eruditissimis disputationibus fieri solet: sed cum explanatius, tum etiam vberius, & ad commune iudicium, popularemq; intelligentiam accōmodatius. Sic Cicero

Qui sit definitionis modus.

Facultas definiendi est oratori necessaria. In Orat.

Orator definiet vberius, & explanatius quā philosophus.

cero

cero quid sint optimates definit, cum ait: Sed genus vniuersum (vt tollatur error) breui circumscribi, & definiri potest. Omnes optimates sunt, qui neq; nocentes, nec natura improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impediti. Argumenti a definitione talis est formula, Ius ciuile est æquitas cõstituta ijs, qui eiusdẽ sunt ciuitatis, ad res suas obtinẽdas; eius autem æquitatis vtilis est cognitio, vtilis est ergo iuris ciuilis cognitio. Sæpe etiã definiunt & oratores, & poetæ per translationẽ verbi ex similitudine cum quadã suauitate, quos licet imitari, si adolescentiã, florẽ ætatis, senectutẽ, occasum vitæ, velis definire.

Pro Sestio Optimates qui sint.

In Topicis.

Oratores & poetæ sæpe definiunt per translationem.

De partium distributione. Cap. XVI.

ARgumento a partiũ distributione sic est vtendum, nullam vt partem relinquamus. Ut si velis probare, calliditatem non esse virtutẽ, a virtutis partibus, quæ quatuor sunt, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia, sic probare possis. omne quod honestum est, id quatuor partiũ oritur ex aliqua, aut enim in perspiciẽtia veri, solertiaq́, versatur; aut in hominũ societate tuenda, tribuẽdoq́, suũ cuique, & rerum contractarũ fide; aut in animi excelsi, atq; inuicti magnitudine, ac robore; aut in omnium, quæ fiunt, quæq; dicuntur, ordine & modo in quo inest modestia, & temperantia: calliditas ex nulla illarum partium oritur, non est igitur virtus.

In Topi. Quinct. lib. 5. c. 10.

In offi. 1.

De Notatione. Cap. XVII.

ETymologia, quæ verborum originem inquirit, a Cicerone dicta est Notatio. Ea sæpe vtuntur Oratores & Poetæ, vt Ouidius.

Notatio Græcis Etymologia dicta, oratoribus & poe-

nis est fami liaris. In To. Quf ctil. 1. c. 10. In Top. Met. lib. 1. Fast lib. 5. Vnde senatus dictus. Fast. lib. 4. Aprilis vnde. Arg. à notatione. Vis huius Exempli est in orat. in Pisonem.

Est via sublimis cælo manifesta sereno.
Lactea nomen habet candore notabilis ipso.

Et alibi.

A senibus nomen mite senatus habet.
Nā quia ver aperit tunc omnia, densaq; cedit
Frigoris asperitas, fœtaq; terra patet,
Aprilem memorāt ab aperto tempore dictū.

A notatione sumitur argumentum, cum ex vi nominis elicitur, hoc modo: Si consul est, qui consulit patriæ, non igitur Piso consul, qui eam euertit.

De Coniugatis. Cap. XVIII.

In Top. Q. lib. 5. c. 10.

Coniugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis eiusdē. Eiusdem autem generis verba sunt, quæ orta ab vno varie commutantur, vt sapiens, sapienter, sapientia. Ex hac verborum coniugatione huiuscemodi argumento vsus est Ouidius.

Aurea nunc vere sunt sæcula, plurimus auro
Venit honos.

Et Iuuenalis.

Saty. 8.

Summū crede nefas animū præferre pudori,
Et propter vitam viuendi perdere caussas.

In Pisonē. Terent. in Heaut.

Cicero etiam. Cum enim esset omnis caussa illa mea consularis & senatoria, auxilio mihi opus fuerat, & consulis, & senatus. Est & illud elegans in primis, Homo sum, humani a me nil alienum puto. Cicero lib. de oratore secundo hoc vtitur exemplo, Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moueri, cum Q. Metellum tam pie lugere videatis.

De genere & forma. Cap. XIX.

Genus est quod duas, aut plures partes sui ipsius cõmunione similes amplectitur. Partes, quas genus amplectitur, formæ dicũtur; vt, Virtus est genus, plures enim formas, quatuor scilicet complectitur, Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinẽ, & Temperantiã, quæ sunt similes virtutis cõmunione: vt prudentia enim, sic iustitia, sic fortitudo, sic temperantia virtus est. Hinc perspicuũ fit, quid sit forma, est enim pars generi subiecta. Argumẽtũ a genere sic tractatur. Virtutis laus omnis in actione cõsistit, prudẽtiæ igitur laus omnis in actione consistit. Ex forma autem, Quod iustitia est, vtiq; virtus est.

Quid genus sit. In Top. De Orat. 1. Quinct. lib. 5. cap. 10.

Quid forma sit. De Ora. 1.

Arg. a genere. Officio. 1.

Arg. a forma. Quinct. lib. 5. cap. 10.

De similitudine, & dissimilitudine. Cap. XX.

Similitudo est, quæ traducit ad rem quampiam aliquid ex re dispari simile: ex ea sumitur argumentum hoc modo. Cicero, Sed nimirum, vt quidam morbo, & sensus stupore suauitatem cibi non sentiunt, sic libidinosi, auari, facinorosi, veræ laudis gustum non habent. Ouidius.

Quid similitudo sit. In Topic. Auctor ad He. lib. 4. Arg a similitudine. Phil. 4.

Scilicet vt fuluum spectatur, in ignibus aurũ,
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Trist. lib. 1. ele. 4.

Ex dissimilitudine siue differentia, ducitur hoc modo argumentũ. Si barbarorũ est in diem viuere, nostra consilia sempiternũ tẽpus spectare debent. Eodẽ pertinet illud eiusdẽ Cicer. dies enim affert, & hora potius, nisi prouisum est, magnas sæpe clades: certus autem dies non vt sacrificiũ, sic consilij expectari solet. Quasi diceret: dissimilia sunt sacrificiũ

Argumẽtũ a dissimilitudine. 2. de Orat. Phili. 3.

& con-

& consilium; non igitur sicuti sacrificij, sic certi, & stati dies debent esse consilij.

De Contrarijs. Cap. XXI.

Cōtrariorū genera sunt quatuor. Arist. in c. de oppos. Cic in Top. Aduersa quid sint.

Contrariorum genera sunt quatuor, aduersa, priuantia, quæ inter se conferuntur, & contradicentia. Aduersa sunt, quæ in eodem genere plurimum differūt, vt virtus vitium; quæ cum animi habitus sint, plurimum tamen inter se differūt; & bellum, pax; sapientia, stultitia. ex quibus argumenta talia existunt. Si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur; & bonitatem, si malitiam. Hinc illud Drancis apud Virgilium.

Argumēta ab aduersis. Topic.

Lib. 11. Aen. Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Tuscu. 5. *Perinde enim est, atque hoc: Bellū est nobis perniciosum, pax igitur expetenda est. Cicero, Quid cum fatentur, satis magnam vim esse in vitijs ad miseram vitam, nonne fatēdum est, eamdem vim in virtute esse ad beatam vitam? Contraria enim cōtrariorum sunt consequentia. Priuantia sunt habitus, & eius priuatio; vt lux, tenebræ; vita, mors; scientia; inscitia; humanitas, inhumanitas: præpositio enim in, priuat verbum ea vi, quam haberet, si, in, præpositū non fuisset. Ex his ductū est illud Cice. in Miloniana, Eius igitur mortis sedetis vltores, cuius vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis? Tertio loco sunt ea quæ inter se conferuntur, vt duplū, simplum; datum, acceptum; miles, & imperator; docere, & discere. Ex hoc loco est illud Cicer. ex quo pro-*

Priuantia quid sint. Topic. Pro Mil. Argumentum à priuantibus. Pro Marcello.

profecto intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria: & item hoc. Nō igitur periculū est, ne quis putet, in magna arte, et honesta, turpe esse docere alios id, quod ipsis fuerit honestissimū discere. Huc ptinet Virgilianū illud.

Arg. ab his iug. [illegible]

Arma rogo genitrix nato.

Æn.lib.8. Too.

vltimo loco sunt negantia, valde contraria aientibus: vt si hoc est, illud non est: ex quibus necesse est, alterum verum esse, alterum falsum.

Negan[illegible] sunt valde contraria aientibus.

De Adiunctis. Cap. XXII.

In Topic. Quinct.lib. 5.c.10. Adiuncta quid sint.

ADiuncta sunt ea, quæ cum re sunt coniuncta, vt locus, vt tempus, vt ea, quæ rem circumstant: vt vestitus, & comitatus hominem circumstant, & apparatus, colloquia, pedum crepitus, strepitus hominum, rubor, pallor, ceteraque, quæ suspicionem possunt mouere. Latissime itaque patent adiuncta, nam & quæ in hominis sunt, siue animo, siue corpore, vt virtus, vt vitia, vt oris vel pulchritudo, vel deformitas, aliaque innumera comprehendunt. Ab his sumit argumētum Cicero pro Milone, cum ait. Videamus nunc, id quod caput est, locus ad insidias ille ipse, vbi congressi sunt, vtri tandem fuerit aptior; & multa deinceps: & paullo post. Videte nunc illum primum egredientem e villa subito: cur vesperi? quid necesse est tarde? quid conuenit, præsertim id temporis? & pro Cornelio. Hunc quisquam incredibili quadam, atq; inaudita grauitate, virtute, constantia præditum, fœdera, scientem neglexisse, violasse, rupisse, dicere audebit? loquitur autem de Pompeio.

Latissime patent adiuncta.

Argumētū ab adiūctis. Cicer. pro Mil.

Laus Pōpei. Cicer. pro Cor.Bal.

De antecedentibus & consequentibus.

Cap. XXIII.

ia adiũctis distinguan

Topic. Cic.

Cõsequẽtia quid sint.

Arist.2. To pic.c.3.Cic. in Top.

Phili.7.

ANtecedentia sunt ea, quæ sic antecedunt consequentia, vt cum ipsis necessario cohæreant; qua ratione ab adiunctis distinguuntur. Coniuncta enim numquam necessario cohęrent cum his, quibus adiuncta sunt. Argumenti ab antecedentibus talis est formula, Ortus est sol, igitur dies est. consequentia vero sunt, quæ rem necessario consequuntur: ab eis ducitur argumentũ, cum ratio, rei dubiæ faciẽs fidem, sumitur a consequẽtibus, hoc modo, Dies est, igitur ortus est Sol. Ex hoc loco est illud Ciceronis in Antonium. Luculentam tamen ipse plagam accepit, vt declarat cicatrix: probat enim, quoniam cicatrix magna esset, vulnus quoq; fuisse magnum.

De repugnantibus. Cap. XXIIII.

Repugnantia differũt a cõtrarijs, & dissimilibus.

In Topic. Quinct.lib. 5.cap. 10.

Argumentum a repugnantibus.

De clar. or.

REpugnantia, neque certa lege, neq; numero inter se dissident: qua ratione a contrarijs, atq; dissimilibus discernuntur: Exempli gratia, amare, & odio habere, contraria sunt: amare vero, & nocere, & lædere, & conuicijs insectari, repugnantia sunt. Argumenti a repugnãtibus talis est formula. Amat illum, igitur non insectatur illum conuicijs. Hortensius non erat aduersarius Ciceronis, aut obtrectator, semper enim est alter, ab altero adiutus, & communicando, & monendo, & fauendo.

De Caussis. Cap. XXV.

Quid caussa sit.

In Top.Ci.

CAussa est, quæ sua vi efficit id, cuius est caussa: vt vulnus mortis, cruditas morbi, ignis ardo-

ardoris. Eius quatuor sunt genera, finis, efficiēs, forma, materia. Finis est, cuius gratia fit aliquid, vt domus finis est vsus, belli pax, hominis beata vita. Ab eo ducit argumētū hoc modo Cic. cōtra Epicureos, Hi non viderunt, vt ad cursum equū, ad arandū bouem, ad indagandū canem, sic hominem ad duas res, vt ait Aristoteles, intelligendū et agendū esse natū, quasi mortalē Deum: cōtraq; vt tardam aliquā, & languidā pecudem ad pastū, & procreandi voluptatē, hoc diuinum animal ortum esse voluerunt; quo nihil mihi videtur absurdius. Huius enim loci hæc vis est, Homo natus est ad intelligendū, & agendū, non igitur ad pastum & voluptatem est ortus. Efficiēs caussa est, a qua aliquid est, vt, Sol diem efficit, toto cælo luce diffusa: Ab ea est illud Ciceronis contra senectutis vituperatores. Caret epulis, aiunt, extructisq; mensis, & frequentibus poculis: caret ergo vinolentia, cruditate, & in somnijs. Cuius loci vis in eo est, quod vbi caussa deest, effecta, quę ex illa oriuntur, nullo esse modo possint. Et Nisus, vt Euryalum seruet, se auctorem cædis profitetur.

cc. de fato. Quinct. lib. 5. ca. 10. Genera caussarum sunt quatuor. Finis quid sit. Ar. li. 2. Physi. c. 3. Homo ad intelligendum & agēdum est natus. De finib. 2. Efficiens caussa quid sit. In lib. de senect. Arg. a caussa efficiēti.

Me me, adsum, qui feci, in me cōuertite ferrū
O Rutuli, mea fraus omnis, nihil iste, nec ausus
Ne potuit.

Aen. lib. 9.

Forma est ratio rei, & nota, per quam res est id, quod est, & a rebus alijs distinguitur, vt Animus est hominis forma, hic enim caussa est, vt homo, sit eumq; a rebus alijs distinguit. Sic domus, sic nauis, sic ignis, sic terræ, ceterarumq; rerum sua forma est, vel artificiosa, vel naturalis. Ab ea ducitur argumentum hoc modo. Animi hominum im-

Forma quid sit. Arist. 2. Physic. cap. 3. Forma vel artificiosa est, vel naturalis.

Argumentũ a forma. Argumentũ a materia. Cic. de Nat. Deo. lib. 1. Lib. 2. Met. Lib. 8. Loc⁹ a caussis in omni scribẽdi genere suppeditat magnã copiã. Actio. 7. in Ver.

mortales sunt, homines igitur ad æternitatem, immortalitatemq; beatæ vitæ adspirare debent. Materia est, ex qua, & in qua res sunt, vt statuæ æs, argentum pateræ, corpus hominis. Ex materia sic sumitur argumentum. Corpus hominis mortale est, ab eius igitur societate, & contagione immortalis animus seuocandus est. Ex hoc loco, Regia solis, apud Ouidium, Arma AEneæ apud Virgiliũ, multa signa sublata a Verre, a Cic. describuntur. Ex his caussarum generibus tamquam ex fonte non modo in caussis, sed in omni scribendi genere magna argumentorũ suppetit copia. Licebit igitur diligenter eo cognito nõ modo oratoribus, & philosophis, quorum est proprius, sed historicis etiam, et poetis multa, & varia, & copiosa, ex eo facile depromere.

De effectis. Cap. XXVI.

Effecta q̃d sint, & eorũ genera. In Topic. Quinct. lib. 5. cap. 10. Effecta cognitis caussis, & caussę cognitis effectis, facile intelliguntur. Arist. 2. post c. 17. Cic. in Top. Argumentum ab effectu. De ora, li. 2.

EFfecta sunt ea, quæ sunt orta de caussis. Eorũ vt caussarũ, quatuor sunt genera, est enim suus effectus & finis, et efficientis caussæ, itemq; formę, ac materiæ. Quæ autem sint singularum caussarum effecta, cognitis caussis, intelligitur: vt enim quod effectum est, quæ fuerit caussa demonstrat: sic effectum indicat. Nam si finis belli pax est, bellum eius pacis, quæ bello quæritur, effectus est: eodemq; modo dies, solis effectus est, & homo corporis ac animi, quorũ illud materia eius est, hic forma. Ab effectu sumitur hoc modo argumentũ, Ex virtute laus, at ex voluptate nascitur infamia, sequenda est igitur virtus, & voluptas refutanda. Eodẽ illud pertinet: si ærarij copijs, & ad belli adiumenta, & ad ornamenta pacis vtimur, vectigalibus seruiamus.

De

De Comparatione. Cap. XXVII.

Locus a comparatione simplex quidem est, sed tripliciter tractatur: a comparatione nimirũ maiorum, vel minorum, vel parium. A comparatione maiorum ducitur argumentum cum contendimus, vt id, quod in re maiori valet, valeat in minori. Virgilius. Arg. a maioribus ad minora. In Topic. Quinct. lib. 5. cap. 10. In Top.

O passi grauiora, dabit Deus his quoque finem. Aenei. 1.

Ab hoc loco ducitur illud Cic. Est ridiculũ; ad ea, quæ habemus, nihil dicere; quærere, quæ habere non possumus: & de hominum memoria tacere, litterarum memoriã flagitare: &, cum habeas amplissimi viri religionem, integerrimi municipij iusiurãdum, fidemq; ea quæ deprauari nullo modo possunt, repudiare; tabulas, quas idem dicis solere corrumpi, desiderare. Perinde enim est, atq; hoc: certiora testimonia in caussa habemus, non sunt igitur a nobis tabulæ postulandæ. Idem pro eodem: Saxa, & solitudines voci respondent, bestiæ sæpe immanes cantu flectuntur, atq; consistunt: nos, instituti rebus optimis, non poetarũ voce moueamur? A minoribus ad maiora ducitur argumentũ, vt id, quod in minori re valet, valeat in maiori. Cic. in eadẽ oratione. Ergo ille corporis motu (loquitur autem de Roscio) tantum sibi amorem conciliarat a nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus celeritatemq; ingeniorum negligemus? idem enim est, ac si diceret: omnes Roscium Comœdum, cuius leuius erat artificiũ, magni faciebãt; nos Archiam summum poetam negligemus? Idem in Anton. L. Brutus regem super- In ora. pro Arch. In ora. pro Arch. Arg. a minoribus ad maiora. In Topic. Phili. 1.

bum non tulit: D. Brutus sceleratum, atque impium regnare patietur Antonium? Ouidius.

Vt corpus redimas, ferrum patieris, & ignes,
Arida nec sitiens ora lauabis aqua:
Vt valeas animo, quidquá tolerare negabis?
At pretium pars hęc corpore maius habet.

Et Horatius.

In epist. lib. 1. ad Lolliű.

Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones,
Vt te ipsum serues, non expergisceris?

Arg. a paribus. In Topic.

Parium autem comparatio nec elationem habet, nec submissionẽ, est enim æqualis. Multa autẽ sunt, quæ æqualitate ipsa comparantur, quæ ita fere concluduntur, Si consilio iuuare ciues, & auxilio æqua in laude ponendũ est: pari gloria debent esse ij, qui consulunt, & ij qui defendunt. At quod primm: & quod sequitur igitur. Huc pertinet illud eiusdẽ Cic. in Verrem. Si finẽ edicto prætoris afferunt cal. Ian. cur non initiũ quoque edicti nascitur a cal. Ian. & in alia oratione. Cur eadem resp. quæ me in amicos inflammare potuit, inimicis placare non possit.

Consilio iuuabant Iuris cõsulti, auxilio Oratores. Act. 3. De Prouĩcons.

De argumentis remotis. Cap. XXVIII.

Argumẽta remota arte tractantur. In par. In Topic. Quinct. lib. 5. Testimonij nomine cõprehendun tur argumẽta remota. In Top.

Argumenta, siue remota siue assumpta non eo dicuntur sine arte, quod ita sunt; sed quod ea non parit oratoris ars, sed foris ad se delata tamen arte tractat. Ea Cicero in Topicis testimonij nomine complectitur. Testimonium enim in eo loco dicit omne id, quod ab aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem: sed ad intelligendum erit facilius, si cum Quinctiliano in præiudicium, rumorem, & fa-

& famam, tormenta, tabulas, iusiurandum, & testes ea diuidamus. Quæ, vt ipsa per se carent arte, ita summis eloquentiæ viribus & alleuanda sunt plerumque, & refellenda. Quare genus harum rerum, quæ ad oratorem deferebantur, meditatum in perpetuum ad vsum similium rerum, veteres oratores habebant. Nunc, translatis ab oratoribus ad iuris consultos iudicijs, vt veterum oratorum scripta intelligamus, cognoscenda sunt.

Argumēta remota sūt præiudicia, rumor, fama, tormēta, tabulæ, iusiurādū, & testes. Quinct. Lib. 5. a c. 1. vsque ad 7.

De præiudicijs & testibus. Cap. XXIX.

CEteris quatuor omissis, quæ facile intelliguntur, de præiudicijs, & testibus dicamus. Præiudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur; rebus quæ aliquando ex paribus caussis sunt iudicatæ, quæ exempla rectius dicuntur; iudicijs ad ipsam caussam pertinentibus, vnde etiam nomen ductum est, qualia in Milonem a senatu facta dicuntur; aut cum de eadem caussa est pronunciatum. Veteres oratores, & pro testibus, & contra testes magno labore dicebant, vt e pluribus Ciceronis orationibus, maximeq; oratione pro Flacco apparet. Nunc iudiciorum mutata ratio facit, ne is labor sit necessarius, & vt de rumore, fama, tormentis, & iureiurando pluribus agendum non sit.

Præiudiciorū tria sunt genera. In part. Quinct. lib. 5. c. 2. & 7.

Cicer. pro Mil.

Oratores olim magno labore dicebant pro testibus, & cōtra testes.

De vsu & vtilitate locorum. Cap. XXX.

HOs locos multa commentatione, atque meditatione paratos, atque expeditos, qui volet in dicendo excellens esse, habere debet. Atque vt quæque res ad dicendum erit suscepta, tum de-

Loci multa meditatione parati esse debēt. D ora. 2. In Top. Quinct. lib. 5. cap. 10.

contrario, alia ex adiunctis, alia ex antecedẽtibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex caussis, alia ex effectis, alia ex comparatione maiorum, aut parium, aut minorum. Argumenta extrinsecus assumpta Quinctiliano sunt sex, praeiudicia, fama, tormenta, tabulae, iusiurandum, testes.

Argumẽta assumpta sunt sex. Lib.3.cap.1.

De definitione. Cap. XV.

Definitionũ multa sũt genera. In Topic. Quinct. lib. 5. cap. 10.

Definitio est oratio, quae id quod definitur, explicat, quid sit: vt, Virtus est recta animi affectio, Rhetorica est doctrina dicẽdi. Definitionum multa sunt & genera, & praecepta, sed ad huius libri institutum ea nihil pertinent, tantum est dicendum, qui sit definitionis modus. Sic igitur veteres praecipiunt. Cum sumpseris ea, quae sunt ei rei, quam definire velis, cum aliis communia, eo vsque persequi, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri possit; vt hoc, Rhetorica est ars; cõmune adhuc, multa enim genera sunt artium, vt grammatica, dialectica: vnum adde verbum, Dicendi, iam a communitate res disiuncta videbitur, vt sit explicata definitio. Rhetorica est ars dicendi. Haec facultas definiendi debet esse in eloquente, vt definire rem possit. Est enim explicanda saepe verbis mens nostra de quaque re, atque inuolutae rei notitia definiendo aperienda est. Definitio enim quasi inuolutum euoluit id, de quo quaeritur, sed id, non faciet tam presse & anguste, quam in illis eruditissimis disputationibus fieri solet: sed cum explanatius, tum etiam vberius, & ad commune iudicium, popularemq; intelligentiam accõmodatius. Sic Cicero

Qui sit definitionis modus.

Facultas definiendi est oratori necessaria. In Orat.

Orator definiet vberius, & explanatius quã philosophus.

cero quid sint optimates definit, cum ait: Sed genus vniuersum (vt tollatur error) breui circumscribi, & definiri potest. Omnes optimates sunt, qui neq; nocentes, nec natura improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impediti. Argumenti a definitione talis est formula, Ius ciuile est æquitas cōstituta ijs, qui eiusdē sunt ciuitatis, ad res suas obtinēdas; eius autem æquitatis vtilis est cognitio, vtilis est ergo iuris ciuilis cognitio. Sæpe etiā definiunt & oratores, & poetæ per translationē verbi ex similitudine cum quadā suauitate, quos licet imitari, si adolescentiā, florē ætatis, senectutē, occasum vitæ, velis definire.

Pro Sestio Optimates qui sint.

In Topicis.

Oratores & poetæ sæpe definiunt per translationem.

De partium distributione. Cap. XVI.

ARgumento a partiū distributione sic est vtendum, nullam vt partem relinquamus. Vt si velis probare, calliditatem non esse virtutē, a virtutis partibus, quæ quatuor sunt, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia, sic probare possis. omne quod honestum est, id quatuor partiū oritur ex aliqua, aut enim in perspiciētia veri, solertiaq́, versatur; aut in hominū societate tuenda, tribuēdoq́, suū cuique, & rerum contractarū fide; aut in animi excelsi, atq; inuicti magnitudine, ac robore; aut in omnium, quæ fiunt, quæq; dicuntur, ordine & modo in quo inest modestia, & temperantia: calliditas ex nulla illarum partium oritur, non est igitur virtus.

In Topi. Quinct. lib. 5. c. 10.

In offi. 1.

De Notatione. Cap. XVII.

ETymologia, quæ verborum originem inquirit, a Cicerone dicta est Notatio. Ea sæpe vtuntur Oratores & Poetæ, vt Ouidius.

Notatio Græcis Etymologia dicta, oratoribus & poe-

Est

tis est familiaris.
In To. Quæst.lib.1.c.10.
In Top.
Met. lib. 1.
Fast lib.5.
Vnde senatus dictus.
Fast. lib.4.
Aprilis vnde.
Arg. à notatione.
Vis huius
Exemplū est in orat. in Pisonem.

Est via sublimis cælo manifesta sereno.
Lactea nomen habet candore notabilis ipso.

Et alibi.

A senibus nomen mite senatus habet.
Nā quia ver aperit tunc omnia, densaq; cedit
Frigoris asperitas, fœtaq; terra patet,
Aprilem memorāt ab aperto tempore dictū.

A notatione sumitur argumentum, cum ex vi nominis elicitur, hoc modo: Si consul est, qui consulit patriæ, non igitur Piso consul, qui eam euertit.

De Coniugatis. Cap. XVIII.

In Top. Q. lib.5. c.10.

Coniugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis eiusdē. Eiusdem autem generis verba sunt, quæ orta ab vno varie commutantur, vt sapiens, sapienter, sapientia. Ex hac verborum coniugatione huiuscemodi argumento vsus est Ouidius.

Aurea nunc vere sunt sæcula, plurimus auro
Venit honos.

Et Iuuenalis.

Saty. 8.

Summū crede nefas animū præferre pudori,
Et propter vitam viuendi perdere caussas.

In Pisonē.
Terent. in heaut.

Cicero etiam. Cum enim esset omnis caussa illa mea consularis & senatoria, auxilio mihi opus fuerat, & consulis, & senatus. Est & illud elegans in primis, Homo sum, humani a me nil alienum puto. Cicero lib. de oratore secundo hoc vtitur exemplo, Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moueri, cum Q. Metellum tam pie lugere videatis.

De

De genere & forma. Cap. XIX.

Genus est quod duas, aut plures partes sui ipsius cõmunione similes amplectitur. Partes, quas genus amplectitur, formæ dicũtur; vt, virtus est genus, plures enim formas, quatuor scilicet complectitur, Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinẽ, & Temperantiã, quæ sunt similes virtutis cõmunione: vt prudentia enim, sic iustitia, sic fortitudo, sic temperantia virtus est. Hinc perspicuũ fit, quid sit forma, est enim pars generi subiecta. Argumẽtũ a genere sic tractatur. Virtutis laus omnis in actione cõsistit, prudẽtiæ igitur laus omnis in actione consistit. Ex forma autem, Quod iustitia est, vtiq; virtus est.

Quid genus sit. In Top. De Orat. 1. Quinct. lib. 5. cap. 10. Quid forma sit. De Ora. 1. Arg. a genere. Officio. 1. Arg. a forma. Quinct. lib. 5. cap. 10.

De similitudine, & dissimilitudine. Cap. XX.

Similitudo est, quæ traducit ad rem quampiam aliquid ex re dispari simile: ex ea sumitur argumentum hoc modo. Cicero, Sed nimirum, vt quidam morbo, & sensus stupore suauitatem cibi non sentiunt, sic libidinosi, auari, facinorosi, veræ laudis gustum non habent. Ouidius.

Scilicet vt fuluum spectatur, in ignibus aurũ,
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Ex dissimilitudine siue differentia, ducitur hoc modo argumentũ. Si barbarorũ est in diem viuere, nostra consilia sempiternũ tẽpus spectare debent. Eodẽ pertinet illud eiusdẽ Cicer. dies enim affert, & hora potius, nisi prouisum est, magnas sæpe clades: certus autem dies non vt sacrificij, sic consilij expectari solet. Quasi diceret: dissimilia sunt sacrificiũ & con-

Quid similitudo sit. In Topic. Auctor ad He. lib. 4. Arg a similitudine. Phil. 4. Trist. lib. 1. ele. 4. Argumẽtũ a dissimilitudine. 2. de Orat. Phili. 3.

& consilium; non igitur sicuti sacrificij, sic certi, & stati dies debent esse consilij.

De Contrarijs. Cap. XXI.

Cōtrariorū genera sunt quatuor. Arist. in c. de oppos. Cic in Top. Aduersa quid sint.

CONTRARIORUM *genera sunt quatuor, aduersa, priuantia, quæ inter se conferuntur, & contradicentia. Aduersa sunt, quæ in eodem genere plurimum differūt, vt virtus vitium; quæ cum animi habitus sint, plurimum tamen inter se differūt; & bellum, pax; sapientia, stultitia. ex quibus argumenta talia existunt. Si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur; & bonitatem, si malitiam. Hinc illud Drancis apud Virgilium.*

Argumēta ab aduersis. Topic.

Lib. 11. Aen. Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Tuscu. 5.

Perinde enim est, atque hoc: Bellū est nobis perniciosum, pax igitur expetenda est. Cicero, Quid cum fatentur, satis magnam vim esse in vitijs ad miseram vitam, nonne fatēdum est, eamdem vim in virtute esse ad beatam vitam? Contraria enim cōtrariorum sunt consequentia. Priuantia sunt habitus, & eius priuatio; vt lux, tenebræ; vita, mors; scientia; inscitia; humanitas, inhumanitas: præpositio enim in, priuat verbum ea vi, quam haberet, si, in, præpositū non fuisset. Ex his ductū est illud Cice. in Miloniana, Eius igitur mortis sedetis vltores, cuius vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis? Tertio loco sunt ea quæ inter se conferuntur, vt duplū, simplum; datum, acceptum; miles, & imperator; docere, & discere. Ex hoc loco est illud Cicer. ex quo

Priuantia quid sint. Topic. Pro Mil. Argumentum à priuantibus. Pro Marcello.

pro-

profecto intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria: & item h[illegible] *Nõ igitur periculũ est, ne quis putet, in magna arte, et honesta, turpe esse docere alios id, quod ipsis fuerit honestissimũ discere. Huc ptinet Virgilianũ illud.*

Arg. [illegible] his quę [illegible]ter se [illegible]

Arma rogo genitrix nato.

Ultimo loco sunt negantia, valde contraria aientibus: vt si hoc est, illud non est: ex quibus necesse est, alterum verum esse, alterum falsum.

Æn.lib.8. Too.

Negan[illegible] sunt valde contraria aientibus.

De Adiunctis. Cap. XXII.

ADiuncta sunt ea, quæ cum re sunt coniuncta, vt locus, vt tempus, vt ea, quæ rem circumstant: vt vestitus, & comitatus hominem circumstant, & apparatus, colloquia, pedum crepitus, strepitus hominum, rubor, pallor, ceteraque, quæ suspicionem possunt mouere. Latissime itaque patent adiuncta, nam & quæ in hominis sunt, siue animo, siue corpore, vt virtus, vt vitia, vt oris vel pulchritudo, vel deformitas, aliaque innumera comprehendunt. Ab his sumit argumẽtum Cicero pro Milone, cum ait. Videamus nunc, id quod caput est, locus ad insidias ille ipse, vbi congressi sunt, vtri tandem fuerit aptior; & multa deinceps: & paullo post. Videte nunc illum primum egredientem e villa subito: cur vesperi? quid necesse est tarde? quid conuenit, præsertim id temporis? & pro Cornelio. Hunc quisquam incredibili quadam, atq; inaudita grauitate, virtute, constantia præditum, fœdera, scientem neglexisse, violasse, rupisse, dicere audebit? loquitur autem de Pompeio.

In Topic. Quinct.lib. 5.c.10.

Adiuncta quid sint.

Latissime patent adiuncta.

Argumẽtũ ab adiũctis. Cicer. pro Mil.

Laus Põpei. Cicer. pro Cor.Bal.

De

De antecedentibus & consequentibus.
Cap. XXIII.

3 ...ia adiũctis distinguan... Topic. Cic. Cõsequẽtia ...uid sint. ...rist.2. To... ...ic.c.3.Cic. in Top. Phili.7.

Antecedentia sunt ea, quæ sic antecedunt consequentia, vt cum ipsis necessario cohæreant; qua ratione ab adiunctis distinguuntur. Coniuncta enim numquam necessario cohęrent cum his, quibus adiuncta sunt. Argumenti ab antecedentibus talis est formula, Ortus est sol, igitur dies est. consequentia vero suut, quæ rem necessario consequuntur: ab eis ducitur argumentũ, cum ratio, rei dubiæ faciẽs fidem, sumitur a consequẽtibus, hoc modo, Dies est, igitur ortus est Sol. Ex hoc loco est illud Ciceronis in Antonium. Luculentam tamen ipse plagam accepit, vt declarat cicatrix: probat enim, quoniam cicatrix magna esset, vulnus quoq; fuisse magnum.

De repugnantibus. Cap. XXIIII.

Repugnantia differũt a cõtrarijs, & dissimilibus. In Topic. Quinct.lib. 5.cap. 10. Argumentum a repugnantibus. De clar. or.

Repugnantia, neque certa lege, neq; numero inter se dissident: qua ratione a contrarijs, atq; dissimilibus discernuntur: Exempli gratia, amare, & odio habere, contraria sunt: amare vero, & nocere, & lædere, & conuicijs insectari, repugnantia sunt. Argumenti a repugnãtibus talis est formula. Amat illum, igitur non insectatur illum conuicijs. Hortensius non erat aduersarius Ciceronis, aut obtrectator, semper enim est alter, ab altero adiutus, & communicando, & monendo, & fauendo.

De Caussis. Cap. XXV.

Quid caussa sit. In Top.Ci.

Caussa est, quæ sua vi efficit id, cuius est caussa: vt vulnus mortis, cruditas morbi, ignis ardo-

ardoris. Eius quatuor sunt genera, finis, efficiēs, forma, materia. Finis est, cuius gratia fit aliquid, vt domus finis est vsus, belli pax, hominis beata vita. Ab eo ducit argumētū hoc modo Cic. cōtra Epicureos, Hi non viderunt, vt ad cursum equū, ad arandū bouem, ad indagandū canem, sic hominem ad duas res, vt ait Aristoteles, intelligendū et agendū esse natū, quasi mortalē Deum: cōtraq; vt tardam aliquā, & languidā pecudem ad pastū, & procreandi voluptatē, hoc diuinum animal ortum esse voluerunt; quo nihil mihi videtur absurdius. Huius enim loci hæc vis est, Homo natus est ad intelligendū, & agendū, non igitur ad pastum & voluptatem est ortus. Efficiēs caussa est, a qua aliquid est, vt, Sol diem efficit, toto cælo luce diffusa: Ab ea est illud Ciceronis contra senectutis vituperatores. Caret epulis, aiunt, extructisq; mensis, & frequentibus poculis: caret ergo vinolentia, cruditate, & in somnijs. Cuius loci vis in eo est, quod vbi caussa deest, effecta, quę ex illa oriuntur, nullo esse modo possint. Et Nisus, vt Euryalum seruet, se auctorem cædis profitetur.

Me me, adsum, qui feci, in me cōuertite ferrū
O Rutuli, mea fraus omnis, nihil iste, nec ausus
Ne potuit.

Forma est ratio rei, & nota, per quam res est id, quod est, & a rebus alijs distinguitur, vt Animus est hominis forma, hic enim caussa est, vt homo, sit eumq; a rebus alijs distinguit. Sic domus, sic nauis, sic ignis, sic terræ, ceterarumq; rerum sua forma est, vel artificiosa, vel naturalis. Ab ea ducitur argumentum hoc modo. Animi hominum im-

[Margin notes:]
Cic. de fato. Quint. lib. 5. cap. 10.
Genera caussarum sunt quatuor.
Finis quid sit.
Ar. li. 2. Physi. c. 3.
Homo ad intelligendum & agendum est natus.
De finib. 2.
Efficiens caussa quid sit.
In lib. de senect.
Arg. a caussa efficiēti.
Aen. lib. 9.
Forma quid sit.
Arist. 2. Physic. cap. 3.
Forma vel artificiosa est, vel naturalis.

Argumentũ a forma. Argumentũ a materia. Cic.de Natur. Deo. lib. 1. Lib.2. Met. Lib. 8. Loc⁹ a caussis in omni scribēdi genere suppeditat magnã copiã. Actio. 7. in Ver.

mortales sunt, homines igitur ad æternitatem, immortalitatemq; beatæ vitæ adspirare debent. Materia est, ex qua, & in qua res sunt, vt statuæ æs, argentum pateræ, corpus hominis. Ex materia sic sumitur argumentum. Corpus hominis mortale est, ab eius igitur societate, & contagione immortalis animus seuocandus est. Ex hoc loco, Regia solis, apud Ouidium, Arma Æneæ apud Virgiliũ, multa signa sublata a Verre, a Cic. describuntur. Ex his caussarum generibus tamquam ex fonte non modo in caussis, sed in omni scribendi genere magna argumentorũ suppetit copia. Licebit igitur diligenter eo cognito nõ modo oratoribus, & philosophis, quorum est proprius, sed historicis etiam, et poetis multa, & varia, & copiosa, ex eo facile depromere.

De effectis. Cap. XXVI.

Effecta q̃d sint, & eorũ genera. In Topic. Quinct.lib. 5.cap.10. Effecta cognitis caussis, & caussę cognitis effectis, facile intelliguntur. Arist.2.post c.17.Cic. in Top. Argumentum ab effectu. De ora,li.2.

Effecta sunt ea, quæ sunt orta de caussis. Eorũ vt caussarũ, quatuor sunt genera, est enim suus effectus & finis, et efficientis caussæ, itemq; formę, ac materiæ. Quæ autem sint singularum caussarum effecta, cognitis caussis, intelligitur: vt enim quod effectum est, quæ fuerit caussa demonstrat: sic effectum indicat, Nam si finis belli pax est, bellum eius pacis, quæ bello quæritur, effectus est: eodemq; modo dies, solis effectus est, & homo corporis ac animi, quorũ illud materia eius est, hic forma. Ab effectu sumitur hoc modo argumentũ, Ex virtute laus, at ex voluptate nascitur infamia, sequenda est igitur virtus, & voluptas refutanda. Eodẽ illud pertinet: si ærarij copijs, & ad belli adiumenta, & ad ornamenta pacis vtimur, vectigalibus seruiamus.

De

De Comparatione. Cap. XXVII.

Locus a comparatione simplex quidem est, sed tripliciter tractatur: a comparatione nimirũ maiorum, vel minorum, vel parium. A comparatione maiorum ducitur argumentum cum contendimus, vt id, quod in re maiori valet, valeat in minori. Virgilius.

Arg. a maioribus ad minora.
In Topic.
Quinct. lib. 5. cap. 10.
In Top.

O passi grauiora, dabit Deus his quoque finem. Aenei. 1.

Ab hoc loco ducitur illud Cic. Est ridiculũ; ad ea, quæ habemus, nihil dicere; quærere, quæ habere non possumus: & de hominum memoria tacere, litterarum memoriã flagitare: &, cum habeas amplissimi viri religionem, integerrimi municipij iusiurãdum, fidemq;, ea quæ deprauari nullo modo possunt, repudiare; tabulas, quas idem dicis solere corrumpi, desiderare. Perinde enim est, atq; hoc: certiora testimonia in caussa habemus, non sunt igitur a nobis tabulæ postulandæ. Idem pro eodem: Saxa, & solitudines voci respondent, bestiæ sæpe immanes cantu flectuntur, atq; consistunt: nos, instituti rebus optimis, non poetarũ voce moueamur? A minoribus ad maiora ducitur argumentũ, vt id, quod in minori re valet, valeat in maiori. Cic. in eadẽ oratione. Ergo ille corporis motu (loquitur autem de Roscio) tantum sibi amorem conciliarat a nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus celeritatemq; ingeniorum negligemus? idem enim est, ac si diceret: omnes Roscium Comœdum, cuius leuius erat artificiũ, magni faciebãt; nos Archiam summum poetam negligemus? Idem in Anton. L. Brutus regem super-

In ora. pro Arch.
In ora. pro Arch.
Arg. a minoribus ad maiora.
In Topic.
Phili. 1.

bum non tulit: D. Brutus sceleratum, atque impium regnare patietur Antonium? Ouidius.

Vt corpus redimas, ferrum patieris, & ignes,
Arida nec sitiens ora lauabis aqua:
Vt valeas animo, quidquá tolerare negabis?
At pretium pars hęc corpore maius habet.

Et Horatius.

In epist. lib. 1. ad Lolliũ.

Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones,
Vt te ipsum serues, non expergisceris?

Arg. a paribus. In Topic.

Parium autem comparatio nec elationem habet, nec submissionẽ, est enim æqualis. Multa autẽ sunt, quæ æqualitate ipsa comparantur, quæ ita fere concluduntur, Si consilio iuuare ciues, & auxilio æqua in laude ponendũ est: pari gloria debent esse ij, qui consulunt, & ij qui defendunt. At quod primm: & quod sequitur igitur. Huc pertinet illud eiusdẽ Cic. in Verrem. Si finẽ edicto prætoris afferunt cal. Ian. cur non initiũ quoque edicti nascitur a cal. Ian. & in alia oratione. Cur eadem resp. quæ me in amicos inflammare potuit, inimicis placare non possit.

Consilio iuuabant Iuris cõsulti, auxilio Oratores. Act. 3. De Prou. cons.

De argumentis remotis. Cap. XXVIII.

Argumẽta remota arte tractantur. In par. In Topic. Quinct. lib. 5. Testimonij nomine cõprehendun tur argumẽta remota. In Top.

ARgumenta, siue remota siue assumpta non eo dicuntur sine arte, quod ita sunt; sed quod ea non parit oratoris ars, sed foris ad se delata tamen arte tractat. Ea Cicero in Topicis testimonij nomine complectitur. Testimonium enim in eo loco dicit omne id, quod ab aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem. sed ad intelligendum erit facilius, si cum Quinctiliano in præiudicium, rumorem, & fa-

& famam, tormenta, tabulas, iusiurandum, & testes ea diuidamus. Quæ, vt ipsa per se carent arte, ita summis eloquentiæ viribus & alleuanda sunt plerumque, & refellenda. Quare genus harum rerum, quæ ad oratorem deferebantur, meditatum in perpetuum ad vsum similium rerum, veteres oratores habebant. Nunc, translatis ab oratoribus ad iuris consultos iudicijs, vt veterum oratorum scripta intelligamus, cognoscenda sunt.

Argumēta remota sūt præiudicia, rumor, fama, tormēta, tabulæ, iusiurādū, & testes.

Quinct. Lib. 5. a c. 1. vsque ad 7.

De præiudicijs & testibus. Cap. XXIX.

CEteris quatuor omissis, quæ facile intelliguntur, de præiudicijs, & testibus dicamus. Præiudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur; rebus quæ aliquando ex paribus caussis sunt iudicatæ, quæ exempla rectius dicuntur; iudicijs ad ipsam caussam pertinentibus, vnde etiam nomen ductum est, qualia in Milonem a senatu facta dicuntur; aut cum de eadem caussa est pronunciatum. Veteres oratores, & pro testibus, & contra testes magno labore dicebant, vt e pluribus Ciceronis orationibus, maximeq; oratione pro Flacco apparet. Nunc iudiciorum mutata ratio facit, ne is labor sit necessarius, & vt de rumore, fama, tormentis, & iureiurando pluribus agendum non sit.

Præiudiciorū tria sunt genera.

In part. Quinct. lib. 5. c. 2. & 7.

Cicer. pro Mil.

Oratores olim magno labore dicebant pro testibus, & cōtra testes.

Loci multa meditatione parati esse debēt.

D ora. 2. In Top. Quinct. lib. 5. cap. 10.

De vsu & vtilitate locorum. Cap. XXX.

HOs locos multa commentatione, atque meditatione paratos, atque expeditos, qui volet in dicendo excellens esse, habere debet. Atque vt quæque res ad dicendum erit suscepta, tum de-

nique scrutari locos, ex quibus argumenta eruat. quæ quidem ei, qui mediocriter ea modo considerarit, studio adhibito, & vsu, pertractata esse possunt. Est enim vtilissimũ nosse regiones, intra quas venere, & peruestiges, quod quæras. Vbi eum locum omnem cogitatione sepseris, si modo vsum rerum percallueris, nihil te effugiet, atq; omne, quod erit in re occurret, atque incidet. Ut enim, si aurũ cui, quod esset multifariam defossum, commostrare aliquis vellet, satis esse deberet, si signa, & notas ostenderet locorum, quibus cognitis ille ipse sibi foderet, & id, quod vellet, paruo labore, nullo errore inueniret: sic has argumentorum notas indicare satis est, quæ illa quærenti demonstrant, vbi sint. Reliqua cura & cogitatione eruuntur.

Loci sunt argumentorum notæ.

Qui modus in argumentis adhibendus. Cap. XXXI.

Arg. sunt seligenda. In Orat. in part.

Nec vero imprudenter quisquam vtetur hac copia, sed omnia expendet, & seliget. Non enim semper, nec in omnibus caussis, ex iisdem argumentorum momẽta sunt. Iudicium ergo adhibebit, nec inueniet solum, quid dicat, sed etiam expendet. Nihil enim feracius ingeniis, his præsertim, quæ disciplinis exculta sunt: sed vt segetes fecundæ, & vberes, nõ solum fruges, verum herbas etiam effundunt inimicissimas frugibus, sic interdum ex illis locis, aut leuia quædam, aut caussis aliena, aut non vtilia gignuntur. Quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur. Illud autem intelligendum est ex his locis, & ad faciendam fidem, & ad affe-

Nihil feracius igeniis quæ sunt disciplinis exculta. Ex locis interdum leuia quædã, aut caussis aliena, aut non vtilia gignuntur.

afferendum motum auditorum animis materiam peti. Sed quia difficile est, etiam si locorum naturā cognoueris, ex illis ea, quæ ad mouendos animos valent, erure: de affectibus mouendis separatim dicamus, illud iterum monentes, nihil plane esse siue ad docendum, siue ad mouendum accommodatum, quod ex his supradictis fontibus non fluat.

Ex locis & ad probandum, & adouẽdum materia petitur.

De affectibus. Cap. XXXII.

MAxima vis existit oratoris in hominum mentibus permouendis, quod amplificatione fit. Est enim amplificatio grauior quædam argumentatio, quæ motu animorum conciliet in dicendo fidem. Ea & verborum genere conficitur, & rerum. Quæ verba in amplificatione ponẽda sint, tunc dicemus, cum ad eloquutionis præcepta venerimus. Rerū amplificatio sumitur ex eisdem locis omnibus, quibus illa, quæ dicta sunt ad fidem; maximeq; definitiones valent conglobatæ, & consequentiū frequentatio, & contrariarū, & dissimilium, & inter se pugnantium rerū conflictio, & caussæ, & ea, quæ sunt orta de caussis, maximeq; similitudines, & exempla: fictæ etiam personæ, muta denique loquantur.

Maxima vis oratoris est in affectib⁹ mouendis. In orat. Quinct. lib. 6. Cap. 3. In part.

Qui loci maxime ad mouẽdum valeant.

De amplificatione a definitionibus conglobatis. Cap. XXXIII.

A Definitionibus conglobatis est illa Ciceronis amplificatio. Historia vero, testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuncia vetustatis, qua voce alia nisi oratoris immortalitati commendatur? Est & illud ex eodem loco in

Historiæ laus per amplificationē a definitionibus conglobatis. De orat. 2.

primis illustre exemplum eiusdem pro Sestio. Ignari, quid grauitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid denique virtus valeret; quæ in tempestate sæua quieta est, & lucet in tenebris, & pulsa loco manet tamen, atque hæret in patria, splendetq; per se semper, nec alienis vmquam sordibus obsolescit? Vbi sunt quinque quasi definitiones, tum historiæ, tum virtutis conglobatæ: raro enim adhibetur ab oratore definitio ad amplificandum, quæ genere declaratur, & proprietate.

Definitio quæ genere,& proprietate declaretur, raro ad amplificandum adhibetur.

Act. 3.

De amplificatione a consequentium frequentatione. Cap. XXXIIII.

A *Consequentium frequẽtatione est illa in Verrem amplificatio. Constituc nihil opis esse in hac voce, Ciuis Romanus sum, iam omnes prouincias, iam omnia regna, iam omnes liberas ciuitates, iam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maxime patuit, ciuibus Romanis ista defensione præcluseris.*

De amplificatione a contrariarum rerum conflictione. Cap. XXXV.

Phil. 2.

A *Rerum contrariarum conflictione est illa amplificatio Ciceronis in Antonium. Tam autem eras excors, vt tota in oratione tecum ipse pugnares; vt non modo non cohærentia inter se diceres, sed maxime disiuncta, atq; contraria; vt nõ tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio. Vitricum tuũ in tanto fuisse scelere fatebare, pœna affectum quærebare. ita quod propriũ meum est, laudasti:*

sti: quod totius senatus est, reprehendisti: nam cum comprehensio sontium mea, animaduersio senatus fuerit: homo disertus non intelligit eum, quem contra dicit, laudari a se; eos, apud quos dicit, vituperari. Et in eisdem orationibus. O spectaculum illud non modo hominibus, sed vndis ipsis, & litoribus luctuosum; cedere patria seruatorē eius; manere in patria proditores? Et in Catilinā. Hoc vero quis ferre possit; inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudētissimis, ebriosos sobrijs, dormientes vigilantibus? Ex hoc loco etiam est illud eiusdem in Pisonem & Gabinium. Qui latrones igitur, si quidem vos Consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabūtur? Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna maiestas Consulis. non capiunt angustiæ pectoris tui; nōn recipit leuitas ista, non egestas animi, non infirmitas ingenij sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam grauem, tam seueram.

Brutum vocat seruatorem. Antonium vero proditorē. Phil. 10. Orat. 2. In Pis.

De amplificatione a dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictione.
Cap. XXXVI.

A *Dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictione sumpta est eleganter amplificatio Ciceronis. Qua in re mihi ridicule es visus esse inconstans: qui eumdem & læderes, & laudares; & virum optimum, & hominem improbissimum esse diceres: eumdem tu & honoris caussa appellabas, & virum primarium esse dicebas, & socium fraudasse arguebas.*

Pro Rosc. Com.

De amplificatione a caussis conglobatis, & his, quæ sunt orta de caussis. Cap. XXXVII.

Caussæ etiam, & ea quæ sunt de caussis orta, multum valent ad amplificandum, si conglobentur: Cicero multas, & varias caussas, propter quas multi essent ab eo alieniores, iunxit hoc modo. Cum alij me suspicione periculi sui non defenderent, alij vetere odio bonorum incitarentur, alij inuiderent, alij obstare sibi me arbitrarentur, alij vlcisci dolorem suum aliquem vellent, alij rem ipsam publicam, atque hunc bonorum statum ociumq; odissent, & ob hasce caussas tot, tamq; varias, me vnum deposcerent. Orta vero de caussis ad amplificandum adhibuit contra M. Antonium. Doletis tres exercitus P. R. interfectos, interfecit Antonius: Desideratis clarissimos ciues, eos quoque vobis eripuit Antonius: Auctoritas huius ordinis afflicta est, afflixit Antonius: Omnia denique quæ postea vidimus mala (quid aut ẽ mali non vidimus?) si recte ratiocinabimur, vni accepta referemus Antonio. Ex hoc loco Mezentij immanem crudelitatem auget Euander apud Virgilium.

In Orat. Pro Sestio.

Phili. 2. Tres exercitus pop. Roma. in bello ciuili Cæsaris & Pompeii sunt interfecti.

Lib. 8.

Quid memorem infandas cædes? quid facta tyranni.
Effera? Dij capiti ipsius, generiq; reseruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Componens manibusq; manus, atq; oribus ora.
Tormẽti genus, & sanie taboq; fluẽtes
Complexu in misero, lõga sic morte necabat

De

De amplificatione a ſimilitudine, atque exemplo. Cap. XXXVIII.

CIcero Verris auaritiam, qua multorum bona deuorauerat, exemplis exaggerauit his verbis. Non enim Charibdin tam infeſtã, neque Scyllam nautis, quam iſtum in eodem freto fuiſſe arbitror. Virgilius etiam ex hoc loco pulchritudinem AEneæ pulcherrimis verſibus amplificauit. In Ver. act. 7.

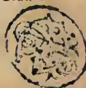
Reſtitit Æneas, claraque in luce refulſit, Ænei. 1.
Os, humeroſque deo ſimilis: namque ipſa decoram
Cæſariem nato genitrix, lumenque iuuentæ
Purpureũ, & lætos oculis adflarat honores:
Quale manus addũt ebori dec⁹, aut vbi flauo
Argẽtum, Pariusve lapis circumdatur auro.

Idem mirifice expreſſit vim, qua AEneas in Turnum haſtam coniecit.

Cunctanti telum Æneas fatale coruſcat, Ænei. 12.
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto,
Eminus intorquet: murali cõcita numquam
Tormento ſic ſaxa fremũt, nec fulmine tanti
Diſſultant crepitus: volat atri turbinis inſtar,
Exitium dirum haſta ferens.

Ab exemplis vero eſt illa Ciceronis amplificatio pro Milone. Quamobrem vteretur eadem confeſſione Titus Annius, qua Hala, qua Naſica, qua Opimius, qua Marius, qua noſmetipſi. Et in Catilinã, An vero vir ampliſſimus P. Scipio, Pontifex maximus Pro Mil. Orat. 1.

De amplificatione a caussis conglobatis, & his, quæ sunt orta de caussis. Cap. XXXVII.

CAussæ etiam, & ea quæ sunt de caussis orta, multum valent ad amplificandum, si conglobentur: Cicero multas, & varias caussas, propter quas multi essent ab eo alieniores, iunxit hoc modo. Cum alij me suspicione periculi sui non defenderent, alij vetere odio bonorum incitarentur, alij inuiderent, alij obstare sibi me arbitrarentur, alij vlcisci dolorem suum aliquem vellent, alij rem ipsam publicam, atque hunc bonorum statum ociumq; odissent, & ob hasce caussas tot, tamq; varias, me vnum deposcerent. Orta vero de caussis ad amplificandum adhibuit contra M. Antonium. Doletis tres exercitus P. R. interfectos, interfecit Antonius: Desideratis clarissimos ciues, eos quoque vobis eripuit Antonius: Auctoritas huius ordinis afflicta est, afflixit Antonius: Omnia denique quæ postea vidimus mala (quid aut ē mali non vidimus?) si recte ratiocinabimur, vni accepta referemus Antonio. Ex hoc loco Mezentij immanem crudelitatem auget Euander apud Virgilium.

In Orat. Pro Sestio.

Phili. 2. Tres exercitus pop. Ro ma. in bello ciuili Cæsaris & Pompeii sunt interfecti.

Lib. 8.

Quid memorem infandas cædes? quid facta tyranni.
Effera? Dij capiti ipsius, generiq; reseruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Componens manibusq; manus, atq; oribus ora.
Tormēti genus, & sanie taboq; fluētes
Complexu in misero, lōga sic morte necabat

De amplificatione a similitudine, atque exemplo. Cap. XXXVIII.

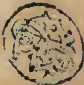
Cicero Verris auaritiam, qua multorum bona deuorauerat, exemplis exaggerauit his verbis. Non enim Charibdin tam infestã, neque Scyllam nautis, quam istum in eodem freto fuisse arbitror. Virgilius etiam ex hoc loco pulchritudinem Aeneæ pulcherrimis versibus amplificauit. In Ver. act. 7.

Restitit Æneas, claraque in luce refulsit, Ænei. 1.
Os, humerosque deo similis: namque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenque iuuentæ
Purpureũ, & lætos oculis adflarat honores:
Quale manus addũt ebori decus, aut vbi flauo
Argẽtum, Pariusve lapis circumdatur auro.

Idem mirifice expressit vim, qua Aeneas in Turnum hastam coniecit.

Cunctanti telum Æneas fatale coruscat, Ænei. 12.
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto,
Eminus intorquet: murali cõcita numquam
Tormento sic saxa fremũt, nec fulmine tanti
Dissultant crepitus: volat atri turbinis instar,
Exitium dirum hasta ferens.

Ab exemplis vero est illa Ciceronis amplificatio pro Milone. Quamobrem vteretur eadem confessione Titus Annius, qua Hala, qua Nasica, qua Opimius, qua Marius, qua nosmetipsi. Et in Catilinã, An vero vir amplissimus P. Scipio, Pontifex maximus Pro Mil. Orat. 1.

ximus Tiberiũ Gracchum, mediocriter labefactantem statum Reip. priuatus interfecit: Catilinam vero orbem terrǽ cęde, atque incendijs vastare cupientem nos Consules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, quod Q. Seruilius hala Sp. Melium, nouis rebus studentem, manu sua occidit.

De fictis personis & mutis rebus. C. XXXIX.

Magnā vim habet ad animos permouendos cum mutis personis sermonem damus.

CIcero in oratione pro Cœlio, Appio Cæco vita olim functo sermonem attribuit. Illa etiam oratio ad permouendos animos magnam vim habet; cum mutis personis sermonem damus, vt Cicero fecit cõtra Catilinam. Etenim si mecum patria, quę mihi vita mea multo est carior, si cuncta Italia, si omnis Respub. loqueretur, M. Tulli quid agis? & ea, quæ sequuntur. Eamdem etiam in eadem oratione cum Catilina loquentem facit eleganti oratione, cuius initium est. Nullum iam tot annos facinus extitit, nisi per te: nullum flagitium sine te. Fecit & Lucanus eamdem cum Iulio Cæsare loquentem, priusquam ille Rubiconem fluuium, qui dirimit Galliam ab Italia, transiret.

Lib. 1.

vt ventum est parui Rubiconis ad vndas
Ingens visa duci patriæ trepidantis imago,
Clara per obscurã vultu męstissima noctem:
Turrigero canos effundens vertice crines
Cæsarie lacera, nudisque astare lacertis,
Et gemitu permista loqui Quo tẽditis vltra?
Quo fertis mea signa viri? si iure venitis,
Si ciues: huc vsque licet.

Quæ

Quæ ſint ad amplificandum adhibenda. Cap. XL.

SI cauſſa patitur, ea ſunt ad amplificandum adhibenda, quæ magna habentur: quorum eſt duplex genus. Alia enim magna natura vidētur, alia vſu. Natura vt cæleſtia, vt diuina, vt ea, quorum obſcuræ cauſſæ, vt in terris, mundoq; admirabilia quæ ſunt: ex quibus ſimilibuſque, ſi attendas, ad augendum multa ſuppetunt. Vſu habentur magna, quæ videntur hominibus, aut prodeſſe, aut obeſſe vehementius: quorum ſunt genera ad amplificandum tria. Nam aut caritate mouentur homines, vt Dei, vt patriæ, vt parentum; aut amore, vt fratrum, vt coniugum, vt liberorum, vt familiarium; aut honeſtate, vt virtutum, maximeq; earum, quæ ad communionem hominum & liberalitatem valent. Ex his & cohortationes ſumuntur ad ea retinenda, & in eos, a quibus ea violata ſunt, odia incitantur, & miſeratio naſcitur, proprius locus augendi in his rebus, aut amiſſis, aut amittendi periculo. Quamuis enim neque ad probandum, neque ad amplificādum adhiberi quidquam poteſt, quod ex locis petitum non ſit: tamen ea ipſa, quæ petuntur e locis ad amplificandum, magna eſſe debent. Sic fecit Cicero in Catilinam, cum ait. Quapropter de ſumma ſalute veſtra, & populi Romani P.C. de veſtris coniugibus, ac liberis; de aris, ac focis; de fanis, ac templis; de totius vrbis tectis, ac ſedibus; de imperio, de libertate, de ſalute Italiæ, deq; vniuerſa Rep. decernite diligenter, vt inſtituiſtis,

Ad amplificandū adhibēda ſunt, quæ magna habentur.
Duplex eſt genus rerū magnarū.
In Part.
Rerum vſu magnarum genera ſunt ad amplificandū tria.
Maxime mouentur homines honeſtate virtutum quæ ad cōmunionem hominum valent.
Quæ petuntur e locis ad amplificādum magna eſſe debent.
In Catilin. Or. 4.

stis, ac fortiter. Pleraque omnia sumpta sunt e loco ab adiunctis, sed sunt vsu magna. Virgilius etiam, cum Iulij Caesaris deplorat mortem, a rebus natura magnis, quas ad locos supradictos referre tamen possis, amplificationem duxit.

Georg. 1. Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romã,
Cum caput obscura nitidum ferrugine texit:
Impiaq; æternam timuerunt sęcula noctem.

Quam vsq; ad libri finẽ elegantissime prosequitur.

Quid in amplificatioue seruandum. Cap. XLI.

Minuta est omnis diligentia. In par. Quo generẽ amplificationis vtendum in exornatione. In cohortationibus bonorũ & malorum enumeratio per amplificationem tractanda est.

Nihil in amplificatione nimis enucleandũ est. Minuta est enim omnis diligentia, hic autem locus grandia requirit. Illud est iudicij, quo quaque in caussa genere vtamur augendi: in illis enim caussis, quæ ad delectationem exornãtur, ij loci tractandi sunt, qui mouere possunt exspectationem, admirationem, voluptatem. In cohortationibus autem bonorum, ac malorum enumerationes, & exempla valẽt plurimum. in iudicijs accusatori ferre quæ ad iracundiam, reo plerumque quæ ad miserationem pertinent: nonnumquam tamen accusator misericordiam mouere potest, & defensor iracundiam.

Cur quædam inuentionis præcepta ad caussarum genera dentur accommodata: & de dignitate exornationis. Cap. XLII.

Et si ex supradictis fontibus omnis ad omnem orationem manat inuentio: tamen veteres oratores de generibus caussarum, vt discentium minue-

nuerent laborem, seorsum præcepta tradiderunt. De præceptis autem exornationis in primis dicendum est. Nam & latum genus est saneq; varium, vt quod ad laudandos claros viros, & ad improbos vituperandos suscipiatur: ad aliorum etiã vel animalium vel carentium anima laudem vel vituperationem adhibetur, vt Cicero laudes Pompeij in Oratione pro lege Manilia; Siciliæ in actionibus in Verrem; studiorum vero humanitatis in oratione pro Archia poeta exornauit. Accedit etiam ad eius commendationem, quod nullum est genus orationis, quod aut vberius ad dicendum, aut vtilius ciuitatibus esse possit, aut in quo magis orator in cognitione virtutum, vitiorumq; versetur. Conficitur autem genus hoc dictionis ad animi motus leniter tractandos, magis quam ad fidem faciendam aut confirmandum accommodate. Proprium enim laudis est res amplificare, et ornare. Quam ob caussam Aristoteles, & postea Cicero, & Quinctilianus idoneam maxime inter omnia genera caussarũ existimauerunt ad scribendum exornationem.

Laus generis demonstratiui. De ora. 1. Quinct. lib. 3. cap. 9. Act. 4. Animi motus leniter in exornatione tractãtur. Arist. lib. 1. Rhet. c. 8. & Quinct. lib. 3. cap. 9. Exornatio maxime idonea adscribendũ.

Ex tempore præterito quomodo laus ducatur. Cap. XLIII.

LAus hominum, cuius cognita præcepta facile ad res alias transferentur, diuiditur in tempora, quodque ante eos fuit, quoq; ipsi vixerunt in his autem qui vita functi sunt, etiam quod insecutum. Ante hominẽ patria, ac parentes, maioresq; erunt, quorum duplex tractatus est; aut enim respondisse nobilitati, pulchrum erit, aut humilius genus nobilitasse

Laus viuorũ in duo tempora diuiditur. Laus mortuorũ ĩ tria tempora diuiditur. Quinct. lib. 3. cap. 9. Dupliciter

tractat laus eorum quæ ante hominem sunt.

litasse factis. Illa quoque interim ex eo, quod ante ipsum fuit tempore trahentur, quæ responsis, vel oraculis, vel signis futuram claritatem promiserint, vt in diuo Ioanne Baptista, multisq; alijs viris sanctissimis.

De tempore, quo vixit is, qui laudatur. Cap. XLIIII.

Laus hominis ex animo & corpore, & rebus externis petenda est. Quinct. lib. 3. cap. 9. Cicer. de orat.

IPsius laus hominis ex animo, & corpore, & extra positis peti debet. Externa sunt, vt educatio, opes, diuitiæ, propinqui, amici, potentia, gratia, ceteraq; huiusmodi. In corpore vero sunt hęc, forma, vires, valetudo, & his similia. Qui hęc habuerit, laudabitur quod bene illis sit vsus: si non habuerit, quod sapienter caruerit: si amiserit, quod moderate tulerit. & quamuis & corporis, & fortuita quę dicuntur bona, in se veram laudē non habeant, quę deberi virtuti vni putatur: tamen, quod ipsa virtus in earum rerū vsu, ac moderatione maxime cernitur, tractāda etiam in laudationibus hęc sunt.

Virtus in externarū rerum vsu ac moderatione maxime cernitur.

in quibus est summa laus, non extulisse se in potestate, non fuisse insolentem in pecunia, non se prętulisse alijs propter abundantiam fortunæ; vt opes & copię, non superbiæ videantur, ac libidini, sed bonitati, ac moderationi, facultatem, ac materiam dedisse. Inter corporis vero bona, forma, quæ virtutem significat, facile laudatur, quod elegantissime Latinus poeta his verbis significauit.

In part. Inter bona corporis forma excellit.

Æn. 5.

Tutatur fauor Euryalū, lacrymęq; decoræ,
Gratior & pulchro veniēs in corpore virtus,

Ceterarum rerū leuior, animi sem

Sed horum omnium leuior, at animi semper vera est

est laus: quæ quoniam a virtute proficiscitur, de illa nunc dicendum est.

per vera est laus. Quinct. lib. 3. cap. 7.

De animi bonis, & virtute, quæ scientia cernitur. Cap. XLV.

Virtutis duplex est vis: aut enim scientia cernitur virtus, aut actione. Nam quæ prudentia, quæq; grauissimo nomine sapientia appellatur, hæc scientia pollet vna; quæ vero moderandis cupiditatibus, regendisq; animi motibus laudatur, eius est munus in agendo. Prudentia est rerum expetendarum, fugiendarumq; scientia. Sapientia autẽ virtutum omniũ princeps, est diuinarum humanarũq; rerum scientia. Sunt autem aliæ quasi ministræ, comitesq; sapientiæ: quarũ altera, quæ dialectica dicitur, quæ sint in disputando vera atq; falsa distinguit, & iudicat: altera est oratoria. Nihil enim est aliud eloquentia, nisi copiose loquens sapientia, quæ ex eodem hausta genere, quo illa in disputando vberior est, atque latior, & ad motus animorum, vulgique sensus accommodatior. Studia etiam omnium bonarum artium ad hunc locum pertinent.

Virtus aut scientia cernitur aut actione. In part.

Prudentia quid sit. Officio. 1.

Dialectica & oratoria quasi ministræ sunt & comites sapientiæ. In part.

Eloquentia est copiose loquens sapientia.

De virtute, quæ in actione consistit. Cap. XLVI.

Tres sunt partes virtutis in actione positæ. Arist. lib. 1. rhet. c. 9.

Virtus, quæ in actione posita est, tres habet partes; Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiam. Iustitia est virtus, quæ in hominum societate tuenda, tribuendoque suum cuique, & rerum contractarum fide versatur. Illa erga deum religio erga parentes pietas, vulgo autem bonitas, credi-

Iustitia quid sit. Offic. 1.

Iustitiæ partes. In par.

tis in rebus fides, in moderatione animaduertendi lenitas, amicitia in beneuolentia nominatur. Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborũ perpessio, cuius est liberalitas in vsu pecuniæ. Temperantia est rationis in libidinẽ, atque in alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. Custos vero virtutum omnium, dedecus fugiens, laudẽq; maxime cõsequens, verecundia est.

Fortitudo quid sit. De inuẽt. 2.

Temperantia quid sit.

Verecũdia est custos virtutum omnium. In part.

Quomodo laus ab hoc loco sit ducenda. Cap. XLVII.

Singularũ virtutũ sũt certa quædã officia. De orat. 2.

ET quoniam singularum virtutum sunt certa quædam officia, ac munera, & sua cuique virtuti laus propria debetur: erit explicandum in laude iustitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cũ huiusmodi aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit. Huc spectat illa Ser. Sulp. laus apud Ciceronem. Nec vero silebitur admirabilis quædam, & incredibilis, & pene diuina eius in legibus interpretandis æquitate, explicãdis scientia. Omnes, qui ex omni ætate hac in ciuitate intelligentiã iuris habuerunt, si vnum in locum conferantur, cũ Ser. Sulpicio non sunt comparandi. neque enim ille magis iuris consultus, quam iustitiæ fuit. itaque quæ proficiscebantur a legibus, & a iure ciuili, semper ad facilitatem, æquitatemq; referebat: neq; constituere litium actiones malebat, quam cõtrouersias tollere. Itemq; in ceteris res gestæ ad cuiusque virtutis genus, & vim, & nomen accommodabuntur. Gratissima autem laus eorum factorum habetur, quæ suscepta videntur a viris fortibus sine emolumento,

Phili. 9.

Res gestæ ad cuiusq; virtutis nomen, & vim sunt reuocandæ.

mento, ac præmio: quæ vero etiam cum labore, & periculo ipsorum, hæc habent vberrimam copiam ad laudandum, quod & dici ornatissime possunt, & audiri facillime. Ea enim denique virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa alijs, ipsi autem laboriosa, aut periculosa, aut certe gratuita. Drances apud ita Virg. Aeneam alloquitur. Quæ virtus præstantis viri sit.

O fama ingens, ingentior armis. Æn. 11.
Vir Troiane, quibus cælo te laudibus æquẽ?
Iustitiæ ne prius mirer, belli ne laborum?

Hinc Seruium Sulpicium mirifice Cicero laudat: quod difficillimo Reip. tempore, graui periculoque morbo affectus, auctoritatem senatus, salutemque populi Rom. vitæ suæ præposuerit, contraque vim, grauitatemque morbi contenderit, vt ad castra Antonij, quo Senatus eum miserat, perueniret. Magna etiam illa laus, & admirabilis videri solet: tulisse casus sapienter aduersos: non fractum esse fortuna: retinuisse in rebus asperis dignitatẽ. Sic Cicero Milonis in graui, ac difficili tempore vultum semper eumdem, & vocem, & orationem stabilem, ac non mutatam commendat, & eius infractum, & excelsum animum extollit. Sumendæ autem res erunt, aut magnitudine præstabiles, aut nouitate primæ, aut genere ipso singulares. eiusmodi rerum plenæ sunt orationes Ciceronis pro lege Manilia, & pro M. Marcello, in quarũ altera Cn. Pompeium, in altera Iulium Cæsarem laudat. neque enim paruæ, neque vsitatæ, neque vulgares admiratione, aut omnino laude dignæ videri solent. Est etiam cum ceteris præstantibus viris compa-

Phili. 9.

Magna est laus tulisse casus sapienter aduersos.

Quæ res in laudatione ponendæ.

ratio in laudatione præclara. Sic apud Vergilium Augustus Cæsar cum his comparatur, quorum erant illustres victoriæ.

Lib. Aen. 6.

Nec vero Alcides tantum telluris obiuit.
Fixerit æripedem ceruā licet, aut Erymanthi
Placarit nemora, & Lernā tremefecerit arcu.
Nec qui pāpineis victor iuga flectit habenis,
Liber agens celso Nisæ de vertice tigres,

Phil. 3.

Et Cicero in Philippicis M. Antonium cum Tarquinio superbo comparat; & D. Bruti, qui regnare non patiebatur Antonium beneficia in Remp. maiora esse docet, quam L. Bruti, a quo Tarquinius expulsus est.

De tempore, quod finem hominis insequitur. Cap. XLVIII.

Quæ sint laudāda in tempore q finē hominis insequitur.

Liberi parentibus, vrbes cōditoribus, inuēta inuentoribus laudē afferunt.

Quinct. lib. 1. cap. 9.

Phil. 9.

Nec mors eorum, quorum vita laudabitur, silentio præteriri debebit: si modo quid erit animaduertendum, aut in ipso genere mortis, aut in ijs rebus, quæ mortem erunt consecutæ. In tempore autem, quod finem hominis insequitur, insunt habiti post mortē honores; decreta virtutis præmia; res gestæ iudicijs hominum comprobatæ. Afferunt etiam laudem liberi parentibus, vrbes conditoribus, leges latoribus, artes inuētoribus, nec non instituta quoq; auctoribus. Hinc est illud Ciceronis De Seruio Sulpicio. Quamquam nullum monumentum clarius Ser. Sulpicius relinquere potuerit, quam effigiem morum suorum, virtutis, cōstātiæ, pietatis, ingenij filium: cuius luctus aut hoc honore vestro, aut nullo solatio leuari potest. Et in alia ora-

oratione: Romulum, qui hanc vrbem condidit, ad deos immortales beneuolentia, famaq; sustulimus. Ouidius laudem eorum, qui astrorum scientiam inuenerunt, his elegantissimis versibus celebrauit. In Catilin.

Felices animę, quibus hęc cognoscere primũ. Fast. lib. 1.
Inq; domos superum scandere, cura fuit.
Credibile est illos pariter vitijsq;, iocisq;
Altius humanis exeruisse caput.
Nõ Venus, & vinum sublimia pectora fregit,
Officiumq; fori, militiæq; labor.
Nec leuis ambitio, perfusaq; gloria fuco,
Magnarum ve fames solicitauit opum.
Admouere oculis distantia sidera nostris
Aetheraq; ingenio supposuere suo.

Omnis ordo supra dictus in vituperatione cõstabit, tãtum in diuersũ, id quod in orationibus Ciceronis in Pisonẽ, in Vatinium, in M. Antoniũ, maximeq; ex secunda Philippica animaduertere licet. Quinct. lib. 3. cap. 9.

De laude vrbium. Cap. XLIX.

Laudantur vrbes similiter atque homines. Nã pro parente est conditor, & multum auctoritatis affert vetustas, & virtutes ac vitia circa res gestas, eademque in singulis. Illa propria, quæ ex loci positione, ac munitione sunt. Ciues illis vt hominibus liberi, decori. Ad hunc locum pertinet illud Virgil. de vrbe Roma. Vrbes similiter atque homines laudantur. Quinct. lib. 3. cap. 9.

En huius, uate, auspicijs illa inclyta Roma. Æn. 6.
Imperium terris, animos æquabit olympo,
Septemque vna sibi muro circundabit arces,
Felix prole virum.

Idem etiam poeta Italiæ laudes elegantissime celebrauit ex his locis, in secundo libro Georgicorum.

De deliberatione. Cap. L.

Exornationis præcepta multũ cõferunt ad deliberationem. Aristo. lib. 1. cap. 9. Quinct. lib. 3. cap. 10. De orat. 2. Tria sunt spectãda in suadendo. vel dissuadendo. Quinct. lib. 3. cap. 10. Arist. lib. 1. cap. 6. & 7. Quinct. lib. 3. cap. 20. Phili. 7. Quinct. lib. 3. cap. 10. Partes suadendi sunt tres. Si quid effici non potest deliberatio tollit. Arist. Rhet. lib. 1. cap. 4.

QVæ tradita sunt exornationis præcepta, multum ad sententiam dicendam valent. quia plerumque eadem illic laudari, hic suaderi solent. In deliberando finis est dignitas, ad quem omnia referuntur in consilio dando, sententiaq; dicenda. sunt autem et in suadendo, & in dissuando tria primum spectanda; quid sit, de quo delibcretur; qui sint, qui deliberent; qui sit, qui suadeat.

De re, de qua deliberatur. Cap. LI.

REm, de qua deliberatur, aut certum est posse fieri, aut incertum. Si incertum, hæc erit quæstio sola, aut potentissima. sæpe enim accidit, vt prius dicamus, ne si possit quidem fieri, esse faciendum; deinde fieri nõ posse. Cum autem de hoc quæritur, coniectura est; vt, An Rex Alexander terras vltra Oceanum sit inuenturus. Sic ait Cicer. Pacem cum M. Antonio esse nolo; quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. Quæ tria diligentissime in oratione explicat. Quædam & fieri posse, & futura esse credibile est; sed aut alio tempore, aut alio modo. Partes suadendi in vniuersum sunt tres; prima est, vt doceamus effici posse id, quod suademus; secunda deinde honestum esse; postremo vero esse vtile. In primis itaque videndum est, an effici possit id, quod suademus. nam si quid effici non possit, deliberatio tollitur, quamuis & honestum

neſtum & vtile ſit: videndum etiam eſt quam facile poſſit. nam quæ perdifficilia ſunt, perinde habenda ſunt, ac ſi effici non poſſint. & cum de neceſſitate attendemus, & ſi aliquid non neceſſarium videbitur, videndum tum erit: quam ſit magnum. quod enim permagni intereſt, pro neceſſario ſæpe habetur. eſt apud T. Liuium præclara P. Scipionis oratio, in qua & poſſe Hãnibalem in Africa vinci demonſtrat; & ad dignitatem populi Romani, famãq; apud reges, genteſq; externas pertinere, non ad defendendam modo Italiam, ſed ad inferenda etiam Africæ arma, videri Romanis animum eſſe: & in primis eſſe vtile requieſcere aliquando diu vexatam Italiam, vri popularique inuicem Africam.

Cicе. de orat. 2.

Lib. 28.

De his, qui deliberant. Cap. LII.

DIuerſi ſunt deliberantium animi: & ſiue conſultent plures, ſiue ſinguli, in vtriſque differentia eſt. Quia & in pluribus multũ intereſt, ſenatus ſit, an populus; Romani, an Hiſpani, an Galli; & in ſingulis, Cato an Cicero; Cæſar, an Pompeius deliberet. proinde intuenda ſexus, dignitas ætas, ſed mores præcipue diſcrimen dabũt. Duo enim ſunt hominum genera, alterũ indoctum, & agreſte, quod ante fert ſemper vtilitatẽ honeſtati; alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatem anteponit.

Multum intereſt qui deliberent. Quinct. lib. 3. cap. 10.

Præcipue intuẽdi mores eius qui deliberat. In parte.

De prima parte ſuadendi. Cap. LIII.

SI honeſtatis pulchritudo cerni oculis poſſet, mirabiles ſui amores excitaret. Sed quoniam genus hominum, ad honeſtatem natum, malo cultu,

Magna eſt honeſtatis pulchritudo Ariſt. lib. 1. Offic.

In part. Facile est honesta apud honestos obtinere. Quinct. lib. 3. cap. 10.

prauisq; opinionibus corruptum est, diligenti cohortatione opus est. Et honesta quidem apud honestos suadere, facillimum est: si vero apud turpes recta obtinere conabimur, ne videamur, exprobrare diuersam vitæ sectam, cauendum est. Et animus deliberantis non sola virtutis commendatione permouēdus: sed laude, vulgi opinione, & secutura vtilitate; aliquanto vero magis obijciendo aliquos, si diuersa fecerint, metus. Nam, præter id, quod his leuissimi cuiusq; animus facillime terretur, nescio an naturaliter apud plurimos plus valeat malorū timor, quam spes bonorum. Genus est enim eiusmodi, ait Cic. quod vestros animos excitare, atq; inflammare debet, in quo agitur populi Rom. gloria quæ vobis a maioribus, cum magna in omnibus rebus, tum summa in re militari tradita est: agitur salus sociorum, atq; amicorum; pro qua, multa maiores vestri magna, et grauia bella gesserunt: agitur certissima populi Ro. vectigalia, & maxima; quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis. Sola virtutis commendatione incendit militum animos Cato apud Lucanum, ad aggrediendum iter difficilimum, & periculosissimum.

Leuissimi cuiusque animus facillime terretur.

Lib. 9.

O quib⁹ vna salus placuit, mea castra secutis,
Indomita ceruice mori, componite mentes
Ad magnū virtutis opus, summosq; labores.

Quam orationem pulchra illa claudit sententia.

Serpens, sitis, ardor, arenæ,
Dulcia virtuti. Gaudet patientia duris.
Lætius est, quoties magno sibi constat, honestum.

Sæpe

Sæpe etiam controuersia inter hominum sententias in illo est, vtrum sit honestius. Affirmant autem viri sapientissimi omne officium, quod ad coniunctionem hominum, & ad tuendam societatem valet, anteponendum esse illi officio, quod cognitione & scientia continetur. In ipsa autem communitate sunt gradus; ex quibus, quid cuique præstet, intelligi potest; vt prima Deo Optimo Max. secunda patriæ, tertia parentibus, deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur. ex quibus atque similibus intelligimus, quomodo hanc suasionis partem, quæ ad honestatem pertinet, tractare debeamus. Quæ officia quibus anteponenda.

De vtilitate. Cap. LIIII.

AN sit autem facile, magnum, iucundum, sine periculo, ad quæstionem pertinet vtilitatis. suasor itaque vel omnia hæc, vel eorum pleraque inesse in eo, quod suadet, ostendet. Ilioneus his verbis alloquitur Latinum regem apud Virgilium. Facile, magnum, iucũdum ad vtilitatis quæstionẽ pertinent. Arist. lib. 1. rhe. c. 6. Quint. lib. 3. cap. 10. Æn. 7.

Dijs sedem exiguam patrijs, litusq; rogamus
Innocuum, & cunctis vndamq; auramq; patentem.
Nõ erimus regno indecores, nec vestra feret
Fama leuis, tantiq; abolescet gratia facti.

Qui vero dissuadet, ille difficile, paruum, iniucundum, periculosum monstrabit. Hoc modo Fabius Maximus apud T. Liuium, ne P. Scipio in Africã traijciat, contendit: cum Hannibal hostis in columi exercitu quartumdecimum annum Italiam obsideat. Nam nunc quidem præterquam quod, & in Italia, & in Africa duos diuersos exercitus alere Lib. 28.

æra-

ærarium non potest, præterquam quod vnde classes tucamur, vnde commeatibus præbendis sufficiamus nihil reliqui est: periculi tandem quãtum adeatur, quem fallit? Deinde grauiter, & sapienter difficultates multas, & pericula commemorat, quæ futura sint, ni consul vterque in Italia retineatur. Eodem etiam modo propositis duobus vtilibus vtrum sit

De orat. 1. *vtilius controuersia est. Cum autẽ species vtilitatis cum honestate certat, qui vtilitatem defendet, enumerabit commoda pacis, opum, potentiæ vectigalium, præsidij, militum, vtilitatesq́, ceterarum rerum, quarum fructum vtilitate metimur, itemq́,*

Salluft. de Catil. *incommoda contrariorum. Ex his locis Catilina apud Sallustium ad nefarium facinus, quod ille maximum, atque pulcherrimum vocat, coniuratos hortatur, Vobis, inquit, est domi inopia, foris aes alienũ, mala res, spes multo asperior; denique quid reliqui habemus præter miseram animam? Quin igitur expergiscimini? en illa, quã sæpe optastis, libertas: præterea diuitiæ, decus, gloria in oculis sita sunt. Curio similiter apud Lucanum specie vtilitatis Iulium Cæsarem ad ciuile bellum hortatur.*

Lib. 1. Bellantem geminis tenuit te gallia lustris,
Pars quota terrarum: facili si prælia pauca
Gesseris euentu, tibi Roma subegerit orbem.

Qui ad dignitatem impellet, maiorũ exempla, quæ erunt vel cũ periculo gloriosa colliget, posteritatis

Vtilitas sẽper cum dignitate cõiuncta est. *immortalẽ memoriã augebit, vtilitatẽ ex laude nasci defendet, semperq́, eã cum dignitate esse cõiunctam. Hæc autẽ exercitatio defendẽdi speciẽ vtilitatis cõtra honestatẽ, in qua vna vera est vtilitas,*

scholarum

ad scholarum exercitationes vtilis est: nam & iniquorũ ratio noscenda est, vt melius æqua tueamur. Quinct. lib. 3. cap. 10.

De eo, qui suadet. Cap. LV.

MVltum etiam refert, quæ sit persona dicentis. suadere enim aliquid, aut dissuadere grauissimæ est personæ. Nam & sapientis est, consilium explicare suum de maximis rebus: & honesti, & diserti, vt mente prouidere, auctoritate probare, oratione persuadere possit. Nunc, ait Cic. cum & auctoritatis in me tantum sit, quantũ vos honoribus mandandum esse voluistis; & ad agendum facultatis tantum, quantum homini vigilanti ex forensi vsu prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe, & siquid in dicẽdo consequi possum, ijs ostẽdam potissimum, qui ei quoq; rei fructũ suo iudicio tribuerunt. Ante acta vita si illustris fuit, aut clarius genus, aut ætas, aut dignitas affert expectationem, videndum est, ne quæ dicuntur, ab eo qui dicit dissentiant. Hoc egregie seruauit Virgilius in Latino rege, quem sic dicentem introducit.

Suadere aliqd, aut dissuadere grauissimæ est personæ. De orat. 2. Quinct. lib. 2. cap. 10. Pro leg. Man. Quinct. lib. 3. cap. 10.

Olli sedato respondit corde Latinus.
O præstans animi iuuenis, quantũ ipse feroci
Virtute exsuperas, tanto me impensius æquum est,
Consulere, atque omnes metuentem expendere partes.

Æn. lib. 12.

At his contraria submissiorem quemdam modum postulant. Nam quæ in alijs libertas est, in alijs licentia vocatur; & quibusdam sufficit auctoritas, quosdam ratio ipsa ægre tuetur.

Quæ-

Ad dicendũ probabiliter mores ciuitatis sũt cognoscẽdi, Arist. lib. 1. rhet. cap. 8. De ora. 2. Quinct. lib. 3. cap. 10.

Quædam in deliberatione obseruanda. Cap. LVI.

AD consilium de Repub. dandum caput est nosse Rempublicam, ad dicendum vero probabiliter nosse mores ciuitatis; qui, quia crebro mutantur, genus quoque orationis est sæpe mutandum. In senatu minori apparatu dicẽdum est. Sapiens enim est consilium, multisq; alijs dicendi relinquendus locus, vitanda etiam ingenij, ostentationisq; suspicio. Concio capit omnem vim orationis, & grauitatem, varietatemq; desiderat: maximaq; pars orationis admouenda est ad animorum motus. Hoc videre est in quibusdam Ciceronis orationibus contra M. Antonium in senatu habitis; quæ, cum sint elegantes, & disertæ, nullũ tamen apparatum habẽt. At oratio pro lege Manilia, et orationes de lege Agraria, multo magnificentius habent, & ornatius genus dicendi. Vis autem ad suadendum exemplorum est maxima, aut recentium, quo notiora sunt, aut veterum, quo plus auctoritatis habent. Plerumq; enim videntur respondere futura præteritis, habeturque experimentum velut quoddam rationis testimoniũ. Suadet Fabius Maximus in senatu, ne P. Scipio, Hannibale in Italia relicto, in Africam traijciat: Dies me deficiat, inquit, si reges, imperatoresq; temere in hostium terras transgressos, cum maximis cladibus suis, exercituumq; suorum enumerare velim. Deinde vetus affert Atheniẽsium exemplum, qui classe in Siciliam transmissa, rempublicã suam in perpetuum afflixerunt. Et nouum M. Alij, qui

Minori apparatu apud sapientes dicẽdũ.

Concio capit omnem vim orationis.

Exemplorũ maxima est vis ad suadendum. Arist. lib. 1. Rhet. c. 3. Quinct. lib. 4. cap. 10. Cic. in par.

Experimentum est velut quoddã rationis testimoniũ.

in ea ipsa Africa annis ante quadraginta in prælio victus, et captus est. Sequebatur, vt ea, quæ iudicijs accommodata sunt, explicarentur: sed quia iudiciorum mutata ratio, vt ea præcepta parum sint necessaria, efficit, & ex orationibus Ciceronis, & locis supradictis, tum etiam his, quæ de partibus orationis dicentur, facile cognosci possunt: sequitur vt de secunda parte Rhetoricæ dicamus.

DE ARTE RHETORICA LIBER II.

De dispositione. Cap. I.

S*ECVNDVS hic liber dispositionis præcepta cōtinebit, quæ oratori perutilia sunt, & maxime necessaria. quid enim diligenter argumenta inuenisse conferet, nisi pari diligentia. quæ inuenta sunt, collocentur? excellentis ducis virtus non magis in deligendo fortissimo, & strenuissimo quoq; milite ad bellum, quam in instruenda ad pugnam acie cernitur. & si quam in* Quinct. lib 8. in præfa. *corporibus nostris, aliorumve animalium partem permutes, atq; transferas, licet habeat eadem omnia, prodigium sit tamen. & artus etiam, leuiter loco moti, perdunt, quo viguerunt vsum: & turbati exercitus sibi ipsi sunt impedimento. sic oratio*

carens

carens hac virtute, tumultuetur necesse est, & sine rectore fluitet, nec cohæreat sibi: multa repetat, multa trãseat, velut nocte in ignotis locis errans: nec initio, nec fine proposito, casum potius quã consiliũ sequatur. Quapropter hic liber dispositioni seruiat. Est autem dispositio rerum inuentarum in ordinẽ distributio. Cuius in infinita quæstione ordo est fere idem, qui expositus est locorum. In definita autem adhibenda sunt illa etiã, quæ ad motus animorũ pertinẽt. Atq; eo fit, vt vtamur Exordio, Narratione, Cõfirmatione, Peroratione. Hæ sunt enim quatuor orationis partes, per quas inuenta distribuimus. Quarũ duæ valent ad rem docendã, narratio & cõfirmatio: ad impellendos animos duæ, principiũ et peroratio. de quibus sigillatim dicendũ est.

De inuẽt. I. In part. In propositio qui ordo dispositionis sit seruandus. Cur in caussa orationis partibus vtamur. In part. Duæ partes orationis valẽt ad rẽ docendam, ad impellẽdos animos duæ. De inuent.

De Exordio. Cap. II.

Exordium est oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquam dictionem. Id fieri tribus maxime rebus inter auctores plurimos cõstat, si beneuolum, attentum, docilem auditorem fecerimus: quorum primus locus, id est, vt amice audiamur, est in personis nostris, auditorum, aduersariorum, e quibus initia beneuolentiæ conciliandę comparãtur, aut meritis nostris, aut dignitate, aut aliquo genere virtutis, & maxime liberalitatis, officij, iustitiæ, fidei, contrarijsq; rebus in aduersarios conferendis, & cum auditoribus aliqua coniunctionis, aut caussa, aut spe significanda. Cicero pro C. Rabirio perduellionis reo. Me cum amicitiæ vetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis,

Quid sit exordium: Quinct. lib. 4. cap. 1. Auditor in exordio beneuolus, docilis & attẽtus fieri debet. In part. Quomodo concilietur auditoris beneuolentia.

tum meæ vitæ perpetua consuetudo, ad C. Rabiriũ defendendum est adhortata: tum vero vt id studiosissime facerem, salus Reip. Consulare officium, Consulatus denique ipse mihi vna vobiscũ cum salute Reip. commendatus coegit. Hęc autem accurate in eo exordio, et ornate explicat. In oratione vero pro P. Sylla sic ait: *Quãquam ex huius incõmodis magnam animo molestiam capio: tamen in ceteris malis facile patior oblatum mihi tempus, in quo boni viri lenitatem meam, misericordiamq; notam omnibus qnondã, nunc quasi intermissam agnoscerent; improbi, ac perditi ciues, edomiti atque victi; præcipitante Rep. vehementem me fuisse, atque fortẽ, conseruata mitem, ac misericordem faterentur.* Et pro Cn. Plancio, suam cum iudicibus cõiunctionem significat his verbis. *Nunc autẽ vester Iudices conspectus, & consessus iste reficit, & recreat mentem meam; cum intueor, & contemplor vnumquemque vestrum. video enim hoc in numero neminem, cui mea salus cara nõ fuerit, cuius non extet in me suũ meritum, cui non sim obstrictus memoria beneficij sempiterna. Itaque non extimesco, ne Cn. Plancio custodia meæ salutis apud eos obsit, qui me ipsum maxime saluum videre voluerunt.* At in oratione pro P. Quinctio vim aduersariorum, & gratiam in inuidiam vocat, & C. Aquilium, eosque, qui in consilio adsunt, orat, atque obsecrat, vt multis iniurijs iactatam, atque agitatam æquitatem in eo tandem loco consistere, atque confirmari patiantur. Intelligenter autem vt audiamur, et attente, a rebus ipsis ordiendum est: sed facillime auditor discit, & quid agatur In part.

Quomodo fiat auditor docilis.

Pro A. Cluen.

agatur, intelligit; si complectare ab initio genus natumq; caussæ, si definias, si diuidas, si neq; prudentiam eius impedias confusione partium, nec memoriã multitudine. Sic exorditur Cicero pro A. Cluentio: Animaduerti Iudices, omnem accusatoris orationẽ in duas diuisam esse partes: quã distributionẽ ait certum sibi esse in defensione seruare; vt omnes intelligant, nihil eum nec subterfugere voluisse reticendo, nec obscurare dicendo. Vt attente autem audiamur, trium rerum aliqua consequemur; nam aut magna quædã proponemus, aut necessaria, aut coniuncta cum ipsis, apud quos res agetur. Luculenter hunc locũ Cicero tractauit in exordio nobilissimæ orationis pro domo sua: Quod si vllo tẽpore magna caussa in sacerdotum populi Rom. iudicio, ac potestate versata est: hęc profecto tanta est; vt omnis Reip. dignitas, omniũ ciuiũ salus, vita, libertas, arę, foci, dij penates, bona fortunæ, domicilia, vestræ sapientiæ, fidei, potestatiq; cõmissa, creditaq; esse videãtur. Verũ ex his, quæ proposita sunt, aliud atq; aliud pro varietate caussarũ desiderari palam est.

Qua ratione reddatur auditor attentus.

In part.

Pro domo sua.

Quinct. lib. 4. cap. 1.

De generibus caussarum. Cap. III.

Quinque caussarum sũt genera.

Quinct. lib. 4. cap. 1. Cice. l b. 1. de inuent.

Genus admirabile.

GEnera porro caussarum, plurimi quinque fecerunt, honestum, humile, dubium vel anceps admirabile, obscurum. Sunt quibus recte videatur adyci turpe, quod alij humili, alij admirabili subijciunt. Admirabile autem vocant, quod est præter opinionem hominum constitutum. In ancipiti maxime beneuolum iudicem, in obscuro docilem, in humili attentum, parare debemus; nam honestũ quidem,

dem, ad conciliationem satis per se valet: in admirabili, & turpi remedijs opus est: & eo quidā exordium in duas diuidunt partes, principium, & insinuationem; vt sit in principijs recta beneuolentiæ, & attentionis postulatio; quæ, quia esse in turpi caussæ genere non possit, insinuatio surrepat animis maxime vbi frons caussæ non satis honesta est; vel quia res sit improba, vel quia hominibus parū probetur. Et quidem quibus aduersus hæc remedijs sit medendum, consilium ex caussis sumetur: Illud in vniuersum præceptum sit; vt ab ijs quæ lædunt, ad ea, quæ prosunt, refugiamus. Si caussa laborabimus, persona subueniet; si persona, caussa. His etiam de caussis insinuatione vtendū est; si aduersarij oratio auditorum animos occupauerit; vel si dicendum apud fatigatos est: quorum alterum promittendo, nostras probationes, & aduersas eluden do vitabimus: alterū & spes breuitatis, & ijs, quibus attentū fieri auditorem docuimus. Vrbanitas etiam opportuna reficit animos, & vndecumque petita auditoris voluptas leuat tædium.

Ad Her. li. 1. Cic. de inuen. lib. 1.

Insinuatio quando fit necessaria.

Quinct. lib. 4 cap. 1. ad Her. lib. 1. Cice. de inuen. lib. 1.

Vrbanitas opportuna reficit animos.

Cuiusmodi exordia esse debeant. Cap. IIII.

EXordia semper cum accurata, & acuta, & instructa sententijs, apta verbis, tum caussarum propria esse debent. Prima est enim quasi cognitio & commendatio oratoris in exordio, quæ continuo eum, qui audit, permulcere atque allicere debet. Maxima autem copia exordiorum ad auditorem aut alliciendum, aut incitandum ex his locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos inerunt

Exordia debent esse apta verbis, & instructa sententijs.

Arist. lib. 3. Rhet. cap. 14. De orat. 2. Quinct. lib. 4. cap. 1.

In exordio leniter est alliciendus

aut incitandus auditor

in caussa: quos tamen totos in exordio explicari nõ oportebit, sed tantum impelli primo auditorem leniter, vt, iam inclinato, reliqua incumbat oratio.

De vitijs exordij. Cap. V.

Septem exordij sunt vitia.

HAec autem sunt vitia certissima exordiorũ, quæ summopere vitare oportebit: vulgare commune, commutabile, longum separatum translatum contra præcepta. Vulgare est, quod in plures caussas potest accõmodari, vt conuenire videatur. Commune est, quod nihilo minus in hanc, quam in contrariã partem caussæ potest conuenire. Commutabile est, quod ab aduersario potest leuiter mutatũ ex contraria parte dici Longum est, quod pluribus verbis, aut sententijs, vltra quam satis est, producitur. Oportet enim vt ædibus, ac templis vestibula, & aditus, sic caussis pro portione rerum principia præponere. Separatum est, quod non ex ipsa caussa ductum est, nec sicut aliquot membrum annexum orationi. Tanslatũ est, quod aliud conficit quã caussæ genus postulat, vt si quis docilem faciat auditorem, cum beneuolentiã caussa desideret: aut si principio vtatur, cũ insinuationem res postulet. Contra præcepta est, quod nihil eorũ efficit, quorum caussa præcepta de exordijs traduntur: hoc est, quod eum, qui audit, nec beneuolũ, nec attentũ, nec docilẽ reddit; aut, quo profecto nihil peius, vt cõtra sit, facit.

De inuent. li.1. ad He. lib.4. ca. 1.

Exordium vulgare.

Commune

Commutabile.

Longum.

Separatum

Translatũ.

Contra præcepta.

De exordio quædam in genere iudiciali. Ca. VI.

Arist. lib. 3. Rhe. c. 14.

DIctum est de exordio in communi, restat vt breuiter, si quid in singulis generibus in exordiendo

diendo propriũ est, adijciamus. Et, vt à iudicijs incipiamus, veteres oratores diligẽter id curabãt, vt in genere iudiciali ex ipsis visceribus caussæ sumerent exordia: iudicẽ conciliabant non tantũ laudãdo eũ, sed laudẽ eius ad vtilitatẽ caussæ suæ coniungentes: allegando pro honestis dignitatẽ illi suã, pro humilibus iustitiã, pro infelicibus misericordiã, pro læsis seueritatem, & similiter cetera: metum nonnumquam amouebãt, vt Cicero pro Milone, ne arma Pompeij contra se disposita putarẽt, laborauit: nonnumquã adhibebant, vt idẽ in Verrem facit. Dabant etiam operam, ne ostentarent in principijs curam. Non semper autem exordio vtebantur, sed in honestis, in paruis etiam, atque frequentibus caussis ab ipsa re, omisso exordio, incipiebant.

De ora. 2. Quinct. li. 4. c. 1.
De orat. 2.
Ex caussæ visceribus exordia in genere iudiciali sunt sumenda.
Laus iudicũ est cum vtilitate caussæ iungẽda.
Nõ semper exordio vtẽdum in iudicio.
Arist. Rhe. lib 3. c. 14.
Quinct. li. 4. cap. 1.
Cicero de ora. 2.

De exordio in exornatione, & deliberatione. Cap. VII.

PRæter ea, quæ de exordio dicta in genus demonstratiuũ facile transferri possunt, illud est notandum: exordia in eo esse maxime libera, vt Aristoteles existimat. Nã & longe a materia duci, & ex aliqua rei vicinia possũt. In deliberatione vero sæpe nulla, vel breuia esse debent. Nõ enim supplex vt ad iudicẽ venit orator, sed hortator, atque auctor. Quare cũ principio vtetur, proponere, qua mẽte dicat, quid velit, quibus de rebus dicturus sit, debet; hortariq; ad se breuiter dicentem audiendũ.

In exornatione Principia sunt maxime libera.
Rhe. ad Alex. c. 11. & Quinct. li. 3. c. 10.
In deliberatiõe principia vel nulla sunt, vel breuia.
In Partit.
Quinct. li. 3. cap. 10.

De narratione. Cap. VIII.

NArratio est rerum explicatio, & quædam quasi sedes, ac fundamentum constituendæ

Narratio debet esse breuis aperta & probabilis.

 fidei

Aristo. lib. 3. Rhe. c. 16 *fidei. Oportebit autem eam tres habere res, vt breuis, vt aperta, vt probabilis sit: per quas efficitur, vt auditor intelligat, meminerit, credat. Erit autẽ breuis narratio, si constet simplicibus verbis, & semul vnaquæque res dicatur. tum etiam si reciderimus omnia, quibus sublatis, neque cognitioni quidquam, neque vtilitati detrahatur. Non tamen inornata debet esse breuitas, alioqui sit indocta. Erit autem perspicua, si verbis vsitatis, si ordine temporum conseruato, si non interrupto narrabitur. Probabilis autem erit, si personis, si temporibus, si locis ea, quæ narrabuntur consentient; si cuiusque facti, & euenti caussa ponitur; si testata dici videbuntur; si cum hominum opinione, auctoritate, si cum lege, cum more, cum religione coniuncta: si probitas narrantis significabitur; si antiquitas, si orationis veritas, & vitæ fides. Ciceroni vehementer placet vt iucũda, & suauis sit narratio, eamq; suauem esse narrationem ait, quæ habet admirationes, exspectationes, exitus inopinatos, & quæ interpositos, motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, lætitias, cupiditates.*

In part. de Inuent. lib. 1. ad Her. li. 1. Quin. lib. 4. c. 4.

In part. Quinct. lib. 4. cap. 2.

Breuitas narrationis non sit inornata.

In par.

Narratio iucunda sit & suauis.

In part. & 2. de orat. & Quinct. lib. 4. cap. 2.

Quando narratione vtendum sit. Cap. VIIII.

De orat. 2.

IN iudicijs quando vtendum esset, aut non esset narratione, id erat consilij. nec enim si nota res esset, nec dubium erat, quid gestum esset, narratio adhibebatur; nec si aduersarius narrauerat; nisi si refellebatur. In exornatione vero narratio non erit vlla, quæ necessario consequatur exordium, sed si qua inciderit, cum aliquid eius, de quo loquemur, nobis

bis narrandum, sit cum laude, aut vituperatione, præceptio narrãdi de hoc loco petitur. Nec multũ sane sæpe in deliberatione narrandum est: est enim narratio præteritarum rerum, aut præsentiũ: suasio autem futurarum. Priuata certe deliberatio narrationem numquam exiget eius dumtaxat rei, dequa dicenda sententia est, quia nemo ignorat id, de quo consulit: extrinsecus possunt pertinentia ad deliberationem multa narrari. In concionibus sæpe est etiam illa, quæ ordinem rei docet, necessaria. Nunc ad confirmationem transeamus.

Arist.Rhe. 3.c.16. Cic. in parti. Quinct.lib. 3.cap. 8.

De confirmatione. Cap. X.

SEquitur confirmatio, in qua suggerenda sunt firmamenta caussæ coniuncte, & infirmandis contrarijs, et nostris confirmandis. namque vna in caussis ratio quædam est eius orationis, quæ ad probandam argumentationem valet: ea autem & confirmationem, & reprehensionem quærit. Sed quia nec reprehendi quæ contradicuntur, possunt, nisi tua cõfirmes: neque hæc confirmari, nisi illa reprehendas, idcirco hæc & natura, & tractatione, & vtilitate coniuncta sunt. Tota autem spes vincendi, ratioque persuadendi in hac parte posita est. Nam cum argumenta nostra exposuerimus, contrariaque dissoluerimus, absolute nimirum erit à nobis oratoris muneris satisfactũ. Vtrumque igitur poterimus commode facere, si constitutionẽ caussæ cognouerimus.

Ari.3. Rhe. cap.17. De ora.2. De inuent. li.1. ad Her. lib.1.

Tota spes vincẽdi est in cõfirmatione.

Ad Her. lib.1.

Quid sit status. Cap. XI.

STatus est quæstio, quæ ex prima caussarum conflictione nascitur, vt sit intentio accusato-

Stat⁹ nascitur ex prima caussa-

rum conflictione. *ris: Sylla coniurasti cũ Catilina: depulsio vero defensoris: non coniuraui: Ex hac prima conflictione* Quinct. li. 3. cap. 6. *nascitur illa quæstio, coniurauerit ne Sylla cũ Catilina: quam quæstionẽ vel statum, vel constitutionem* Vnde dicatus sit status. *oratores appellant. Status autem appellatio dicitur ducta vel ex eo, quod ibi sit primus caussæ congressus, vel quod in eo caussa consistat.*

Ci. in Top. & in part. Quinct. li. 3. cap. 8.

Quot sint status. Cap. XII.

Status sunt tres. *CVm tria sint, quæ in omni disputatione quærãtur, sit nec ne, quid sit, quale sit: fit vt constitu*- Coniecturalis status quid sit. *tiones quoq; tres sint. Prima coniecturalis, in qua, sit, nec ne, quærimus; vt sit nec ne insidiatus Miloni Clodius: secunda autem nominis vel finitionis, cũ* Finitionis status quid sit. *quid sit aliquid, & quo nomine afficiendum inuestigamus; vt Fuerit ne Iulius Cæsar rex, an tyrãnus,* Status qualitatis quid sit. *an dictator: tertia, in qua de vtilitate, honestate, æquitate differitur, deque his rebus, quæ his sunt* Ad He. lib. 1. Cic. de inuent. lib. 1. & Quinct. lib. 7. cap. 5. *contrariæ; vt, Recte ne fecerit Romulus cum fratrem interfecit. Eius cõstitutionis partes sunt duæ, quarum vna absoluta, altera assumptiua nominatur. absoluta est, cum id ipsum quod factum est, vt* Status qualitatis habet partes duas. *aliud nihil foris assumatur, recte factum esse dicemus. ea est eiusmodi: pater filium verberauit, is in*- Absoluta constitutio quid sit. *iuriarum cum patre agit, pater nihil aliud defendit; nisi licere filium à patre verberari. Assumptiua est, cum aliquid necessario foris assumitur vt re*- Assumptiua constitutio quid sit. *cte factum esse aliquid confirmemus: vt, Milo damnetur, nisi foris assumat, a Clodio sibi esse factas insidias. Hæ tres constitutiones & in exornatione, & in deliberatione, & in iudicio reperiuntur.* In quouis genere caussarum reperiuntur tres status.

De

De ratione, firmamento, & iudicatione. Cap. XIII.

Rationem appellant oratores eam, quæ affertur à reo, depellendi criminis caussa; quæ nisi esset, quod defenderet, non haberet: firmamentum autem quod contra ad labefactandam rationem refertur, sine quo accusatio stare non potest. Ex rationis autem, & firmamenti cõflictione, & quasi concursu, quæstio exoritur quædam, quam iudicationem appellant, in qua, quid deueniat in iudicium, & de quo disceptetur, quæri solet, hoc modo: Orestes, cum confiteatur, se interfecisse matrem, nisi attulerit rationẽ, peruertit defensionem: ergo affert eam: Illa enim, inquit, patrem meum occiderat. Tum contra rationem defensoris firmamentum ab accusatore subijcitur, hoc modo: Sed non abs te occidi tamen, neque in damnatã pœnas pendere oportuit. Ex coniunctione rationis, & firmamenti iudicatio constituitur, hoc modo. Cum dicat Orestes, se patris vlciscendi caussa, matrem occidisse; rectum ne fuerit, à filio sine iudicio Clitemnestram occidi? Ergo hac ratione iudicationem reperire conuenit, ad quam omnem rationem totius orationis conferri oportebit. Nã primus status diffusam habet quæstionem; rationum vero & firmamentorum contentio adducit in angustum disceptationem. Ea in coniectura nulla est, nemo enim eius quod negat factũ, rationem aut potest, aut debat, aut solet reddere. Itaque in his caussis eadem & prima quaestio, & disceptatio est extrema.

Ratio affertur à reo.

Cic. in par. ad Her. lib. 1. de Inuen. lib. 1. & Quinct. li. 3. cap. 13.

Firmamentũ est, quo ratio rei labefactatur.

Ex rationis & firmamẽti cõflictione nascitur iudicatio.

Ratio totius orationis ad iudicationẽ conferenda est.

Cic. in par.

In coniectura eadem & prima constitutio & iudicatio est extrema

Quo statu quæstio', quæ in scripto existit contineatur. Cap. XIIII.

Quatuor modis in scripto existit controuersia.

Cic. in top. Quinct. lib. 7. cap. 6. De inuen. lib. 1.

Saepe ex scripti etiam interpretatione existit contentio. quod quatuor modis potest contingere. Aut enim defenditur, non id scriptum dicere, quod aduersarius velit, sed aliud: id autem contingit cum scriptum ambiguum est, vt duæ differentes sententiæ accipi possint; tum opponitur scripto voluntas scriptoris; tum scripto scriptum cōtrarium affertur: aut ex eo, quod scriptum est, aliud quoque, quod scriptum non est ducimus. ita sunt quatuor genera, quæ controuersiam in omni scripto facere possunt; ambiguum, discrepantia scripti & voluntatis, scriptura contraria, ratiocinatio. Ambiguum hoc modo. Testamento quidam iussit poni statuam auream hastam tenentem; quæritur, statua hastam tenens, aurea esse debeat, an hasta aurea in alterius statua materiæ. Ex discrepantia vero scripti, & voluntatis eiusmodi oritur, controuersia: Lex est, Peregrinus si murum ascenderit, capite puniatur: cum hostes murum ascendissent, peregrinus eos depulit: petitur ad supplicium: ille voluntatem allegat scriptoris. Ex contrarijs scriptutis hoc modo existit contentio: lex est. Vir fortis optato præmium, quod valet; & altera lex est, Magistratus ab arce ne discedito: Magistratus qui fortiter egit, optat hoc præmium, vt ab arce liceat discedere: lex illi posterior opponitur, ipse vero priore se tuetur. In ratiocinatione vero quæritur, an vbi propria lex non est, simili sit vtendum. vt, lex est, la-

Ambigui cōtrouersia

Quinct. lib. 7. cap. 10.

discrepatio scripti & voluntatis.

Idem li. 7. cap. 7.

Idem lib. 7. cap. 8.

Contrariæ leges.

Idem lib. 5. cap. 9.

est, lanas Tarento vehere non liceat: quidam oues vexit: & si nulla lex certa est, quæ factum eius nominatim prohibeat, tamen illa, quæ similis est, accusatur. Itaque ex eo, quod certum est, id, Quod incertum est, ducit hæc cōtrouérsia: quod, quoniam ratiocinando fit, nomen etiā ratiocinationis accepit. Hæc quatuor controuersiarum genera, quæ in scripto nascuntur, semper in qualitatis statum cadere cū Cic. debemus existimare. vt in primo genere status sit, vtram æquum sit ex differentibus sententijs accipi: in secundo vero, verba ne plus, an sententia valere debeant: in tertio, vtrā legem sequi sit iustius: in quarto, oporteat ne legem similem ad factum, quod venit sine lege in iudicium, accommodare.

Scripti controuersiæ semper in qualitatis statu versantur.

Quomodo status tractetur. Cap. XV.

IVdicatio cum est constituta, proposita esse debet oratori, quo omnes argumentationes repertæ ex inueniendi locis conijciantur, quod satis est ei, qui videt, quid in quoque loco lateat, quique illos locos tāquam thesauros aliquos argumentorum notatos habet. Quibus in mente, & cogitatione defixis, & in omni re ad dicendum posita excitatis, nihil erit quod in vllo dicendi genere oratorem possit effugere. Diligenter tamen ordinem, collocationemque argumentorum attendet, & curabit, vt firmissimum quodque sit primum; dum ea, quæ excellant, seruentur ad extremum, siquæ erunt mediocria, (nam vitiosis nusquam esse oportet locum) in mediam turbam conijciantur. Reliquum nunc est, quando de argumentorum locis & caussarum constitutioni-

De inuent. lib. 1.

Quinct. lib. 3. cap. 13.

De ora. 2.

Vtilissimū est locos in mēte & cogitatione defigere.

Quomodo argumenta debeāt collocari.

Vitiosis argumentis nusquam locus esse debet.

tionibus dictum est, vt rationem, qua expoliuntur ab oratore argumenta, quorum propria sedes est in confirmatione, accurate doceamus.

De argumentatione. Cap. XVI.

Arist. lib. 3. Rhe. cap. 6. Cic. in part. Cic. li. 1. de inuent.

Quid argumentatio sit.

ARgumentatio est argumenti vel explicatio, vel artificiosa expolitio. Sed ea conficitur, cum ex locis, de quibus superiori libro dictum est, aut certa, aut probabilia sumpseris; ex quibus id efficias, quod aut dubium, aut minus probabile per se videtur. dubijs enim probari dubia quomodo possunt? Pro certis autem habemus primum, quæ sensibus percipiuntur, vt quæ videmus, audimus deinde ea, quæ communi hominum opinione, atque sententia sunt comprobata: vt afficiendos esse honore parentes. præterea, quæ legibus cauta sunt, quæ persuasione, si non omnium hominum, eius certe ciuitatis, aut gentis, in qua res agitur, in mores recepta sunt. si quid inter vtramque partem conuenit: si quid probatum est, denique cuicũque aduersarius non contradicit.

Quinct. li. 5. cap. 12. Idem lib. 5. cap. 10.

Quę habeantur pro certis.

Probabiliũ genera sunt tria.

Probabilium autem genera sunt tria; vnum firmissimum, quod fere accidit; vt, liberos a parentibus amari: alterum velut propensius; cum qui recte valeat, in crastinum peruenturum: tertium tantum non repugnans; in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. Ad probandũ vero id, quod est dubium, hoc modo id, quod probabile est, potest adhiberi. Sit dubium, an Catilina coniurauit, sumatur illud, quod credibile est: Homines æris alieni magnitudine oppressos, eos denique egentes, & sumptuosos, facile adduci, vt coniu-

coniurent. Iam id, quod dubium erat, efficitur probabile: Catilinam coniuraſſe. Sed hæc oratores non tenuiter, more dialecticorum, ſed copioſiſſime expoliunt. Dicitur autem illa argumenti expolitio argumentatio. De cuius quatuor partibus, ratiocinatione, enthymemate, & exemplo breuiter, & enucleate diſſeremus.

De ratiocinatione. Cap. XVII.

Cic. de inuent. lib. 1. Quinct. li. 5. c. 14. ad Heren. li. 2. συλλογισμὸς vel ἐπιχείρημα Græcis appellatur.

Ratiocinatio, quam & ſyllogiſmum, & epicherema Græci vocant, conſtat propoſitione, cum qua eius ratio iungitur, deinde aſſumptione & eius probatione, poſtremo complexione. Propoſitio eſt, per quam breuiter locus is exponitur, ex quo omnis vis oportet, emanet ratiocinationis. Propoſitionis vero approbatio eſt, per quam breuiter id, quod expoſitum eſt, rationibus firmatum probabilius, & apertius fit. Aſſumptio, per quam id, quod ex propoſitione ad oſtendendum pertinet, aſſumitur. Aſſumptionis approbatio, per quam id, quod breuiter ſumptum eſt, rationibus firmatur. Complexio, per quam id, quod conficitur ex omni argumentatione breuiter exponitur, hoc modo. Sic propoſitio: Melius gubernantur ea, quæ conſilio geruntur, quam quæ ſine conſilio adminiſtrãtur: deinde ſubijciatur ratio, Exercitus enim is, cui præpoſitus eſt ſapiens imperator omnibus partibus cõmodius regitur, quam is, qui ſtultitia, & temeritate alicuius adminiſtratur. Aſſumptio deinde ponitur: Nihil autem omnium rerum melius quam omnis mundus adminiſtratur. Aſſumptioni probatio adiungitur:

Propoſitio quid ſit.

Propoſitionis approbatio.

Aſſumptio.

Aſſumptionis approbatio.

Complexio

Nam

Nam & signorum obitus, & ortus definitum quẽdam ordinem seruant, & annuæ commutationes nõ modo semper eodem modo fiunt, verum ad vtilitates quoque rerum omnium sunt accommodatæ. Tertio loco inducenda est cõplexio, quæ id infert, quod ex superioribus partibus cogitur, hoc modo: Consilio igitur mundus administratur. Hæc vberius, & doctius dicuntur in oratione, sed præcipiendi ratio hanc simplicem, & apertam breuitatem requirit.

Cic. 1. de inuent. Quinct. lib. 5. c. 14.

Quot sint partes ratiocinationis. Cap. XVIII.

Nihil refert siue tripartitã, siue quinq; partitã ratiocinationẽ esse putem⁹.

EX supradictis manifestum est, nihil referre siue tripartitam, siue quinquepartitam putes esse hanc argumentationem. Commodior tamen illa partitio videtur esse, quæ in tres partes distributa est; quod fit, si propositionem, & eius rationẽ vnam partem existimemus: alteram vero assumptionem, & eius exornationem: at si separes propositionem à ratione, & assumptionẽ ab exornatione, in quinque partes distributa erit. Cũ propositio ex se intelligitur, sine ratione assumenda est. Assumptio etiã cum perspicua est, nullius approbationis indiget. Quod si & propositio, & assumptio perspicuæ sint, vtraque approbatione prætermita ratiocinationem conficiemus hoc modo: Summopere virtus expetenda est: At prudentiam esse virtutem in confesso est: Summopere igitur prudentia expetenda est. Vitare autem similitudinem, quæ satietatis est mater, poterimus, non semper à propositione ordiẽtes, sed interdum à complexione, ab assumptione nonnumquam.

Rectius existimatur ratiocinatio esse tripartita, quã quinq; partita.

Cic. de inuent. lib. 1.

Similitudo quæ satietatis mater est in argumentationibus vitetur

Cic. in par. & lib. 1. de inuent.

De

De Enthymemate. Cap. XXIII.

Enthymema est imperfectus syllogismus, vel, vt alij definiunt, syllogismi pars. ratiocinatio enim tripartita est: ex tribus igitur eius partibus si vna prætereatur, bipartita fit argumentatio, quæ est enthymema; vt, Omnes artes sunt expetendæ, igitur expetenda est eloquentia. intelligitur enim assumptio. Propositione vero prætérita fit enthymema, hoc modo: Eloquentia est ars: igitur est expetenda. Optimum autẽ videtur enthymema, quod fit ex pugnantibus, quod etiam solum enthymema quidam vocant; non quod non omnis argumentatio bipartita proprio nomine enthymema dicatur; sed, vt Homerus propter excellentiam commune poetarum nomen effecit apud Græcos suum; sic, cum omnis argumentatio bipartita enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrarijs conficiatur, acutissima; sola propric nomẽ cõmune possidet. Eius generis est illud Cic. Eius igitur mortis sedetis vltores cuius vitã, si putetis per vos restitui posse, nolitis? Et illud Micipsæ ad Iugurtham apud Sallustium. Quem alienum fidum inuenies, si tuis hostis fueris? Enthymemate sæpius vtuntur oratores, quam ratiocinatione: quod mouit Aristotelem, vt enthymema syllogismum oratoriũ esse diceret. Enthymema Quinctilianus commentum, aut commentationem interpretatur. quo nomine cum possint omnes animi cogitationes significari, argumentatio bipartita signatur. Alij propterea credunt bipartitam argumentationẽ enthymema appellatã, quod in animo maneat condita illa pars, quæ silentio est prætérita.

Enthymema est syllogismi pars, vel syllogismus imperfectus.
Arist. lib. 1. Rhet. c. 4.
Quinct. li. 5. cap. 10. & 14.

Optimum est enthymema ex pugnantibus.
Quinct. lib. 5. cap. 14.
Cic. in top.

Pro Mil.
In Iugurt.

Lib 1. Rhet. c. 1. & lib. 1. post. c. 1.
Lib. 5. c. 10.
Enthymema cur oratorius syllogismus dicatur.
Vnde dictũ sit enthymema.

De inductione. Cap. XX.

Quid sit inductio. Cic. lib. 1. de inuent.

INductio est oratio, quæ rebus nō dubijs captat assensionem auditorum, quibus assensionibus facit, vt illis dubia quædam res propter similitudinē earum rerum, quibus assenserint, probetur: vel, Inductio est argumētatio, quæ ex pluribus collationibus peruenit, quo vult, hoc modo. Quod pomum generosissimum? puto quod optimom: & equus? qui velocissimus: & plura in eumdem modum: deinde: cuius rei gratia illa proposita sunt; Ita hominum, non qui claritate nascendi, sed qui virtute maxime excellet, erit generosissimus. Hoc genere argumentationis plurimū Socrates vsus est, propterea quod nihil afferre ad persuadendū volebat, sed ex eo, quod sibi ille dederat, qui cum disputabat, aliquid conficere malebat: quod ille ex eo, quod iam concessisset, necessario approbare debebat. Sed in oratione perpetua dissimile est. Etenim sibi ipsi respondet orator. Poetę vehementer inductione delectantur: Virgilius inducit Aeneam à Sybilla petentem, vt iter doceat ad patrem oratione fictis, illa quidem fabulis plena, sed qua nihil esse possit, vel blandius, vel magis artificiosum: in qua hæc est inductio.

Breuior inductionis definitio.

In Topic. Quinct. lib. 5. c. 11.

Inductione Socrates plurimum vsus est.

Arist. li. 13. Meta. c. 14. Cic. de inuent. 1.

Lib. 6. Ænei.

Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus,
Treicia fretus cithara, fidibusque canoris;
Si fratrem Pollux alterna morte redemit.
Itq; reditq; viam toties; Quid Thesea? magnū
Quid memorem Alciden? & mi genus ab Io
ue summo.

Sed

Sed maxime omnium eam frequentauit Ouidius, apud quem, & multa, & præclara sunt exempla. nos vno erimus contenti. Probat ille ad consolandā vxorem hac inductione; asperas res, & tristes segetem, ac materiam esse gloriæ.

Materiamque tuis tristem virtutibus imple:
Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, felix si Troia fuisset?
Publica virtutis per mala facta via est.
Ars tua Tiphy iacet, si nō sit in æquore fluct⁹:
Si valeant homines ars tua Phœbe iacet.
Quæ latet, inq; bonis cessat nō cognita reb⁹,
Apparet virtus, arguiturque malis.

Trist. lib. 4. ele. 3.

Hoc in genere duo sunt diligenter cauenda, primū vt illud, quod inducemus pro similitudine, eiusmodi sit, vt sit necesse cōcedi. Deinde vt illud, cuius cōfirmandi caussa fiet inductio, simile ijs rebus sit, quas res quasi non dubias ante induxerimus.

Quæ sint in hoc genere cauenda.

De exemplo. Cap. XXI.

EXemplum est inductio imperfecta, vel, quod idem est, Inductio Rhetorica. Cicero pro Milone. Negant, intueri lucem esse fas ei, qui ab se hominem esse occisum fateatur. In qua tandem vrbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij, fortissimi viri; qui, nondum libera ciuitate, tamen Populi Ro. comitijs liberatus est; cum sua manu sororem esse interfectam fateretur. Aliqui Aristotelē, summum in omni scientia virum, temere ausi sunt reprehendere; quod exemplū genus argumentationis

Exēplū est īdīctio imperfecta.

Arist. Rhet. 1. c. 2. & li. 2. cap. 20. Quinct. lib. 5. cap. 11.

Recte Arist. exemplum argumentationis partem esse dixit.

fece-

fecerit. sed magnus ille vir, & acuta mente præditus, maius, quiddam perspexit: nimirum exemplum esse argumentum quidem a similitudine; sed in argumentatione positum, efficere nouum argumentationis genus, quod a ratiocinatione, & inductione sine cōtrouersia differt. Enthymema autē esse nō potest, cū in enthymemate sēper generale aliquid vel ponatur, vel intelligatur: in exēplo vero ex vna re singulari alia inducatur. Vnde fit, vt sit quartū argumētationis genus; quod ea ratione ab inductione separatur, qua enthymema a syllogismo disiūgitur.

Locis supra dictis & lib. 2. prior. ca. 24. & lib. 1. post cap. 1.

Exemplum ex vna re singulari, aliā īducit.

De Epicheremate. Cap. XXII.

QVamuis argumentationis partes omnes sint iam expositæ, tamen operæpretium fuerit, quid epicherema, quid Sorites, quid Dilemma sit, explicare. Nam auctores, & qui dem grauissimi eorum mentionem fecerunt. Ea vbi explicata fuerint, facile intelligitur, cur nouæ argumentationis partes non debeant existimari. Epicherema igitur Græci aliquando argumentationem vocant, nonnumquam eam argumentationis partem, quam Cicero ratiocinationē appellauit, de qua paullo ante dictum est. Aliquando etiam epicherema vocant breuiter comprehensam ratiocinationem, cuius omnes partes in vnam conferuntur, hoc modo: Sine caussa dominum seruus accuset? Similis enim est locus apud Ciceronem pro rege Deiotaro, quē seruus apud Cæsarem accusabat: En crimē, en caussa, cur regem fugitiuus, dominum seruus accuset. Vbi vehemens argumentum epicheremate inclusum & in-

ἐπιχείρημα.

Quinct. lib. 5. cap. 14.

Epicherema est aliquādo breuiter comprehēsa ratiocinatio.

Pro rege. Deiot.

inuolutum est. erit autem absoluta ratiocinatio, si hoc modo euolueris. Sine caussa non debet dominum seruus accusare: hic medicus est seruus Deiotari: non igitur debet sine caussa dominum accusare.

De Sorite. Cap. XXII.

Sorites contra multas argumentationes aceruatim conuoluit, atque complectitur: vnde nomen etiā inuenit. Cicero scripsit de eo in libro de diuinatione his verbis: Si necesse sit, inquit, Latino verbo liceat, aceruale appellare: sed nihilopus est, vt enim ipsa philosophia, & multa verba Græcorum, sic sorites satis Latino sermone tritus est. Pulchrum in primis est eius exemplum apud eundem Cicero-nem: Atque si etiam hoc natura præscribit, vt homo homini quicumque sit, ob eam ipsam caussam, quod is homo sit, consultum velit: necesse est secundum eandem naturam, omnium vtilitatem esse cōmunem. quod si ita est, vna continemur omnes, & eadem lege naturæ: idq; ipsum si ita est, certe violare alterum lege naturæ prohibemur: verum autem primū, verum igitur, & extremum. Sed apertissime concludit sorites ille, qui est in quincta Tusculana. propositum enim erat probare: quod esset honestum, id solum esse bonum; id autē sic probat: Etenim quidquid sit, quod bonū sit, id expetendum: quod autem expetendum, id certe approbandum: quod vero approbandum, id gratum, acceptumque habendum: ergo etiam dignitas ei tribuenda est. bonum igitur, omne laudabile. ex quo efficitur, vt quod sit honestum, id sit solum bonum. In quo sorite

σωρείτης.

Lib. 2. Nisi sorites esset Latino sermone tritus posset aceruales appellari.

1. Officio.

Vulgo appellatur argumētatio à primo ad vltimum.

Sorites sæpe fallax est atque captiosus.
Cic.in Aca.

cum per sex quasi gradus ad complexionem perueniatur, quinque ratiocinationes inclusæ sunt. Sed hoc argumentandi genus sæpe solet esse fallax, atque captiosum. dum enim minutatim, & gradatim multa adduntur, periculosissima respondenti tela texitur: retexere igitur oportet, & seorsum singula considerare; sic facilius vniuersa frangentur. In hoc disputandi genere frequentes fuerunt Stoici, & Zeno, qui eorum inuentor, & princeps fuit. sed maxime omnium illo delectatus dicitur Chrysippus, vt Socrates inductione.

Quomodo sit soriti resistendum.
Persius. Saty.6.

De dilemmate. Cap. XXIIII.

De inuent. lib.1. Orat.1.
δίλημμα.
Quid sit dilemma.
Vnde dictũ sit dilẽma.
De inuent. lib.1.
Dilẽma Ciceroni est complexio.
Complexio falsa duob⁹ modis diluitur.

Dilemma est, in quo vtrum concesseris reprehenditur. Cicero patriam cum Catilina sic agentem inducit: Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: si verus, ne opprimar: sin falsus, vt tandem aliquando timere desinam. Et in epistola ad Quinctũ fratrem. Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas; sin autem exorabiles, summa leuitas. Dictum est autem dilẽma, quod ita vtrimq; premat, ac vrgeat, vt ex alterutra parte capiat aduersarium. qua de caussa cornutus etiã syllogismus vocatur: sic enim argumentationis cornua in eo disponuntur, vt quia alterum effugerit, in alterum incurrat. Cicero cõplexionem appellat. Ea si vera est, numquam reprehendetur: sin falsa duobus modis diluetur; aut conuersione: aut alterius partis infirmatione. Cum viderem, inquit Varro apud Ciceronem, philosophiam Græcis litteris diligentissime explicatam; existimaui, si qui de nostris

eius

eius studio tenerentur, si essent Græcis litteris eruditi, Græca potius, quā nostra lecturos: sin à Græcorum artibus, & disciplinis abhorrerent: ne hęc quidem curaturos, quæ sine eruditione Græca intelligi non possunt: Itaque ea scribere nolui, quæ nec indocti intelligere possent, nec docti intelligere curarēt. In Acad. *Hoc dilemma deinde Cicero in eum conuertit, hoc modo: Immo vero & latina legent, qui Græca non poterunt, & qui Græca poterunt, non contemnent sua. Veterum scriptis celebrata est conuersio ea, qua Euathlus discipulus Protagoræ, præceptoris dilemma elusit.* Gellius.lib. 5.cap.10. *Alterius partis infirmatione reprehenderetur, si diceret Cicero: Et si doctis minus esset necessariū, tamen in doctis latine scribendo con suli debere. Non est autem, cur quisquam existimet complexionē genus esse argumentationis a quatuor illis, de quibus supra dixi, diuersum. Est enim ratiocinatio imperfecta, quæ a duabus partibus contrarijs ducitur; cui si assumptionem subiunxeris, efficies ratiocinationem perfectam, hoc modo: Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas: sin autem exorabiles, summa leuitas: Sed vel implacabiles sunt iracundiæ, vel exorabiles; igitur in illis summa est acerbitas, vel summa leuitas.* Quomodo ex dilēmate fiat ratiocinatio perfecta.

De Confutatione. Cap. XXV.

EXpositis generibus argumentationum, reliquum est, vt rationem, qua refutandæ, ac reprehendendæ illæ sunt, ostendamus. Refutatio dupliciter accipi potest. Nam & pars defensoris tota est posita in refutatione: & quæ dicta sūt, ab aduer Refutatio dupliciter accipi pōt. Quinct.li. 5.cap.13. Quid refutatio sit.

Cic. lib. 2. de Orat. De inuent. lib. 1. *sario debent vtrimq; dissolui, & hæc est proprie reprehẽsio, quã cũ cõfirmatione, vsu, & natura, et tractatione coniunctã esse diximus. Est autem reprehẽsio, per quã argumẽtando aduersariorũ confirmatio diluitur, aut infirmatur, aut eleuatur.*

Eodem inuentionis fonte, vtuntur confirmatio, & cõfutatio. *Hæc fonte inuẽtionis eodẽ vtetur, quo vtitur cõfirmatio: propterea quod quibus ex locis aliqua res confirmari potest, ijsdem potest ex locis infirmari. Quare inuentionem, & argumẽtationum expolitionem sumptam ex illis, quæ ante præcepta sunt, hanc quoque in partem orationis transferri oportebit.*

Quæ sint obseruanda, vt quæ contradicũtur, diluere aut infirmare possimus. Quinct. li. 5. cap. 13. Cic. in par. *Sed vt facilius ea, quæ contradicentur, diluere: aut infirmare possimus, obseruare debemus; aut totum esse negandum, quod in argumentatione aduersarius sumpserit, si perspicue falsum erit: vt Pro Cluentio Cicero eum, quem dixerat accusator, epoto poculo, cõcidisse, negat eodem die mortuum: aut redarguenda esse ea, quæ pro verisimilibus sumpta sunt. Primum dubia sumpta esse pro certis, deinde etiam in perspicue falsis eadem posse dici. Tum ex ijs, quæ sumpserint non effici, quæ velint. Accedere autem oportet ad singula; sic vniuersa facilius frangẽtur.*

Quomodo sint argumentationes oratoriæ tractandæ. Cap. XXVI.

Arist. lib. 3. Rhet. ca. 17 Quinct. li. 5. cap. 14. IN *oratione insunt aliquãdo & ratiocinationes breuiter conclusæ, & aperta enthymemata, & inductiones, atque exempla subtili quadam, & breui oratione comprehensa. quod, vt reprehendẽdum non est, ita diligẽtissime est curandũ, ne syllogismorum, & enthymematum turba conferta oratio sit.*

Oratio non debet syllo-

diale-

dialecticis enim disputationibus, quam oratorijs actionibus erit proprior, ac similior, quod longe aliter esse debet. locuples enim, & speciosa vult esse eloquentia: quorum nihil consequetur, si conclusionibus certis, & crebris, & in vnam prope formam cadentibus concisa, & contempum ex humilitate, & odium ex quadam seruitute, & ex copia satietatẽ, & ex amplitudine fastidiũ tulerit. Feratur igitur non semitis sed campis; nõ, vti fontes angusti fistulis colliguntur, sed vt latissimi amnes totis vallibus fluat; ac sibi viam, si quando non acceperit, faciat. Adhibeatur in argumentãdo varietas, & iucunda quædã distinctio: figuris verborum, & ornamentis sententiarum argumẽtatio expoliatur. quo fuerit enim vberior, ac suauior; eo etiam erit credibilior. Nunc sequitur vt de peroratione dicamus.

gismorum, & enthymematum tuc ba esse conferta.

Locuples, & speciosa vultesse eloquentia.

In argumẽtãdo varietas est adhibenda.

Cic. in par.

Quo fuerit vberior, ac suauior, eo erit credibilior argumentatio.

Peroratio-nisduę sunt partes amplificatio & enumeratio.

De peroratione. Cap. XXVII.

EXtrema pars orationis est peroratio, quæ diuisa est in duas partes, amplificationem, & enumerationem. Augendi autem, & hic est proprius locus in perorando, & in ipso cursu orationis declinationes ad amplificandum dantur, confirmata re aliqua, aut reprehensa. Omnes enim affectus etiam si quibusdam videntur in procœmio, atque peroratione sedem habere, in quibus sane sunt frequentissimi: tamen aliæ quoque partes recipiunt; sed breuiores, vt cum ex his plurima sint reseruanda. At hic, si vsquam, totos eloquentiæ aperire fontes licet: hic denique efficiendum est oratori, vt non modo, auditores, qui sua sponte se dant, & quo impellit

Arist. Rhe. Cap. 19. Ci. in par.

Affect⁹ sũt in exordio. & peroratione frequẽtissimi, in narratione & cõfirmatione breuiores.

Quinct. lib. 6. cap. 1.

De orat. 2. In peroratione peni-

eus incitandi sunt auditores. ipse, inclinant, atque propendent, penitus incitentur; sed vt quietos etiã & languentes possit vi orationis permouere. In quo & si plus est operis, tantam vim habet tamen illa, quæ rectè à bono poeta dicta est flexanima, atque omnium regina rerum oratio; vt non modo inclinantem erigere, aut stantem inclinare, sed etiam aduersantem, & repugnantem, vt imperator bonus, ac fortis, capere possit. Quod vsque eo magnum est, atque prǽclarum, vsque eo admirabile, vt in eo pene sint omnia. Ad id autem consequendum, quæ superiore libro de amplificatione dicta sunt, valde conducunt. sed illud caput est, in quo optimi & grauissimi auctores vna voce consentiunt; vt omnes animi motus, quos orator adhibere volet auditoribus, in ipso oratore impressi sint atq; inusti. Neque enim facile est perficere, vt incitentur alij; nisi is, qui dicit, ijs ipsis sensibus, ad quos illos adducere vult, permoueatur. Vt enim nulla materies tam facilis ad exardescendũ est, quæ nisi admoto igni, ignem concipere possit: sic nulla mens est, tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eã, & ardens accesserit. Primum est igitur, vt apud eũ, qui dicit, valeant ea, quæ valere apud auditores volet: afficiaturq; priusquam afficere conetur. nihil autem opus est simulatione, & fallacijs, vt toties omni animi motu concitetur orator. ipsa enim natura orationis eius, quæ suscipitur ad aliorum animos permouẽdos, oratorem ipsum magis etiam, quam quemquam eorum, qui audiũt, permouet. Miram etiam vim habet in hoc ipsum, imagines

Cic. in ora.

Magnam vim habet omnium regina eorũ oratio.

Cic. de Or. 2. Quinct. lib. 6. ca. 2. Hora. I art. poet.

Ad mouendos animos auditorum caput est, eũ qui dicit, cõmoueri.

Qua ratione moueatur is qui dicit.

Quinct. li. 6. cap. 3.

gines rerum absentium ita complecti animo, vt eas cernere oculis, ac præsentes habere videamur. has quisquis bene conceperit, is erit in affectibus potentissimus. Hæc, quæ dicta sunt, vera esse indicant multæ Ciceronis perorationes, vt pro Milone, vbi ait: Sed finis sit: neque enim præ lacrymis iam loqui possum; & hic se lacrymis defendi vetat. Et pro C. Rabirio Posthumo: Sed iam quoniam, vt spero, fidem, quam potui, tibi præstiti Posthume, reddam etiã lacrymas, quas debeo. Et paullo post: Iam indicat tot hominum fletus, quàm sis carus tuis, & me dolor debilitat, includitque vocem. Cic. in part. *Alijs autem affectibus, aliæ eiusdem perorationes sunt plenæ. Enumeratio autem nonnumquam laudatori, suasori non sæpe, accusatori sæpius, quam reo est necessaria. Huius tempora duo sunt: si aut memoriæ diffidas eorum, apud quos agas, vel interuallo temporis, vel longitudine orationis, vel si, frequentatis firmamentis, vim est habitura caussa maiorem. Quæ autem repetimus, quam breuissime dicenda sunt; &, quod Græco verbo patet, decurrendum per capita. Nam si morabimur, non iam enumeratio, sed altera quasi fiet oratio. Quæ autem enumeranda erunt, cũ pondere aliquo dicenda sunt, & aptis excitanda sententijs, & figuris vtique variãda: alioqui nihil est odiosius recta illa repetitione, velut memoriæ auditorum diffidentis. Est etiã in enumeratione vitandum, ne ostentatio memoriæ suscepta videatur esse puerilis.*

Enumeratio laudatori nonnumquã, suasori non sæpe, accusatori sæpius quã reo est necessaria.

Enumerationis duo sunt tempora.

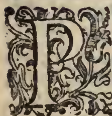
Quinct. lib. 6. cap. 1.

ἀνακεφαλαίωσις.

Quæ enumerantur cum pondere aliquo dicenda sunt & varietate Cic. in par.

DE ARTE RHETORICA LIBER III.

De eloquutione. Cap. I.

Roximo libro ratio inuenta collocandi atque disponendi explicata est. hic iam eloquutionis rationem tractabimus; in qua oratorem excellere, cetera in eo latere indicat nomen ipsum. non enim inuentor, aut compositor, aut actor hæc cõplexus est omnia; sed et Græce ab eloquẽdo Rhetor, et Latine eloquẽs dictus est. ceterarũ enim rerũ, quæ sunt in oratore, partem aliquam sibi quisque vindicat; dicendi autem, idest eloquendi, maxima vis huic soli conceditur. Eloqui autem est, ea, quæ inueneris, idoneis verbis, ac sententijs perpolire, & exornare. sine quo superuacua sunt priora, & similia gladio condito, atque intra vaginam hærenti. hoc itaque maxime docetur: hoc nullus nisi arte assequi potest: huc studium adhibendum: hoc exercitatio petit, hoc imitatio, hic omnis ætas consumitur: hoc maxime orator oratore præstantior. Ideoq; M. Tullius inuentionem quidem, ac dispositionem prudentis hominis putat, eloquentiam oratoris. eum aut eloquentem, idest in eloquendo excellentem, putat, qui ita dicit, vt probet, vt delectet, vt flectat. sed probare necessita-

Cic. in ora.

Et apud Græcos, & apud Romanos ab eloquendo nomen accepit orator.

Quinct. lib. 8. in procemio.

Quid sit eloqui.

Cetera omnia superuacua sunt. sine eloquutione.

3. De orat.

Eloquẽs est qui ita dicit, vt probet, vt dele-

cessitatis est, delectare suauitatis, flectere vero victoriæ. Hæc cum ita sint, merito tertius hic liber, qui eloquutionis præcepta cõtinet, vt duobus superioribus vtilior est, sic etiã erit aliquanto longior. dict, vt flectat. In orat.

Quæ in eloquutione spectanda sint. Cap. II.

H*Aec in eloquutione spectãda sunt, vt Latine, vt plane, vt ornate, vt ad id, quodcumq; agetur apte, congruenterque dicamus. De ratione puri dilucidique sermonis: & si permagni eam facere debemus, cum verborum delectus origo sit eloquentiæ, locus hic præcipiendi non est, nam traditur litteris, doctrinaque puerili, & consuetudine sermonis quotidiani, & lectione veterum oratorum, & poetarum cõfirmatur. Reliquas igitur duas partes, quibus omnis admiratio ingenij, omnis laus eloquentiæ continetur, explicemus, quæ duæ partes illustrandæ orationis ac totius eloquentiæ cumulandæ, quarum altera dici postulat ornate, altera apte hanc habent vim; vt sit quam maxime iucunda, quam maxime in sensus eorum, qui audiũt, influat, & quam plurimis sit rebus instructa.*

Quatuor i eloquutiõe spectanda. Arist. lib. 3. Rhe. cap. 4. 3. de Orat. Quinct. lib. 1. c. 9. & lib. 8. cap. 1. Cæsar auctore Cic. in Bruto. Verborum delectus origo est eloquentiæ. Omnis eloquentiæ laus continetur in apte atque ornate dicendo.

De ornatu. Cap. III.

O*Rnatur igitur oratio genere primũ, & quasi colore quodam, & succo suo, nam vt grauis, vt suauis, vt erudita sit, vt liberalis, vt admirabilis, vt polita, vt sensus, vt dolores habeat quantũ opus sit, non est singulorum articulorum, in toto spectantur hæc corpore. Genus igitur dicendi est eligendum, quod maxime teneat eos, qui audiant, &* Arist. 3. Rheto. cap 7. 3. De orat.

Genus dicẽdi eligendũ est, quod si-

quod

ne satietate delector. *quod non solum delectet, sed etiā sine satietate de-*
Hor. in art. poet. *lectet. Sed volenti ornate dicere diligentissime sil-*
Rerum copia verborū copiam gignit. *ua rerum primum, sententiarumque comparanda est. rerum enim copia verborum copiam gignit; & si est honestas in rebus ipsis, de quibus dicitur, existit ex rei natura quidam splendor in verbis; facileque suppeditat omnis apparatus, ornatusque dicendi.*

De Ornatu orationis. Cap. IIII.

Cicer. 3. de orat. in par. Quinct. li. 8. cap. 3. *OMnis oratio cōficitur ex verbis; quorū primū nobis ratio simpliciter vidēda est: deinde con iuncte. Nā est quidā ornatus orationis, qui ex singu*
Ornat⁹ orationis aut est in singulis verbis, aut in coniunctis. *lis verbis est; alius qui ex continuatis, coniunctisq; cōstat. Ergo vtemur verbis, aut ijs quæ propria sūt & certa quasi vocabula rerū, pene vna nata cum rebus ipsis, aut ijs quæ nouamus, & facimus ipsi.*

3. De ora. In Part. Quinct. li. 8. cap.

De Verbis simplicibus. Cap. V.

Verba simplicia alia sunt consonantiora, grandiora, & nitidiora *VErba simplicia natura sunt, alia consonantiora, grandiora, leuiora, & quodam modo nitidiora; alia contra. Consonantiora enim sunt, Quā- quam, Moderatio, & Concertare, quam, Et si, Modestia, & Cōfligere, grandiora Immanis, Contrucidare, Optimus, Officiosissimus, quam hæc, Magnus Necare, Bonus, Officiosus. nitidius etiam bos, quā vacca. Vt syllabæ autem e litteris melius sonantibus clariores sūt, ita verba e syllabis magnis vocalia: et quo plus quæque spiritus habet, eo pulchrior: & quod facit syllabarum, item verborum quoque inter se copulatio, vt aliud alij iunctum melius sonet. in vniuersum quidem optima simplicium cre-*

duntur

duntur, quæ aut maxime exclamant, aut sono sunt iucundissima. Et honesta quidem turpibus potiora semper, nec sordidis vnquam in oratione erudita locus. Clara vero ac sublimia materiæ modo cernenda sunt. quod enim alibi magnificum, tumidum alibi; & quæ humilia circa res magnas, apta circa res minores videntur: & sicut in oratione nitida notabile est humilius verbum, & velut macula, ita a sermone tenui sublime, nitidumque discordat, fitque corruptum, quia in plano tumet. sed fere aurium quodam iudicio sunt ponderāda; in quo consuetudo etiam bene loquendi valet plurimum. Sed quoniam tria sunt in verbo simplici, quæ orator afferat ad illustrandam, atque exornandam orationē, aut inusitatum verbum, aut nouatum, aut translatum, de singulis breuiter dicamus.

Cicero, & Quinct. ex Arist. 3. rhe. c. 7. verba clara & sublimia materiæ modo cernenda sūt.

Verba simplicia iudicio aurium sunt ponderanda.

De verbis inusitatis. Cap. VI.

INusitata sunt prisca fere ac vetusta, & ab vsu quotidiani sermonis iam diu intermissa, quæ sunt poetarum licentiæ liberiora, quam oratorum, eoque ornamento acerrimi iudicij P. Virgilius vnice est vsus; olli enim, & quia nam, & pone, pellucent: & aspergunt illam, quæ etiam in picturis est gratissima, vetustatis inimitabilem arti auctoritatem. Habet etiam in oratione poeticum aliquod verbum dignitatem, si raro etiam, & in loco adhibeatur. Neque enim est, cur illud quisquam fugiat dicere, vt Coelius, sobolem, aut effari, aut nuncupari, & alia multa. quibus loco positis, grandior, atque antiquior oratio sæpe videri solet.

Verba inusitata. 3. De orat.

Virgilius mirifice vsus est verbis inusitatis.

Poeticū aliquod verbum si raro, & in loco adhibeatur, dignitatem habet in oratione.

De

De Verbis nouis. Cap. VII.

3. De orat. Quatuor modis verba nouantur. *Nouantur autem verba, quæ ab eo, qui dicit, ipso gignuntur, ac fiũt, aut similitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut adiunctione verborum. Similitudine, vt syllaturit, a Cicerone formtaum est: & ab Asino, fimbriaturit, ad similitudinẽ verbi proscripturit: & a Liuio, sobolescere, ab Horatio iuuenescere, a Virgilio lentescere, & ignescere dictum est, vt feruescere. Imitatione facta sũt tinnio, rugio, clangor, murmur, aliaque permulta. Inflexione, vt a bibo bibosus inflexit Laberius Mimographus. Adiũctione versutiloquus, & expectorare, nouauit Ennius. Sed Græcis magis concessum, est fingere audendum tamen aliquando, & si quid periculosius finxisse videbimur, quibusdam remedijs præmuniẽdum est, Vt ita dicam, si licet dicere, Quodammodo, permitte mihi sic dicere. in quo non falli iudiciũ nostrũ, sollicitudine ipsa manifestũ erit. Nũc quoniã de verbis inusitatis & nouis dictũ est, de tropis (nã illis verba transferũtur) exponamus.*

Ad Att lib. 9. in epist. 12. Lib. 2 9. Lib. 4. car. Ode. 7. Georg. 2. & Aen. 9. Græcis magis concessum est fingere quam Latinis. Quinct. li. 8. cap. 3. Hor. in art. poet.

De Tropis. Cap. VIII.

Quid Tropus sit. Quinct lib. 8. c. 6. & li. 9. c. 1. *Tropus est verbi, vel sermonis a propria significatione in aliam cum virtute mutatio: vt cum dicimus, lætas segetes, verbũ lætus, a propria significatione, qua lætos homines dicimus, ad segetes, cum virtute trãsfertur. Sunt autem tropi numero vndecim. in vno verbo septẽ, Metaphora. Synecdoche, Metonymia, Antonomasia, Onomatopoeia Catachresis Metalepsis. In oratione vero quatuor:*

tuor: Allegoria, Periphrasis, Hiperbaton, & Hyperbole: de quibus, tametsi nondũ de eo dicamus ornatu, qui ex cõiũctis, cõtinuisq; verbis cõstat, breuiter scribemus, ne iterũ de tropis disserere cogamur.

Arist. Rhe. lib. 3. cap 2. Quinct. li. 8. cap. 6.

De Metaphora. Cap. IX.

INcipiamus igitur ab eo, qui cum frequentissimus est, tum longe pulcherrimus, translatione dico, quæ Metaphora Græce vocatur. Latissime enim patet. Eã necessitas genuit inopia coacta, & angustijs, post autem delectatio, iucunditasque celebrauit. nam, vt vestis frigoris depellendi caussa reperta primo, post adhiberi coepta est ad ornatum etiam corporis, & dignitatem, sic verbi trãslatio instituta est inopiæ caussa, frequentata delectationis. Est autem translatio cum verbum in quandã rem transfertur ex alia, quod propter similitudinem recte videtur posse transferri. id facimus aut quia necesse est, aut quia significantius, aut quia decentius. nam gemmare vites, luxuriam esse in herbis, lætas segetes etiam rustici necessitate dicunt. oratores durum hominem aut asperum. non enim proprium erat, quod darent his affectionibus nomen. Iam incensum ira, inflammatum cupiditate, & lapsum errore, significandi gratia. nihil enim horum suis verbis, quam his accersitis magis proprium erat. Illa ad ornatum, lumen orationis, & generis claritatem, & concionum procellas, & eloquentiæ flumina, vt Cicero pro Milone, Clodium fontem eius gloriæ vocat, & alio loco segetem, ac materiam. Illud autem admirandum videtur,

μεταφορά. Translatio cũ frequentissimus tropus est, tum longe pulcherrimus. 3. De orat. auctor ad Her. lib. 4. Translationis origo.

ad Her. li. 3 Quid trãslatio sit. & quare trãslatione vtamur. Quin. li. 8. cap. 6.

3. De orat. Cur homi-

nes tantopere delectentur translatione.

tur, quid ſit quod omnes translatis, & alienis magis delectantur verbis, quam proprijs & ſuis. nam ſi res ſuum nomen, & proprium vocabulum non habet, vt pes in naui, vt in vite gemma: neceſſitas cogit, quod non habeas, aliunde ſumere. ſed in ſuorum verborũ maxima copia, tamen homines aliena multo magis, ſi ſunt ratione translata, delectãt. cauſſa autem illa eſt, quod translatio eſt ſimilitudo ad vnũ verbum contracta. ſimilitudine autem mirifice capiuntur animi. eo tamen diſtat; quod illa comparatur rei, quam volumus exprimere; hæc pro ipſa re dicitur. cõparatio eſt, cũ dico feciſſe quid hominem vt leonem. translatio, cum dico de homine, leo eſt.

Ariſt. 6. Topi. cap. 2. & Rhe 3. c. 4. Quin. li. 8. c. 6. & Cic. 3. de or. Tranſlatio eſt ſimilitudo ad vnũ verbum cõtracta.

Quotuplex ſit tranſlatio. Cap. X.

Trãſlatiõis vis eſt quadruplex. Ariſt. 3. rhe. c. 2. & 10. & 11. Quin. li. 8. cap. 6. Lib. 37.

Metaphoræ autem vis omnis quadruplex eſt. Cum in rebus, animalibus aliud pro alio ponitur; vt Liuius, Scipionem a Catone allatrari ſolitum, refert inanima pro alijs generis eiuſdem ſumuntur; vt, concentu virtutũ nihil eſt ſuauius: aut pro rebus animalibus in anima; vt Virg.

Aen. 6.

duo fulmina belli.
Scipiadas. *Aut contra.*
ſedet inſcius alto,
Accipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.

Aen. 2.

Præcipue ex his oritur mira ſublimitas, quæ audaci, & proxime periculum translatione tolluntur; cum rebus ſenſu carentibus actum quendam, & animos damus; qualis eſt.

Aen. 8.

Pontem indignatus Araxes.

Pro Lig.

& illa Ciceronis: Quid enim tuus ille Tubero diſtri-

ſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorũ? In translatione primũ fugienda eſt diſſimilitudo, qualis eſt in illo Ennij. Cæli ingentes fornices. Deinde videndũ eſt, ne lõge ſimile ſit ductũ: Syrtim patrimonij, ſcopulũ libentius dixerim: Charybdim bonorum: voraginẽ potius. facilius enim ad ea, quæ viſa, quam ad illa, quæ audita ſunt, mentis oculi feruntur. Sunt quædã & humiles translationes, vt, Saxea eſt verruca: quædam maiores, quam res poſtulat, vt, Tempeſtas comiſſationis: quædam minores, vt, comiſſatio tempeſtatis. Vt modicus autem atque opportunus eius vſus illuſtrat orationem; ita frequens, & obſcurat, & tædio complet; continuus vero in allegoriã, & ænigma exit. quod ſi vereare ne paullo durior translatio eſſe videatur, molliẽda eſt præpoſito ſæpe verbo, vt, Si olim, M. Catone mortuo, pupillum ſenatum quis relictum dicat: paullo durius; ſin, Vt ita dicam pupillum, aliquanto mitius eſt. Etenim verecunda debet eſſe translatio, vt deducta eſſe in alienum locum, non irruiſſe; atque vt precario, non vi veniſſe videatur. Diligenter etiam cauendum eſt, ne omnia quæ poetis permiſſa ſunt, conuenire orationi putemus: nec enim paſtorẽ populi, auctore Homero, dixerim, nec volucres pennis remigare, licet Virgilius in apibus ac Dædalo ſpeciſioſſime ſit vſus. Modus autem nullus eſt florentior in ſingulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi, eoque in illo explicando merito longiores fuimus.

3. De orat. Quæ ſint ĩ trãſlatione fugienda.

Quinct. li. 8. cap. 6.

3. De orat. Quinct. lib. 8. cap. 6.

Frequens vſus tranſlationis exit in allegoriã & ænigma.

Quomodo durior metaphora molliri debet.

Quinct. li. 8. cap. 6.

Multę poetis permiſſæ ſunt metaphoræ: quæ oratori non conueniunt.

4. Georg. & Aen. 6.

De Synecdóche. Cap. XI.

συνεκδοχὴ Græce intellectio dicit auct. ad Her. Synecdoches quot sint modi.

Synecdoche tropus est, in quo ex parte totum, aut contra; aut ex antecedētibus sequentia intelliguntur. Quæ descriptio octo illos modos comprehēdit, quibus fit synecdoche, quos grauissimi scriptores tradiderunt. Ex parte totum intelligitur, vt ex puppi nauis, ensis ex mucrone, aut ex tecto domus. Cicero: Mucrones eorū a iugulis vestris reiecimus. Huc pertinet, cū vel ex vno plures significantur. Liuius: Romanus prælio victor: & Virgilius.

Quinct. li. 8. cap. 6. In cat. 3. ot.

Aen. 1. Hostis habet, muros.

Vel genus ex forma, id est parte illi subiecta: Virg.

Georg. 3. Dentesque Sabellicus exacuit sus.

Pro quouis sue: vel ex materia res vniuersa qua ratione & ferrum pro gladio & pinus pro naui, & aurum atque argentum pro aurea, & argentea pecunia sumitur. Cicero: homines instructi & certis locis cum ferro collocati. Contra vero ex toto pars declaratur vt in illo Virgilij.

Pro Cæcina.

Aen. 12. Fontemq; ignemq; ferebant.

De quo genere est cum aut a pluribus vnus intelligitur. Cicero ad Brutū, Populo, inquit, imposuimus, & oratores visi sumus: cum de se tantum loqueretur, Aut e genere pars illi subiecta, Virgilius.

prædamq; ex vnguibus ales.

Aen. 12. Proiecit fluuio. Pro aliqua.

Ex antecedentibus sequentia monstrantur, vt cum ait idem poeta.

Eclo. 2. Aspice aratra iugo referunt suspensa iuuenci.

Vt

Vt ex his perspicuum est quæ hoc, & proximo capite dicta sunt, Translatio ad mouendos animos, & res pæne sub oculos subijciendas præcipue reperta est, at synecdoche ad locupletandum sermonem magis pertinet. Quinct. 8. cap. 6.

De Metonymia. Cap. XII.

Metonymia est tropus, in quo caussas per effecta, vel effecta per caussas, vel ex eo, quod continet, id quod continetur, vel rē e signo intelligimus. Per caussam declaramus, cū inuentio, aut alicuius rei auctor, pro re inuenta ponitur, Virgilius. μετωνυμία. Græci vel ὑπαλλαγὴν. Auct. ad Her. denominationē appellat.

onerantque canistris.

Dona laboratæ Cereris.

Hoc modo Platonem, Aristotelem, Demosthenem frequenter pro eorum scriptis ponimus. Cicero: Lectitasse Platonem studiose, audiuisse etiam demosthenē dicitur. Ex effectis autem caussa significatur; cum sacrilegium deprehensum, & scelus dicimus pro scelerato. Hinc mæstum timorem, tristem senectutem, & pallidam mortem eleganter optimi dicunt auctores. Virgilius. Quinct. li. 8. cap. 6. Metonymia ad quatuor modos reuocatur. Æn. 18. De clar. or.

mæstumque timorem. Mittite. Æn. 1.

Horatius.

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas, Lib. 1. Car. od. 4.

Regumque turres.

Ex eo quod continet, id quod continetur venuste etiam intelligitur. sic bene moratæ vrbes vocātur: sic sæculum felix: sic Roma pro Romanis, Athenæ pro Atheniensibus frequenter ponūtur, Virgilius.

Aen. 7.

Cælo gratissimus amnis.

De orat. 1.

Id est cælestibus. Cicero: Ut omittam illas omnium doctrinarum inuentrices, Athenas, in quibus summa dicendi vis & inuenta est & perfecta: Athenas dixit pro Athieniensibus. Huc referuntur etiam illa, cum ex possessore res, quæ possidetur; aut ex duce, exercitus significatur, Virg.

Aen. 2.

iam proximus ardet
Vcalegon, *id est Vcalegontis domus.*

Liu. de hac pugna lib. 23. sed apud eũ minor est numerus.

Sic hominem deuorari, cuius patrimonium deuoratur: & ab Hannibale apud Cannas cæsa sexaginta millia dicimus, id est ab eius copijs. e signo denique res monstratur: vnde toga, quæ pacis erat insigne, & otij, pro pace; & fasces vsurpantur pro magistratu. Virg.

Geor. 2.

Non illum populi fasces, non purpura regũ
Flexit.

Metonymiam, vt ait Cicero, rhetores hypallagen vocant.

De Antonomasia. Cap. XIII.

ἀντονομασίαι Græci, auctor ad Her. lib. 4. vocat pronominationem.

Quinct. li. 8. cap. 6.

Epitheton non est tropus.

Quomodo differat epitheton ab

A*Ntonomasia ponit aliquid pro nomine, vt, Euersor Carthaginis, & Numantiæ, pro Scipione; & Romanæ eloquentiæ princeps, pro Cicerone. Epitheton autem, siue Latine malis dicere appositũ, nõ est tropus, quia nihil vertit. necesse est enim semper, vt id, quod est appositum, si a proprio diuiseris, per se significet, & faciat Antonomasiam. nam si dicas, Ille qui Carthaginem, & Numantiam euertit, Antonomasia est: si adieceris, Scipio,*

Scipio, appositum. Apposito & frequentius & liberius poetæ vtuntur, namque illis satis est conuenire verbo, cui apponatur: & ita, Dentes albi, & humida vina, apud eos non reprehenduntur. apud oratorem, nisi aliquid efficitur, redundat. tum autē efficitur, si sine illo, quod dicitur, minus est, qualia sunt, o scelus abominandum, o deformem libidinem. Exornatur autē res tota maxime translationibus: Cupiditas effrenata, & insanæ substructiones. Solet etiam fieri alijs adiunctis Epithetō tropis, apud Virgilium: Turpis egestas, & tristis senectus. Veruntamen talis est ratio huius virtutis, vt sine appositis nuda sit, & velut incompta oratio: ne oneretur tamen multis, nam fit longa, & impedita.

antonomasia.

Orator quādo epithetis vtitur.

Arist. lib. 3. Rhe. c. 3. & Quinct. li. 8. cap. 6.

Pro Mil.

Aen. 6.

Appositorū vsus sit in oratione moderatus

De Onomatopœia. Cap. XIV.

Onomatopœia, id est fictio nominis, Græcis inter maximas habita virtutes, Latinis vix permittitur. Ab his tamen plurima sunt per onomatopœiā posita, qui primi sermonē fecerunt aptantes affectionibus nomen. nam mugitus, & sibilus, et murmur, & vagitus, aliaque quam plurima inde venerunt. at nunc raro, et cum magno iudicio hoc genere vtendum est; ne noui verbi assiduitas odium pariat: sed, si commode quis eo vtatur, et raro, non modo non offendet nouitate, sed etiam exornabit orationem, Cic. in. Antoniū. Tuæ coniugis, bonæ fœminæ, locupletis quidem certe, Bambalio quidā pater, homo nullo numero, nihil illo contemptius, qui propter hæsitantiam linguæ, stuporemque cordis cognomen ex contumelia traxerit. Sed si quis tropi

Quinct. li. 8. cap. 6. ὀνοματοποιΐαν, Græci auct. ad Her. nominationē appellat li. 4. Onomatopoeia vix Latinis permittitur.

definitionem attente consideraverit, onomatopoeiā in tropis nullo modo numerabit.

De Catachresi. Cap. XV.

καταχρησις Græ. auct. ad He. est abusio.

CAtachresis, quam recte dicimus abusionem, non habentibus nomen suum accōmodat quod in proximo est. Sic,

Quid sit catachresis.

equum diuina palladis arte Aedificant.

Quinct. lib. 8. cap. 6. Æn. I.

Et, Pyxides, cuiuscumque materiæ sunt, & parricida matris quoque aut sororis interfector dicitur.

Catachresis a Metaphora differentia.

valde similis est Metaphoræ, sed ab ea tamen distinguitur; quod abusio nomē ex vicina, ac finitima re accōmodat alteri rei, quæ sine nomine est: metaphora vero, etiā si nomen non deest, vndecumq;, modo similitudinem res habeat, alienum non asciscit, Quid tam propinquum patris interfectori, quam matris, aut sororis, aut fratris interfector? ergo is,

Quinct. lib. 8. cap. 6.

quia nomen Latino sermone non habet, per abusionē parricida vocatur. Quid rursus magis seiunctum, quam arbor atque Resp. quæ florere, verbo ab arbore trāslato, dicitur? Vnde apparet duos hos tropos ita similes esse, vt tamen sint diuersi.

De Metalepsi. Cap. XVI.

μετάληψις Metalepsis est rarissimus trop' & maxime improprius

SVperest ex his, qui aliter significant, Metalepsis idest, transumptio ex alio in aliud, velut viam præstans. Tropus autem est rarissimus, & maxime improprius, Virg.

Eclog. I.

Post aliquot mea regna vidēs mirabor aristas.

Quinct. ibi.

Gradatim enim ab aristis ad spicas, a spicis ad segetes, ab his ad æstates, ab æstatibus ad annos accedi-

ceditur. Idem etiam poeta in primo libro Aeneid. sic ait.

Speluncisque abdidit atris.

Ubi speluncæ nigræ, ac per hoc crassis & obscuris tenebris circumfusæ, ad extremum denique infinita altitudine depressæ intelliguntur.

ἀλληγορίαν Græ.

De Allegoria. Cap. XVII.

Allegoria, quam inuersionem interpretamur, aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiã interim contrarium: Virgilius.

Auctor ad Her. permutationé vocat. lib. 4. Quinct. lib. 8. cap. 6.

Sed nos immensum spatijs cõfecimus æquor: Georg. 2.
Et iam tempus equum spumãtia soluere colla.

Habet vsum talis allegoriæ frequenter oratio; sed raro totius, plerumque apertis permista est. Tota apud Cic. talis est: Hoc miror enim, querorque quẽquam hominem ita pessundare alterũ verbis velle, vt etiam nauem perforet, qua ipse nauiget. Illud commistum frequentissimum. E quidem ceteras tẽpestates, & procellas in illis dumtaxat fluctibus concionum, semper Miloni putaui esse subeundas: nisi adiecisset, fluctibus concionum, esset allegoria, nunc eam miscuit. Illud vero longe speciosissimum genus orationis in quo trium permista est gratia, similitudinis, allegoriæ, & translationis. Quod fretum, quem Euripum tot motus, tamque varias habere creditis agitationes, commutationes, fluctus; quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum. Dies intermissus vnus, aut nox interposita sæpe perturbat omnia, & totam opinionem parua nonnumquam commutat

Oratio recipit etiam allegoriã sed raro totam.

Allegoria mista in oratione frequens est. Pro Mil.

Speciosissimũ genus orationis est, quod cõstat allegoria, similitudine & trãslatione. Pro Mur.

 aura

Quid in allegoria custodiendũ sit.

aura rumoris. Nam id quoque in primis est custodiendum, vt quo genere cœperis translationis, hoc desinas. multi enim cum initium a tempestate sumpserunt, incendio, aut ruina finiunt, quæ est in consequentia rerum fœdissima. Ceterum allegoria paruis quoque ingenijs, & quotidiano sermoni frequentissime seruit, nã illa in agendis caussis trita: Pedẽ conferre, & Iugulũ petere, & Sanguinẽ mittere, inde sunt. Allegoria quæ est obscurior, ænigma dicitur, vitium profecto: siquidem dicere dilucide virtus; quo tamen & poetæ vtuntur, Virgilius.

Allegoria 1 quotidiano sermone est frequẽtissima.

Aenigma est obscurior allegoria.

Aecloq. 3.

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Treis pateat cæli spatium nõ amplius vlnas.

Et oratores nonnumquam. enigmata enim sunt illa, quæ Cic. contra Verris nequitiam, & iniquitatẽ in ore vulgi, atque in communibus prouerbijs dicit esse versata. Negabant, ait ille, ius tam nequam esse Verrinum: & paullo post: Sacerdotem execrabantur, qui Verrem tam nequam reliquisset. sed illud peracutum, & cruditum, quod per iocũ scripsit ad Trebatium iurecõsultum, familiarem suum, qui ad Cæsarem, imperio Gallias tenentem, idcirco venerat a Cicerone commendatus, vt augeret facultates suas. sic igitur ait. Treuiros vites, censeo: audio capitales esse; mallem auro, argento, ære essent. Sed alias iocabimur. erant enim Romæ trium viri capitales, qui carceris erant custodes, & iudicia rerum capitalium exercerbant, & cum supplicium de sontibus sumebatur, præsentes aderant. Erant & triumuiri monetales, quorum officium his ipsis

Act. 3.

Ex ora. pro Clu. & Sall. in coniur.

Pomp. lib. 1. pand. de orig. iu. lib. 2.

Ci-

Ciceronis vocabulis significabatur, vt veterum quoq; numorũ inscriptiones declarãt. Ad vtrosque autem respexit Cicero, cum monet Trebatium, vt Treuiros, qui erant feri, & bellicosi Galliæ populi, vitet. nam Romani triumuiros, tresuiros quoque di cebant, est & illud Plauti ænigma.

Vbi viuos homines mortui incursant boues.

Sic enim scribuntur A.A.A. F.F. Idest, auro argẽto, ære, flando, feriundo.

In Asin.

De Ironia. Cap. XVIII.

Arist. Rhe. ad Alexan. cap. 20. & Quinct. lib. 8. cap. 5.

IRonia, quam illusionem vocant, allegoria est, quæ nõ solum aliud sensu, aliud verbis ostendit, sed cõtrarium. Ea aut pronunciatione intelligitur, aut persona, aut rei natura. nam si qua earum verbis dissentit, apparet diuersam esse orationi voluntatem, Cic. in Clodium: Integritas tua te purgauit, mihi crede, pudor eripuit, vita ante acta seruauit. & Turnus apud Virgilium.

εἰρωνείαν Græci inuersionẽ vocant & dissimulationem Lat.

Quid ironia sit, eam auct. ad He. lib. 4. vocat permutationem.

meque timoris
Argue tu Drance, quando tot cædis aceruos
Teucrorum tua dextra dedit.

Aen. 11.

De Periphrasis. Cap. XIX.

περίφρασις. Quid sit periphrasis, eã auct. ad He. circuitionem vocat. lib. 4

CVm pluribus verbis, id quod vno, aut paucioribus dici potest, explicatur, Periphrasim vocant, circuitum loquendi, qui est apud poetas frequentissimus. Vt,

Periphrasis est apud poetas frequẽtissima.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono diuum gratissima serpit.

Quinct. li. 8. cap. 9. Aen. 2.

Et apud oratores non rarus, semper tamen astrictior, quidquid enim significari breuius potest, &

Periphrasi contraria

περισσολογία. Σπέρβατον Græci vel ὑπέρβασιν transgressionem nominant auct. ad Her. lib. 4. Hyperbaton tropus solis poetis conceditur. Quinct. lib. 8. cap. 6. Georg. 3. Hyperbatō est tropus quando cōponitur ex duobus intellectibus. lib. 9. c. 1. ὑπερβολὴν Superlatio est, auct. ad Her. lib. 4. Quinct. lib. 8. cap. 6. Æn. 1. Æn. 5. Phil. 2.

ornatu latius ostenditur, periphrasis est. Verum vt cum decorem habet, periphrasis, ita cum in vitium incidit, perissologia dicitur: obstat enim quidquid non adiuuat.

De Hyperbato. Cap. XX.

Hyperbaton, idest transgressio, tropus est solis poetis cōcessus, qui etiam verborum diuisionem, & transgressionem faciunt, Virgilius.

Hyperboreo septem subiecta trioni.

Quod oratio nequaquam recipiet. Est autē diligenter animaduertendum, hyperbaton, vbi nihil ex significatione mutatum est, sed structura sola decoris gratia variatur, tropum non esse; id quod tropi definitio declarat. immo, vt Quinctilianus quoque fatetur, hyperbaton multi tropis omnino eximunt, quorum sententia verior est. tropi enim definitio ad nomē ipsum, non ad eius partes accomodanda est. Nemo autem inficiabitur septentrionem in eo carmine suam significationem tueri, & conseruare.

De Hyperbole. Cap. XXI.

Hyperbole est ementiens superiectio, cuius virtus est ex aduerso par augendi ac minuendi, Virgilius.

geminique minantur In cælum scopuli.

Et, Fulminis ocyor alis

Cicero in Antonium, Quæ Charybdis tam vorax? Charybdim dico, quæ si fuit, fuit animal vnum: Oceanus medius fidius vix videtur, tot res, tam dissipatas, tam distantibus locis positas, tam cito ab-

absorbere potuisse. Illud Virgilij ad minuendum.

Vix ossibus hærent. Eclog.3.

Sed tam in augendo quam in minuendo seruetur mensura quædã. quamuis est enim omnis hyperbole vltra fidem, non tamen esse debet vltra modum. Hyperbole non debet esse vltra modum.

De ornatu, qui est in verbis coniũctis. C. XXII.

SEquitur continuatio verborũ, quæ duas res maxime, collocationem primum, deinde modũ quẽdam, formamque desiderat: tum & verbis, & sententijs oratio conformanda est, de quibus post tropos aptissime dicemus; deinde de collocatione; postremo de modo & forma, idest numeris, qui sunt adhibendi in oratione, differemus. 3. De orat.

De figuris. Cap. XXIII.

FIgura, sicut nomine ipso patet, est conformatio quædam orationis remota a communi, & primum se offerente ratione. Differt autem a tropis figura, quia proprijs verbis figura fieri potest, quod in tropos non cadit: vt, Fuit hoc quondam, fuit propriũ populi Romani: figura est in verbo geminato in sua significatione permanente. illud tamen notandum, coire frequenter in easdem sententias, & tropum, & figuram. tam enim trãslatis verbis, quam proprijs figuratur oratio; vt, Qui spem Catilinæ mollibus sententijs aluerunt, coniurationemq; nascẽtem non credendo corroborauerunt. Aluerunt, & corroborauerunt translata sunt, & similiter desinentia, similiterque cadentia.

Quid sit figura. Quinct. li. 8. cap. 1. Quod sit discrimen inter tropos, & figuras. Cicer. Pro Leg. Man. Tam verbis proprijs quã trãslatis figuratur oratio. Orat. 1. in Catil.

De

De generibus figurarum. Cap. XXIV.

Figuræ vel fiunt in verbis vel in sententijs.

SIcut omnem orationem, ita figuras quoq; necesse est versari in sensu, & in verbis. vt vero natura prius est concipere animo res, quā enunciare: ita de ijs figuris ante loquendum esset, quæ ad mentem pertinent; sed facilitatē secuti, de figuris verborū prius dicemus. est autem verborū exornatio, quæ ipsius sermonis insignita continetur perpolitione. Inter conformationē vero verborū & sententiarum hoc interest, quod verborū conformatio tollitur, si verba mutaris: sententiarum permanet, quibuscūque verbis vti velis: vt, Nunc vero quid agat, quid moliatur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare nostrū putat? Repetitio est verborū figura, & interrogatio figura sententiarū: (per sæpe enim vnus & idem locus, & verborū, & sententiarum ornamentis illuminatur) muta verba, Quid agat, & moliatur, ac denique quid cogitet quem ignorare nostrū putat? Repetitio tollitur, interrogatio permanet, semperque permanebit, quibuscūque verbis vti velis. Sed quoniā parum inter auctores conuenit de numero, & nominibus figurarū, & in eo etiā magna discrepantia est, quod aliquæ a quibusdā inter verborū exornationes ponuntur, quæ ab alijs inter sententiarum ornamēta numerantur; nos mediā viā secuti, ea, quibus grauissimorum scriptorum maior consensus est, explicabimus.

Quid sit verborum figura.

Auct. ad Her. lib. 4.

Quo pacto verborum figuræ a figuris sententiarū distinguantur.

3. De orat.

Orat. 1. in Cat.

Quot modis fiāt figuræ verborum. Cap. XXV.

Quin. li. 9. cap. 3.

Figurę verborum tribus maxime fiunt modis

FIguræ verborum tribus maxime fiunt modis per adiectionem, detractionem, similitudinē.

Per

Per adiectionem, vt Cicero pro Milone: Occidi, oc- bus maxime fiũt mo
cidi non Spurium Melium: quo loco, verbum, occidi dis.
figurate geminatum est. Et in Catil. Fuit, fuit ista Orat. 1.
quondã in hac rep. virtus. Et in eadẽ oratione. Vi-
uis, & viuis non ad deponendã, sed ad confirmandã
audaciã. Per detractionem etiã fiunt figuræ, in qui-
bus multũ est venustatis: Cice. in eundem Catilinã Orat. 2.
Abijt, excessit, erupit, euasit. vbi cõiunctiones præ-
termittuntur. Sed tertium genus figurarum, quod Figuræ quæ
quamdam vocũ habet similitudinẽ, & aures præ- vocũ habẽt similitudinẽ aures in
cipue in se vertit, & animos excitat, Cicero in ora se præcipue
tore: Itaque efficis, vt cum gratiæ caussa nihil fa- vertunt.
cias, omnia tamen sint grata, quæ facis.

De figuris quę fiunt per adiectionem. C.XXVI.

ἀναφορὰ vel ἐπιβολὴ Græc.

R*Epetitio est, cum ab eodem verbo ducitur sæ-* Auct. ad
pius oratio; vel, vt Cicero describit, est eiusdẽ Her. lib. 4.
verbi crebra a primo repetitio. Quod acriter, & Quinct. li. 9. cap. 3.
instanter fit. Cicero in Catilinã. nihil agis, nihil mo De orat. 3. In orat.
liris, nihil cogitas, quod ego non modo non audiam, Orat. 1.
sed etiam videam, planeque sentiam. Idem contra
Rullum: Quid enim est tam populare, quam pax?
qua non modo ij, quibus natura sensum dedit, sed
etiam tecta, atque agri mihi lætari videntur. quid Orat. 1.
tam populare, quam libertas? quam non solum ab
hominibus, verum etiã a bestijs expeti, atque om-
nibus rebus anteponi videtis. quid tam populare,
quam otium? quod ita iucundũ est, vt & vos, & ma
iores vestri, & fortissimus quisque vir maximos la
bores suscipiendos putet; vt aliquando in otio possit
esse, præsertim cum imperio, ac dignitate.

Conuer-

διαφορά vel ἀντιστροφή. Græ. Phil.2.

Conuersio est cum in idem verbum coniicitur sæpius oratio, Cicero in Antoniũ; Doletis tres exercitus populi Romani interfectos? Interfecit Antonius: Desideratis clarissimos ciues? eos quoque eripuit vobis Antonius: Auctoritas huius ordinis aflicta est? aflixit Antonius.

συμπλοκή. Auctor ad Her. lib.4.

Complexio est, quæ repetitionem, & conuersionem complectitur. Qui sunt, qui foedera sæpe ruperunt? Carthaginiẽses. Qui sunt, qui crudele bellum in Italia gesserunt? Carthaginienses. Qui sunt, qui Italiam deformauerunt? Carthaginienses. Qui sunt qui sibi postulant ignosci? Carthaginienses. Videte ergo, quid oporteat eos impetrare. Cicero de lege agraria: Quis legem tulit? Rullus. Quis maiorem partem populi suffragijs priuauit? Rullus. Quis comitijs præfuit? Rullus. Quis tribus, quas voluit, vocauit, nullo custode sortitus? Quis decemuiros, quos voluit, renunciauit; idem Rullus. Quem principem renunciauit? Rullum.

Orat.2.

Conduplicatio est verborum geminatio, quæ habet interdum vim, leporem alias. Geminantur autem verba modis pluribus; aut enim adiungitur idem iteratum, vt Cicero in Catilinam, Viuis, & viuis non ad deponẽdam, sed ad confirmandã audaciam; aut idem ad extremũ refertur: Cicero in Verrem. multi, & graues dolores inuenti parẽtibus, et propinquis multi. aut cõtinenter vnum verbum nõ in eadẽ sententia ponitur, Cicero pro Ligario. Principum dignitas erat pene par, non par fortasse eorum

Orat.1. Act.7. Aliquando continẽter idem verbum in diuersis poni tur sententijs.

rum qui sequebantur; aut post aliquam interiectionem repetuntur. Cic. bona (miserum me, consumptis enim lacrymis tamen infixus animo haret dolor) bona inquam Cn. Pompeij acerbissime voci subiecta praeconis. Possunt quoque media respondere, vel primis, vt Virg. Phil. 2. Media verba possunt primis respondere.

Te nemus Angiciæ, vitrea te Fucinus vnda. Æn. 7.

Vel vltimis: Cicero, in Verre, Hæc nauis onusta ex præda Siciliensi: cum ipsa quoque esset ex præda interim sentẽtia tota reperitur. Cicero in eadẽ act. Quid Cleomenes facere potuit? non enim possum quemquã insimulare falso, quid inquam Cleomenes magnopere facere potuit? Ille vero apud Ciceronẽ locus est pulcherrimus, in quo & primo verbo longo interuallo redditum est vltimum, & media primis, & medijs vltima congruunt. Vestrum iam hic factũ reprehenditur P. C. non meũ; ac pulcherrimũ quidẽ factum, verum, vt dixi, non meũ sed vestrũ. Act. 7. Aliquando sentẽtia tota repetitur. πλοκὴ Græ.

Traductio est cum verba paullulum immutata ponuntur. Cicero, Homines te propter pecuniã iudicio liberauerunt: hominibus iniuria tui stupri illata in ipsos dolori non fuit: Homines tibi arma, alij in me, alij post in illum inuictum ciuem deberunt: hominum beneficia prorsus concedo, tibi, ac maiora non esse quærenda. Et pro Archia: Pleni sunt omnes libri, plenæ sapientium voces plena exemplorum vetustas. πολύπτωτον. De arusp. resp.

Synonimia est cum verba idem significantia congregantur. quæ cum ita sint Catilina, perge συνωνυμία Orat. 1.

quo

quo coepisti: egredere aliquando ex vrbe, patent
Orat. 2. *portæ, proficiscere. Et alio loco: Abijt, excessit; erupit, euasit. nec verba modo, sed sensus quoque idem*
Pro Mil. *facientes aceruantur. perturbatio istum mentis, & quædam scelerum offusa caligo, & ardentes furiarum faces excitarunt.*

πολυσύνδετον. Polysyndeton est schema, quod coniunctionibus abundat.

Geor. 3.
tectumque laremque
Armaque Amicleumque canem, cressamq; pharetram.

In Catil. *Cic. Atque idem tamen stuprorum, & scelerũ exercitatione assuefactus, frigore, & fame, ac siti, & vigilys perferẽ lis, fortis ab ijs istis suis socijs prædicabatur. Idem. Senatus est summum populi Romani*
Pro domo sua. *populorumque, & gentium omnium, ac regũ consilium. & alibi. virtus hominibus instituendo, & persuadendo, non minis, & vi, ac metu traditur.*

κλίμαξ. *Gradatio repetit quæ dicta sunt, & priusquam ad aliud descendat, in pluribus resistit. vel, vt cũ Cicerone definiamus. Gradatio est, cũ gradatim sursum versus reditur. Africano virtutẽ industria, virtus gloriã, gloria æmulos cõparauit. Cicero pro Milone. neque vero se populo solum, sed etiã senatui tradidit: nec senatui modo sed publicis præsidijs & armis: neque his tantum, verũ etiam eius potestati, cui senatus totã Remp. omnem Italiæ pubem, cuncta populi Romani arma commiserat. in tertio loco, cum dicendum fuisset: nec publicis præsidijs*

&

& armis tantum: consulto, quoniam id longũ erat, & insuaue, pro eo dixit: neque his tantum. Idẽ pro Sex. Roscio Amerino. In vrbe luxuries creatur, ex luxuria auaritia existat, necesse est, ex auaritia erũpit audacia. Hæc figura apertiorem habet artem, & magis affectatam, ideoque esse rarior debet.

De figuris verborum quæ fiunt per detractionem. Cap. XXVII.

Sequuntur figuræ, quæ per detractionem fiunt, quæ breuitatis nouitatisque maxime gratia petuntur. Διάλυτον aut ἀσύνδετον

Dissolutio, quam articulum alij vocant, est cũ, demptis coniunctionibus, dissolute plura dicuntur. Cic. sit in eius tutela Gallia, cuius virtuti, fidei, felicitati commendata est. Apta est hæc figura non in singulis modo verbis, sed sententijs etiam, vt Cicero pro Archia: Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis perfugium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. dissolutionis autem, & polysyndeti fons vnus est, quia acriora faciunt, quæ dicuntur, & vim quandam per se ferentia velut sæpius erumpentis affectus. Quin. li.9. c. 3. Cice. 3. de or. auct. ad He. lib.4. De pro L. cons. Arist. 3. Rhe. ca. 12.

Adiunctio est in qua vnum ad verbum, quod primum aut postremum collocatur, plures sententiæ referuntur, quarum vnaquæque desideraret illud, si sola poneretur. Fit autem præposito προζεῦγμα & ὑποζεῦγμα. comprehendit adiunctio. Tribus modis adiunctio fit.

verbo

verbo ad quod reliqua respiciant, hoc modo : Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia: aut illato, quo plura clauduntur. Nec enim is es Catilina, vt te, aut pudor vnquam a turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio a furore reuocauerit. Mediũ quoque potest esse quod & prioribus, & sequẽtibus sufficiat, vt formæ dignitas, aut morbo deflorescit, aut vetustate. Quod cum fit, Coniunctio figura est.

Pro Cluet. Orat. 1.

DIsiunctio (quam perspicuitatis gratia, quoniam superioribus contraria est, hoc loco tradimus) est cum eorum, de quibus dicimus vnumquodque certo concluditur verbo. Cicero pro Archia. Me autẽ quid pudeat, qui tot annos ita viuo, iudices, vt ab illis nullo me vnquam tempore, aut cõmodũ, aut otium meũ abstraxerit, aut voluptas auocarit, aut denique somnus retardarit? Et in eadem oratione. Homerũ Colophonij ciuẽ esse dicunt suum, Chij suum vindicant, Salaminij repetunt, Smyrnæi vero esse suum confirmant.

ἄλυτον .l. ὑποζευγμένον.

Homerum multæ ciuitates suum ciuem esse dicunt.

SYnecdoche, cuius & Cicero & Quinctilianus meminerunt, nõ tropus modo de quo ante dictũ est, sed verborum etiam est exornatio. Ea fit cum subtractum aliquot verbum satis ex ceteris intelligitur: Præcisionem vocat auctor ad Her. Cicero ad Brutum : Sermo nullus scilicet, nisi de te. quid enim potius? Simul enim intelligitur in priori quidem parte, est, in posteriori vero, faciamus, aut aliquid simile. Differt ab Aposiopesi, quæ sententiarum

συνεκδοχὴ, vel ἔλλειψις. Græ. auct ad Her. est præcisio.

In orat.

rum est exornatio; quod in ea vnum verbum, & manifestum quidem desideretur, vt in superiori exemplo, & in illo etiam Ciceronis: Data Lupercalibus quo die Antonius Cæsari. vbi nihil aliud intelligi potest, quā hoc, diadema imposuit. at in Aposiopesi, aut insertū est, quod taceтur, aut certe longiore sermone explicandum. Sinœciosis est quæ duas res diuersas colligat, hoc modo: Tam deest auaro, quod habet, quam quod non habet.

Synecdoche differt ab aposiopesi.
De aposiopesi dicetur c. pximo.
συνοικίωσις.

De figuris verborum tertij generis. C.XXVIII.

TErtium est genus figurarum, quæ aut similitudine vocum, aut partibus, aut contrarijs, vertunt in se aures, & animos excitant.

Cicer. 3. de orat. & in or. Quin. li. 9. cap. 3. auct. Her. lib. 4.

ANnominatio, quam Græci Paronomasiam vocant, est cum paullulum immutata verba, atque deflexa, in oratione ponuntur. Ea multis & varijs rationibus cōficitur: Adiectione hoc modo, Cicero pro Cluentio: Si in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma. Et, emit morte immortalitatem. Detractione sic, contra eum, qui se legationi immoriturum dixerat, pater Quinctiliani, nō exigo, vt immoriaris legationi: immorare. Cōmutatione, hoc modo: Cicero in Catilinā, Hāc reipublicæ pestē paullisper reprimi, non in perpetuum cōprimi posse. Et in M. Antoniū. Hē cur magister eius ex oratore arator factus sit. Trāslatione: Videte Iudices vtrū homini nauo, an vano credere malitis. Hæc figura leuis alioqui sententiarū pondere implenda est. Merito igitur illa exēpla vitandi potius, quā imitandi gratia ponit Quinctilianus:

παρονομασία. Græ. auct. ad Her. traductio dicitur.
Multis & varijs rationibus fit paronomasia.
Quinct. li. 9. cap. 3.
Orat. 1.
Philip. 3.
Paronomasia pōdere sententiarū implenda est.

lianus: Auium dulcedo ducit ad auium, & non Pisonum, sed pistorum: pessimũ vero, Ne patres Conscripti, circumscripti videantur: &, Raro euenit, sed vehementer venit: aliaque similia.

ὁμοιόπτωτον.

Pro Lege Man.

Pro archia

SImiliter cadens exornatio est, cum in eosdẽ casus verba cadunt. Græci Homoioptoton appellant. Cicero. Ac primum quanta innocentia debent esse imperatores? quanta deinde omnibus in rebus tẽperantia? quanta felicitate? quanto ingenio? quãta humanitate? Et alibi: Hunc ego non diligã? non admirer? non omni ratione defendendũ putẽ? Similiter cadens est in illis verbis, Diligã, admirer, putẽ. Nã & verborũ vt nominũ sui etiã sunt casus.

Similiter cadens nõ solũ est in nominib⁹. sed etiam in verbis.

Pro lege, Manil.

SImiliter desinens est, cũ siue casus sit in verbis, siue nõ, tamen similes exitus sunt. Cicero. Itaque non sum prædicaturus, Quirites, quãtas ille res domi, militiæque; terra, marique quantaq; felicitate gesserit; vt eius semper voluntatibus non modo ciues assenserint, socij obtẽperarint, hostes obedierint, sed etiã venti, tẽpestatesque obsecũdarint. Et pro Milone, Nõ modo ad salutẽ eius extinguendũ, sed etiã gloriã per tales viros infrigendã. Differt hæc figura a superiori: est enim similiter cadẽs, tãtum casus similis, etiam si dissimilia sint, quæ declinentur: at similiter desinens in eosdem exitus cadit, vt Audacter territas, humiliter placas. Atque eo fit, vt similiter cadens in verbis & nominibus tantum esse possit, cum similiter desinens non modo in his, sed in illis etiam, quæ declinari non pos-

Similiter cadẽs, & similiter desinens quo modo differant.

possunt reperiatur, vt proximum declarat exemplum.

Compar Græci vocãt Isocolon, habet membra orationis, quæ constãt ex pari fere numero syllabarum. Hoc non de enumeratione nostra fiet, nã id quidem puerile est: sed tantum affert vsus, & exercitatio facilitatis; vt animi quodam sensu par membrum superiori referre possimus. Cicero pro lege Manilia: Ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longe, lateque dispersum, quo bello omnes gentes tenebantur, Cn. Pompeius extrema hieme apparuit, ineunte vere suscepit, media estate confecit. Loquitur autem de bello, quod Pompeius gessit contra Piratas. ἀντίθετον Animi quodam sensu sine nostra enumeratione compar fit.

Contrapositum, autem vel, vt quidam vocant, Contentio (antitheton Græcis dicitur) nõ vno fit modo. Nam & fit, si singula singulis opponuntur, vt, Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia: & bina binis: non nostri ingenij, vestri auxilij est. Et sententiæ sententijs, Odit populus Romanus priuatam luxuriam; publicam magnificentiam diligit. Nec semper contrapositum subiungitur, vt in hoc Ciceronis pro Milone. Est enim hæc Iudices non scripta, sed nata lex. sed crebra etiam crebris opponuntur, vt in eo, quod sequitur: Quam nõ didicimus, accepimus, legimus; verũ ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus. Sunt quidam auctores, qui duplicem faciunt cõtentionem, vnam verborum, quam Antithesin appellant: sententiarum alteram, quam Antitheton vo- Cicer. pro Cluent. Ibidem. Pro Mur.

cant. Eas autem ita discernunt; vt contentionem, verborum figuram esse dicant, cum ex verbis contrarijs conficitur oratio, vt, Inimicis te placabilē, amicis inexorabilem præbes. Et quod Cæcil. Metellus dicit apud Liuium: amicitias immortales, inimicitias mortales debere esse: sententiarum vero, cum sententiæ contrariæ ex comparatione referuntur. Sed cum Quinctilianus, Ciceronē secutus, Antitheton inter verborum numeret exornationes, & discrimen illud tenue sit, & exile, satis esse debet, quod de contentione dictum est. Magnæ veteribus curæ fuit gratiam dicendi e quatuor his proximis figuris acquirere. Gorgias in hoc immodicus, copiosus vtique prima ætate Isocrates fuit. delectatus est his etiam Marcus Tullius, verum, & modū adhibuit nō ingrata (nisi copia redūdet) voluptati; & rem alioqui leuem sententiarum pondere impleuit. nam per se frigida, & inanis affectatio, cum in acreis incidit sensus, innata videtur esse, nō accersita. Et quoniam contrapositum sæpe fit assumpta pariter commutatione: de ea hoc loco dicamus.

Lib. 4.

Quinct. li. 9. cap. 3.

Veteres ex quatuor proximis figuris sunt aucupati gratiam dicendi.

Cicero optime vs⁹ est his figuris.

Commutatio est, cum duæ sententiæ inter se discrepantes ita efferuntur, vt a priore posterior contraria priori, proficiscatur: non vt edam viuo, sed vt viuam edo. Item, si poema loquens pictura est, pictura tacitum poema debet esse. Et apud Ciceronem: vt & sine inuidia culpa plectatur, & sine culpa inuidia ponatur. Hæc de verborum figuris dicta sint: in quibus illud notandum est; multas earum cadere frequenter in easdem sententias, idque

ἀντιμετάβολὴ vel μετάθεσις

Poema est: loquens pictura.

Pro Cluēt.

idque cum magna venustate. Cicero: Si quantum in agro, locisque desertis audacia potest, tantum in foro, ac iudicijs impudentia valeret. Compar est, et similiter cadens: Non minus nūc in caussa cederet Aulus Cæcina Sexti Ebutij impudentiæ, quā tunc in vi facienda cessit audaciæ. Compar similiter cadens, similiter desinens. Accedit & ex illa figura gratia, qua mutatis casibus verba repetuntur, Non minus cederet, quam cessit.

Multæ verborū figuræ in eandem sententiam sæpe cadunt.

Pro Cæ.

Quid verborum figuræ orationi conferant, & quid in eis cauendum sit. Cap. XXIX.

SI quis autem parce, & cum res poscit, verborum figuris vtatur, iucundiorem faciet orationem. qui vero immodice, & sine iudicio eas adhibuerit, ipsam illā gratiā varietatis amittet. Danda igitur opera est, vt nec multæ sint supra modum, nec eiusdem generis, aut iunctæ, aut frequētes: quia satietas vt paucitate earū, ita varietate quoq; vitatur. Quod de his verborum figuris, quæ nobiles sunt, atque insignes, intelligendū est, non de illis quæ valde sunt vsitatæ, ac vulgares; quæ etiam si sunt crebriores, consuetas aures minus feriunt. Ridiculum etiam est, neglecto rerum pondere, & viribus sententiarum, inania verba in hos modos deprauari. cum enim figuræ sint quasi quidam gestus orationis, eas sine sententia sectari, tam est ridiculum, quam quærere habitum, gestumque sine corpore. Non sunt etiam nimis densandæ. Sciendum vero in primis, qnid quisque in orando postulet locus, quid persona, quid tempus. maior enim pars harum

Quinct. li. 9. cap. 3.

Figuræ verborum immodice adhibendæ non sunt.

Figuræ verborum nō sint multæ nō iunctæ, nō frequētes.

figurarum posita est in delectatione: vbi vero atrocitate, inuidia, miseratione pugnandum est, quis feret contrapositis, & pariter cadentibus, & consimilibus irascentem, flentem, rogantem? Cum in his rebus cura verborum deroget affectibus fidem, & vbicumque ars ostẽtatur, veritas abesse videatur.

De figuris sententiarum. Cap. XXX.

Quid sit sententia - rũ figura.

Cicer.3. de orat.& in ora. Quin. lib.9.ca.2. auct.ad He. lib.4. Rufinianus: Aquila & Rutilius.

NVnc res ipsa monet, vt, deinceps ad sententiarum exornationes transeamus. Est autem sententiarũ exornatio, quæ non in verbis, sed in ipsis rebus quandam habet dignitatem. Atque ea de caussa sententiarum ornamenta maiora sunt. Quo genere, quia præstat omnibus Demosthenes, idcirco a doctis oratorum est princeps iudicatus. Schemata, ea vocant Græci, quæ maxime ornent orationẽ, eaque, vt definitio demonstrat, non tam in verbis pingendis pondus habeant; quã in illuminandis sententijs. nec aliud quidquã est dicere, nisi omnes, aut certe plerasque aliqua specie illuminare sentetnias.

Maiora sũt sentẽtiarũ ornaméta, quam verborum. Demosthenes cur oratorũ princeps iudicetur.

ἐρώτησις. Orat.1. Varijs de caussis interrogatione vtimur.

INterrogatio figura est, quoties nõ sciscitandi gratia assumitur, sed instandi: Quo vsque tandẽ abutere Catilina patientia nostra? &, Patere tua consilia non sentis? Et totus denique hic locus. Quanto enim magis ardet, quam si diceretur? Diu abuteris patientia nostra: &, patent tua consilia. Interrogamus etiam, quod negari non possit. Cicero pro Cluentio: Dixit ne tandem caussam C. Fidiculanus falcula? Aut vbi respõdendi difficilis est ratio, vt vulgo vti solemus: Quomodo? Qui fieri potest? aut inuidiæ

aut

aut miserationis, vt Sinon apud Virgilium.

Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt. Aen.2.
Accipere?

Conuenit etiam indignationi.

Et quisquam numen Iunonis adoret? Aen.1.

Et admirationi.

Quid non mortalia pectora cogis, Aen.3.
Auri sacra fames?

Est interim acrius imperandi genus.

Non arma expedient, totaq; ex vrbe sequētur? Aen.4.

Et ipsi nosmet rogamus: Quale est illud Turni apud Virgilium,

quid agam? aut quæ iam satis ima dehiscat. Aen.10.
Terra mihi?

RESponsio figura est, cum aliud interroganti ad aliud, quia sic vtilius sit, occurritur: tum augendi criminis gratia: vt testis in reum, rogatus, an a reo fustibus vapulasset? Et innocens, inquit: tum declinandi, quod est frequentissimum. Quæro an occideris hominem? respondetur latronem.

SVbiectio est, cum orator vel interrogat seipsum, & respondet sibi: vel cum alium rogauerit, non exspectat responsum, vt Cicero pro Ligario: Apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui, cū hoc sciret, tamen me, antequam vidit, reipublicæ reddidit. Et, domus tibi deerat? at habebas: pecunia superabat? at egebas. Sunt autem interrogandi, & respondendi sibi non ingratæ vices. αἰτιολογία. In Orat.

OCcupatio, quam Quinctilianus Præsumptionem, Græci Prolepsim dicunt, est cū id quod πρόληψις

obijci poteſt, occupamus. Huc pertinet illa Ciceronis præmunitio contra Quinct. Cæcilium, quod ad accuſandum deſcendat, qui ſemper defenderit. Verborum quoque vis, ac proprietas confirmatur, vel præſumptione. Quamquam illa non poena, ſed prohibitio ſceleris fuit, vel reprehenſione, quam alij correctionem appellant.

In diuin. Reprehēſio quā alijcorrectionē vocant, eſt occupationis gen' quoddam.

Correctio eſt quæ tollit ſententiam aliquam, & eam alia, quæ magis idonea videtur, emendat & corrigit, Cicero, Italiam ornare, quam domum ſuam maluit: quamquam Italia ornata, domus ipſa mihi videtur ornatior. loquitur autem de L. Mummio. Eſt etiam correctio in verborum exornationibus, quæ tollit verbum, quod dictum eſt, & pro eo, id quod magis idoneū videtur, reponit, hoc modo: O virtutis comes inuidia, quæ bonos inſequeris, atque adeo inſectaris. Et illud: Atque hæc ciues, ciues inquam, (ſi hoc eos appellari nomine fas eſt) de patria ſua, & cogitant, & cogitauerunt. Præclarum illud Cic. in verrem: Non enim furē, ſed ereptorem: non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ: non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum, religionumque: non ſicariū, ſed crudeliſſimum carnificē ciuium, ſociorumq; in veſtrū iudicium adduximus.

Off. 2.

Correctio eſt verborū & ſentētiarū figura.

aut ad Her. lib. 4.

pro Mur.

Act. 3.

διαπόρησις

Dubitatio eſt, cum quærimus vnde incipiendum, vbi deſinendum, quid potiſſimum dicendum, an omnino dicendum ſit. Cicero pro Cluentio: Equidem, quod ad me attinet, quo me vertam, neſcio. negem fuiſſe infamiam, iudicij corrupti: & quæ ſequuntur. Eſt egregium tum ſubiectionis, tum

Il. 28.

huius

huius figuræ exemplum apud Liuium in P. Scipionis ad milites concione. Apud vos quemadmodũ loquar, nec cõsiliũ, nec oratio suppeditat: quos ne quo nomine quidem appellare debeam, scio: ciues? qui a patria vestra desciuistis. an milites? qui imperium, auspiciumque abnuistis, sacramenti religionẽ rupistis. hostes? corpora, ora, vestitum, habitum ciuium agnosco: facta, dicta, consilia, animos hostiũ video.

Communicatio non procul abest a dubitatione, cũ aut ipsos aduersarios cõsulimus. Cicero: Tu denique Labiene quid faceres tali in re, ac tẽpore? cum ignauiæ ratio te in fugã, atq; in latebras impelleret; improbitas, & furor L. Saturnini in Capitoliũ arcesseret: consules ad patriæ salutẽ, ac libertatem vocarent: quam tandẽ auctoritatẽ, quã vocem cuius sectam sequi, cuius imperio parere potissimũ velles? Aut cũ iudicibus deliberamus, vt Cato, Si vos in eo loco essetis, quid aliud fecissetis? ἀνακοίνωσις. Pro Rab.

Prosopopœia est personarum ficta inductio, vel grauissimum lumen augẽdi: hac & aduersariorum, & nostros cum alijs sermones, & aliorum inter se credibiliter introducimus; & suadẽdo, obiurgando, querẽdo, laudando, miserando, personas idoneas damus. quin mortuos excitare in hoc genere dicendi concessum est. vrbes etiam, populique vocem accipiunt: in quibus hoc modo mollior fit figura: Etenim si mecum patria, quæ mihi vita mea multo est carior, si cuncta Italia, si omnis respub. sic loqueretur, M. Tulli quid agis? & quæ sequuntur. Sed magna quædam vis eloquentiæ desideratur. falsa enim, & incredibilia natura necesse est, προσωποποιΐα. Orat. 1. in Cat. Magna vis eloquentię desideratur

aut

inhac figura. *aut magis moueăt, quia supra vera sunt, aut pro vanis accipiantur quia vera non sunt. formas quoque fingimus sæpe, vt famæ Virgilius: vt voluptatis ac virtutis quemadmodum a Xenophonte traditur Prodicus, vt multarum aliarum rerum Ouid.*

Aen.4.

ἀπομνημονευμάτων, β.

ἀποστροφὴ Græ. auersio Lat.

Cicer. pro Lig.

APostrophe est auersus a iudice sermo: mire autẽ valet, siue aduersarios inuadimus: Quid enim Tubero, tuus ille districtus in acie pharsalica gladius agebat? Cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Siue ad inuocationem aliquã conuertimur, Vos enim iam Albani tumuli atque luci: Siue ad inuidiosam implorationem, O leges Porciæ legesque Semproniæ.

Pro Mil.

ὑποτύπωσις. aut.ad He. est demonstratio. De orat. 3.

HYpotyposis, quam illustrem explanationem Cicero appellat, est proposita quædam forma rerum ita expressa verbis, vt cerni potius videatur, quam audiri: vel, est rerum quasi gerantur, sub aspectum pene subiectio, vt actione in Verrem septima: Ipse inflammatus scelere, ac furore in forũ venit, ardebăt oculi, toto ex ore crudelitas emicabat. Nec solum quæ facta sint aut fiant, sed etiam quæ futura sint, aut futura fuerint dicendo exprimimus. Mire tractat hæc Cicero pro Milone, quæ facturus fuerit Clodius, si præturam inuasisset. Hæc translatio temporum, erit verecundior, si proponamus talia: Credite vos intueri: vt Cicero: Hæc, quæ non vidistis oculis, animis cernere potestis.

Cicer. pro Mil.

Aposio-

APosiopesis, quam Cicero reticentiam, nonnulli interruptionem appellant, & ipsa ostendit affectus, vel iræ, vt Virg. De orat. 3. ἀποσιώπησις.

Quos ego: sed motos præstat cõponere fluctus. Aen. 1.

vel sollicitudinis, & quasi religionis: An huius ille legis, quã Clodius a se inuentã gloriatur, mentionẽ facere ausus esset, viuo Milone, ne dicam cõsule? de nostrum enim omnium, non audeo totum dicere. Reticentia ostendit affectus iræ, vel sollicitudinis. Cicer. Pro Milone.

ETthopoeia est imitatio vitæ ac morum alienorum, magnum quoddam ornamẽtum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maxime, sæpe autem ad promouendos: Cicero contra Rullum: Ineunt tandem magistratus tribuni plebis, concio tandem expectata P. Rulli, quod & princeps erat Agrariæ legis, & truculentius se gerebat, quam ceteri. iam designatus alio vultu, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur; vestitu obsoletiore; corpore inculto, & horride; capillatior quam ante; barbaque maiore; vt oculis & aspectu denunciare vim tribuniciam, & minitari Reip. videretur. ἠθοποιία vel. μίμησις Cic. auct. ad Her. est effictio & notatio. Orat. 2.

EMphasis est, cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur: vel, vt Cicero definit; quæ plus ad intelligendum, quam dicitur, relinquit. Virgilius: ἔμφασις auct. ad Her. est significatio.

Demissum lapsi per funem. Aen. lib. 2.

Idem de Cyclope: Aen. lib. 3.

Iacuitque per antrum. *Immensum.*

Vbi prodigiosam illam corporis magnitudinem e loci spatio intelligimus.

SVstentatio est figura, qua diu suspenduntur auditorum animi, atq; aliquid deinde inexspectatum ὑπομονὴ vel. παράδοξον.

Act.7. *tum subiũgitur, vt in Verrẽ Cic. Quid deinde? quid censetis? furtum fortassé, aut prædam aliquã? Deinde cum diu suspendisset iudicum animos, subiecit, quod multo esset improbius. Aliquando etiam cum exspectationem alicuius rei grauissimæ, orator concitauerit, ad aliquid, quod leue sit, aut nullo modo criminosum, descendit.*

παράλει-ψις vel ἀπόφασις Græ. auct. ad Her. occupatio est. Orat.2.

P*Rætermissio, vel præteritio est, cum dicimus nos præterire, aut nõ scire, aut nolle dicere id, quod tunc maxime dicimus, Cicero in Rullum: Non queror diminutionem vectigalium: nõ flagitium huius iacturæ atque dãni: prætermitto illa, quæ nemo est, quin grauissime, & verissime conqueri possit; nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi Romani possessionem, subsidium annonæ, horreum belli, sub signo claustrisque Reip. positum vectigal seruare non potuisse: eum denique nos agrum P. Rullo concessisse, qui ager ipse per sese & Syllanæ dominationi, & Gracchorũ largitioni restitisset: nõ dico, hoc solum in Rep. vectigal esse, quod amissis alijs remaneat, intermissis numquam quiescat, in pace niteat, in bello non obolescat, militem sustentet, hostem non pertimescat: prætermitto omnẽ hanc orationem, & concioni reseruo: de periculo salutis, ac* De prou. cons. *libertate loquor. Et in alia oratione. Omitto iurisdictionem in libera ciuitate contra leges, senatusq; consulta: cædes relinquo, libidines prætereo.*

παῤῥησία L*Icentia est, cum apud eos, quos aut vereri, aut metuere debet orator, tamen aliquid pro iure suo dicit, quod eos minime offendat. Cicero pro Ligario:*

gario: Vide, quam non reformidem: vide, quanta lux liberalitatis, & sapientiæ tuæ mihi apud te dicenti oboriatur: quantum potero voce contendam, vt hoc populus Romanus exaudiat. Suscepto bello, Cæsar, gesto etiã magno ex parte, nulla vi coactus, iudicio meo: ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta contra te.

Concessio est, cum aliquid etiam iniquum videtur orator pati atque cõcedere, vt quæ deinde dicturus est, grauiora videãtur. Cicero in Verrem. Leuia sunt hæc in hoc reo crimina. metum virgarum nauarchus nobilissimæ ciuitatis pretio redemit: humanũ. alius, ne condemnaretur, pecuniam dedit: vsitatum est. non vult Pop. Rom. obsoletis criminibus accusari Verrem: noua postulat, inaudita desiderat: non de Prætore Siciliæ; sed de crudelissimo tyranno fieri iudicium arbitratur. Interruptio est breuis declinatio a proposito. nam longior illa digressio, quæ multis pars caussæ videtur, inter figuras numeranda non est, Virg. Act. 7. παρένθεσις.

Vare tuũ nomen (superet modo Mãtua nobis Eclog 9.
Mantua, ve miseræ nimiũ vicina Cremonæ)
Cantantes sublime ferent ad sidera Cycni.

Hæc breuior a re digressio plurimis fit modis. sed hoc exempli gratia sufficiat.

Ironia & a Quinctiliano & a Cicerone inter sententiarum exornationes numeratur differt autem ab illa, quæ tropus est, quod tropus breuior sit, & apertior: at in figura totius voluntatis fictio est. Cicero pro Ligario. Nouum crimen. C. Cæsar εἰρωνεία

&

& ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit; Q. Ligarium in Africa fuisse: idque C. Pansa, praestanti vir ingenio, fretus fortasse ea familiaritate, quae est ei tecum, ausus est confiteri. itaque quo me vertam, nescio. paratus enim veneram, cum tu id neque per te scire, neque audire aliunde potuisses; vt ignoratione tua ad hominis miseri salutem abuterer.

μερισμὸς

DIstributio, quae ad sententiarum exornationes pertinet, est, cum aliquid in partes plures tribuitur, quarũ vnicuique ratio deinde sua subiungitur, vt, Alexandro Macedoni neque in deliberando consilium, neque in praeliando virtus, neque in beneficio benignitas deerat, nam cum aliqua res dubia accidisset, apparebat sapientissimus: cum autẽ confligendum esset cum hostibus, fortissimus: cum vero praemium dignis tribuendum, liberalissimus.

Rutilius ex Arist.

ἐπιτροπὴ

PErmissio est, cum alicui rei vehemẽter confidimus, & ostendimus nos eam tradere atque cõcedere alicuius voluntati, hoc modo: Sed ego iam iudices summum ac legitimum meae caussae ius omitto: vobis quod aequissimum videatur, vt constituatis, permitto. non enim vereor, quin etiam si nouum sit vobis instituendũ, libenter id quod postulo, propter vtilitatem communis consuetudinis sequamini. Cicero in Catilinam, Quid exspectas? proficiscere, nimium iam diu te temperatorem illa tua Manliana castra desiderant. Et in eadem oratione: Egredere cum importuna sceleratorum manu: confer

Rutilius ex Hyperide.

Orat. 1.

te

te ad Manlium, concita perditos ciues, secerne te a bonis, infer patriæ bellū, exsulta impio latrocinio.

DEprecatio, quā vel obsecrationem, vel obstentationem alij appellant, est cum opem alicuius imploramus. Cicero pro Deiotaro: Quamobrē hoc nos primum metu C. Cæsar per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te vllam partem iracundiæ suspicemur. per dexteram te istā oro, quam Regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti: istam, inquā, dexteram non tam in bellis & in prælijs, quam in promissis & fide firmiorem. δέησις

EXecratio est, qua malū alicui precamur. Cicero pro Deiotaro: Dij te perdant fugitiue; ita non modo nequā, & improbus, sed fatuus, & amens es. ἀρά

EPiphonema est rei narratæ vel probatæ summa acclamatio, Virgilius: ἐπιφώνημα

Tantæ molis erat Romanā condere gentem. Aeneid. 1.

EXclamatio est quæ conficit significationē doloris, aut indignationis alicuius, per hominis, aut rei cuiuspiam compellationē: Cic. in Antonium: O miserū me consumptis enim lacrymis, infixus tamē pectori hæret dolor. Et in eumdē. O ciuē natū Reip. memorē sui nominis, imitatoremque maiorum. loquitur autem de D. Bruto. Et paullo post in eadem orat. O admirabilē impudentiam, audaciā temeritatē. Idem contra Rullum: O perturbatā rationē, o libidinem refrenandam, o consilia dissoluta atque perdita. Et in Catilinam, o tempora, o mores, Senatus hoc intelligit Consul videt, hic tamen viuit. Phil. 2. Phil. 3.

Sunt

scripto, quoniam de illis mentionem non fecit, videtur repudiasse. quasdā posuit inter verborum exornationes, quæ sententiarum sunt lumina. quædam ne figuræ quidem sunt. Non tamen est, cur quisquam vel illū, vel alios auctores hac de caussa temere reprehendat. Ea enim quæ de tropis, & figuris præcipi possunt; valde minuta sunt, & exilia; ideoque non multū interest, hoc ne, an illo modo sentias. Quā ego caussam fuisse puto, cur idē Cicero strictim semper, & cursim illas attigerit; & nullis nec definitionibus explicatas, nec exēplis illustratas, quasi per transennā ostenderit. Iam numerus illarū nec fuit olim certus, nec vero vnquam esse poterit. cuius rei duas ego reperio caussas. altera est, quod nouæ figuræ, Quinctiliano etiam auctore, fieri adhuc Li.9.ca.1. *& excogitari possunt. altera, quod tam verborum quam sententiarum figuræ non in formas quarum certus, sed in partes, & quasi membra, quorum infinitior est numerus, distribuuntur. Quod optime vidit Cicero. in Topicis enim cum aliud diuisionem, aliud partitionem esse docuisset; dixissetque, non esse vitiosum in partitione, si partem aliquam prætermittas, quod idem in diuisione vitiosum est: sic deinde caussam eius rei addit. Formarum enim certus est numerus, quæ cuique generi subijciantur: partium distributio sæpe est infinitior, tamquam riuorum a fonte deductio. itaque in oratorijs artibus, quæstionis genere proposito, quot eius formæ sint, subiungitur absolute. at, cum de ornamentis verborum sententiarumque præcipitur, quæ vocantur* σχήματα *nō fit idem res enim est infinitior. hanc*

esse caussam puto, cur omnis hæc de tropis, & figuris disputatio, non solum dubia & incerta, sed controuersa etiã plenaque dissensionis semper fuerit. in qua ego quod simillimũ veri visum est, id sum secutus.

De collocatione. Cap. XXXI.

Cicer. 3. de Orat.

SEquitur collocatio, quæ erit optima, si vinctam orationem efficiet, si cohærentem, si lenem, si æquabiliter fluentem. In ea necessaria sunt ordo, & iunctura: primum igitur de ordine. Sed illud prius dicam, studiosis dicendi in primis esse necessaria ea, quæ deinceps de ordine iuncturaque tradentur. valde enim conducunt ad formandum stilum, qui dicendi perfector est, & magister.

De ordine. Cap. XXXII.

Quin. li. 9. cap. 4. Oratio nõ debet decrescere.

ORdinis obseruatio est, in verbis singulis & cõtextis: in singulis cauendum est, ne decrescat oratio, & fortiori subiungatur aliquid infirmius; vt sacrilego fur, aut latroni petulãs. Augeri enim debent sententiæ, & insurgere, vt optime Cicero.

Phil. 2.

Tu, inquit, istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate: aliud enim alio maius superuenit: ac si coepisset a toto corpore, nõ bene ad latera, faucesque descenderet. Est & alius naturalis ordo, vt diem ac noctem, ortũ & occasum dicas, potius quam retrorsum. Quædã ordine permutato fiunt superuacua, vt fratres gemini: nam si præcesserint gemini, fratres addere non est necesse. Verbo sensum claudere, si compositio patiatur, longe optimum est, Cicero in Verrem: Itaque ille

Verbo sensum claudere optimum est. Act. 4.

M. Ca-

M. Cato sapiens, cellam penariam Reip. nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam nominauit. At si id asperum erit, decori potius orationis erit consulendũ, vt fit apud summos Græcos, Latinosque oratores frequentissime: Cicero in Actione eadem. Nã cum omnium sociorum, prouinciarum rationẽ diligenter habere debetis, tum præcipue Siciliæ, iudices plurimis, iustissimisque de caussis. In oratione nõ sunt ad pedes verba dimẽsa vt in carmine, ideoque ex loco transferũtur in locũ, quo maxime congruũt sicut, in rudium structura saxorum fieri consueuit.

In oratione nõ sunt ad pedes verba dimensa.

De iunctura. Cap. XXXIII.

IVnctura vero vt concinna, & elegans sit assequemur, si verba extrema cum consequentibus primis ita iungemus, vt ne ue aspere concurrant, ne ue vastius diducantur. Asperũ concursum efficiunt consonantes illæ, quæ sunt asperiores, Vt, S. vltima cum X, proxima, vt exercitus Xerxis: quarum tristior, etiam si bina collidãtur, stridor est: vt, Ars studiorum, Rex Xerxes. Hiulcam vero reddit orationem vocalium concursus. Pessime longe quæ easdem inter se litteras ommittunt, sonabunt, vt, Viro optimo obtemperare. Præcipuus tamen erit hiatus earum, quæ caro aut patulo maxime ore proferuntur, vt, Sensu humanitatis. E, plenior littera est, I, angustior: ideoque obscurius in his vitium. Minus peccabit, qui longis breues subijciet: & adhuc, qui præponet longæ breuem non tamen id, vt crimen ingens expauescendum est. In quo nescias negligentia ne, an sollicitudo sit peior. necesse enim

De orat. 3.

Quæ cõsonãtes asperũ concursũ efficiãt.

Quinct. li. 9. cap 4.

Quæ vocales pessime cõcurrant.

Concursus vocaliũ nõ est nimis timide vitãdus.

est, vt hic metus impetum dicendi retardet, & ab his, quæ potiora sunt, auertat. Quare vt negligentis est oratoris hiulca subinde oratione vti: ita humilis est animi, atque demissi vbique hoc perhorrescere. In quo merito quidam Isocratem, & eius discipulos, atque præcipue Theopompum reprehendũt; quod eas litteras tãtopere fugerint. at Plato in populi etiã oratione crebrã habet vocalium concursionem. Cicero certe & Demosthenes modice respexerunt ad hanc partem. nam hiulca nonnũquam etiam decent, faciuntque ampliora quædam. habet enim ille tanquam habitus, & cõcursus vocalium molle quiddam, quod indicet non ingratam negligẽtiam, de re hominis magis, quam de verbis laborãtis. Itaque ille in oratione pro Marcello sic ait: Dolebam enim P.C. ac vehementer angebar, cum viderem virum talem, qui in eadem caussa, in qua ego fuissem, non in eadem esse fortuna; nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam; versari me in vestro veteri curriculo, illo æmulo, atque imitatore studiorum, ac laborum meorũ, quasi quodam socio a me, & comite distracto. Vnde aperte intelligimus crebram, & nimiam vocalium cõcursionem esse quidam vitandam, modicam vero, & quæ in loco fit, non esse reprehendendam. Videndum etiam est, ne syllabæ verbi prioris vltimæ, sint primæ sequentis, quod Ciceroni in epistolis excidit: Res mihi inuisæ, visæ sunt Brute. Et in carmine: O fortunatam natam me consule Romam. Etiam monosyllaba, si multa sint, male continuabuntur. Breuium præterea verborum, ac nominum vitanda continua

Isocrates & ei⁹ discipuli reprehẽduntur, quod tãtopere vocalium cõcursum fugerint.

In Orat.

In apologia Socratis.

Quinct. li. 9. cap. 4.

Hulca nõnumquam decent.

In orat.

Quinct. li, 9. cap. 4.

Sillabæ verbi prioris vltimæ nõ sint primæ verbi sequentis.

Monosyllaba multa non sunt

nuatio est: ne compositio minuta sit atque concisa: et ex diuerso, longorum; afferunt enim tarditatem. Illa quoque vitia sunt, si cadentia similiter, & similiter desinētia, & eodem modo declinata multa cōiungantur. Nec verba quidem verbis, aut nomina nominibus, similiaque his continuari debent. cū virtutes etiam ipsæ tædium pariant, nisi gratia varietatis adiutæ. Illud postremo addamus; hanc orationis quasi structuram, quæ ordine, iuncturaque constat, maximam quidem desiderare diligentiam: ea lege tamen, ne fiat operose. nam esse cum infinitus tū puerilis labor. stilus enim exercitatus efficit facilem hanc viam componendi. nam, vt in legendo oculus, sic animus in dicēdo, prospiciet, quid sequatur; ne inconditis verbis, & male coagmentatis offendātur aures, quarū est iudicium superbissimum.

continnanda. Verborum breuium & longorū vitāda est cōtinuatio. Nec verba verbis, nec nomina nominibus cōtinuari debent. Cic. in ora. Auriū iudicium est superbissimū.

De modo & forma verborum.
Cap. XXXIV.

Non est ex multis res vna, quæ magis oratorem ab imperito dicēdi ignaroque distinguat quam quod ille rudis incondite fundit, quantum potest, & id, quod dicit, spiritu non arte determinat: orator autem sic illigat sententiam verbis, vt nihil inane, nihil inconditum, nihil curtum, nihil claudicans, nihil in oratione sit redundans. hoc oratorio fit numero, qui aptam, & concinnam, & suauem efficit orationem. Breuiter igitur origo, deinde caussa, post natura, tum ad extremum vsus ipse explicetur orationis aptæ, ac numerosæ.

Arist. lib. 3. rheto. c. 8. De orat. 3. Quinct. li. 9. cap. 1. Oratorii numeri vtilitates.

De origine orationis numeroſæ. Cap. XXXV.

Ariſ. 3. rhe. cap. 8. In orat. Quin. li. 9. cap. 4. Thraſymachus numeroſę orationis inuétor fuit, quẽ ponit Quin. inter ſcriptores artis rhe. li. 9. c. 1. Ariſt. versũ in oratiõe vetat eſſe, numerum iubet.

PRinceps inueniendi aptam verborum, & numeroſam concluſionem fuit Thraſymachus: cuius omnia nimis etiam erant ſcripta numeroſe. Iſocrates autem ita ſcienter, moderateq; rem totam temperauit, vt multi exiſtimarint illum huius concinnatis auctorem, & principem extitiſſe. Vbi vero hæc formandæ orationis ratio cognita, & inuenta eſt, ſic omnibus placuit oratoribus: vt Ariſtoteles, quo nemo nec doctior, nec acutior, nec in rebus vel inueniendis, vel iudicandis acrior vnquã fuit, verſum in oratione vetet eſſe, numerum iubeat. Eius auditor Theodectes in primis, vt Ariſtoteles ſæpe ſignificat, politus ſcriptor, atque artifex, hoc idem & ſentit & præcipit Theophraſtus vero iiſdem de rebus etiam accuratius. Romani Ciceronis fere tẽpore agnouerunt, cum iam anni prope quadringenti eſſent, apud Græcos cum hoc probaretur. Vſque adeo autem hanc orationis conformandæ rationem ipſe Cicero probauit, vt non ſolũ eius hoc modo faciendæ & ornandæ, ſummus ipſe artifex fuerit, ſed diligentiſſime etiam de tota ea re præceperit.

Ciceronis tempore agnouerunt Romani oratiõis numerum, anni quadringentis poſt Græcos.

Cur numeroſa oratio inuenta ſit. Cap. XXXVI.

In Orat.

QVoniam igitur habemus aptæ orationis eos principes auctoreſque, quos diximus, & origo inuenta eſt; cauſſa quæratur, quæ facilis, & aperta eſt. Aures enim, vel animus potius, aurium nuncio, naturalem quandam in ſe continet vocum omnium menſionem. itaque & longiora, & breuiora iu-

Anim' naturalẽ quã dã cõtinet in ſe vocũ

iudicat; & perfecta, ac moderata semper exspectat; mutila sentit quædã, & quasi decurtata; quibus, tamquam debito fraudetur, offenditur; productiora alia, & quasi immoderatius excurrẽtia, quæ magis etiam aspernantur aures. Cum igitur fortuito sæpe, vt fit, aliquid concluse apteque initio, diceretur; animos hominum, auresque pellebat, vt intelligi posset id, quod casus effudisset, cecidisse iucunde: tunc notatũ genus est. notatio autẽ, & animaduersio peperit artẽ. Itaque, vt poetica, & versus inuentus est terminatione auriũ, obseruatione prudentium; sic in oratione animaduersum est multo illud quidem serius; sed eadem natura admonente, esse quosdã certos cursus, cõclusionesque verborũ. itaque cũ ea, quæ apte, concluseque dicerentur, magnopere auditores tenerent; ob eam caussam apte numeroseque dicendi præcepta quoque sunt inuẽta. de quorũ natura vt disserere possimus necesse est, vt de incisis, membris, & periodo prius dicamus.

omnium mensione.

Notatio & animaduersio, peperit artem numerosæ orationis.

De incisis, membris, & periodis. Cap. XXXVII.

I*Ncisum est sensus non expleto numero conclusus: plerisque, pars membri. Tale est quo Cicero vtitur, Domus tibi deerat? at habebas: Pecunia superabat? at egebas: vbi incisa sunt quatuor. Fiunt & singulis verbis incisa, vt, Diximus, testes dare volumus. Incisum est, diximus: Membrum autem est sensus numeris conclusus, sed a toto corpore abruptus, & per se nihil efficiens, vt, O callidos homines: O rem excogitatam: o ingenia metuenda: quem quæso nostrum fefellit, id vos*

Incisa Græ κόμματα, membra κῶλα vocant. Arist. 3. rhet. cap. 9. Cic. de Orat. Quin. lib. 9. cap. 4.

Incorne Le. quæ non extat.

ita esse facturos. O callidos homines: perfectum est, at remotum a ceteris vim non habet, vt per se manus, & pes, & caput: & o rem excogitatam: o ingenia metuenda. Quando ergo incipit corpus esse? cũ venit extrema conclusio: Quem quæso nostrum fefellit, id vos ita esse facturos? Periodum Cicero tũ ambitum, tum circuitum, tum comprehensionem, aut continuationem, aut circumscriptionem dicit. Cum temperetur autem membris omnis paullo lõgior circuitus: tamen aliud est cæsim & membratim, aliud circũscripte dicere. circumscriptio enim est, cum ab initio ad finem vsque quasi in orbem inclusa fertur oratio, donec consistat in singulis perfectis, absolutisque sententijs. Cicero pro leg. Man. Quamquam mihi semper frequens cõspectus vester multo iucundissimus; hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui optimo cuiq; semper maxime patuit, non mea me voluntas, sed meæ vitæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt. Membratim vero dicimus, cum in singulis membris liberior insistit oratio. Cicero pro Milone. Itaque quando illius postea sica illa, quam a Catilina acceperat conquieuit? Hæc intentata nobis est: huic ego vos obijci pro me non sum passus: hæc insidiata Pompeio est: hæc istam Appiam viam, monumentum sui nominis, nece Papirij cruentauit. Incisim vero dicimus, cum in singulis incisis insistit oratio. Cicero in Catilinam. Tenentur litteræ, signa, manus, denique vniuscuiusque confessio. Quomodo autem cũ in incisis, & mẽbris, tum in circuitu

In Orat. Periodum multis nominib[9] appellat. Cic.

Arist. 3. rhe. cap. 4.

Quid sit mẽbratim dicere.

Quid sit incisim dicere.

Cic. in Cat. 4. Orat.

tu numerus sit adhibendus paullo post dicetur. Sed, quia nullus, extra poeticos, numerus esse potest: pedes, quibus & poema fit, & oratio numerosa tẽperatur, ponamus. mox enim intelligetur; inter versũ & orationẽ numerosam permagnũ esse discrimen.

Eisdem pedibus poema & oratio numerosa tẽperantur.

De pedibus. Cap. XXXVIII.

PEdes, qui duas habent syllabas numero sunt quatuor, Spondeus, Pyrrhichius, Choreus, & Iambus. Spondeus est e longis duabus, Vt dicunt, mores: illi contrarius est Pyrrhichius, vt, nouus, tulit. Choreus est e longa & breui, vt scribit, semper. Huic Iambus est contrarius, vt legunt, reos. Trium vero syllabarum pedes sunt octo. Molossus ex tribus longis, vt dicendi, conseruant, Trochaeus, quem Tribrachym alij appellant, e tribus breuibus, vt facimus: Dactylus ex lõga & duabus breuibus, vt litora. Anapæstus ex duabus breuius & longa, vt pietas peragunt. Bacchius ex breui & duabus longis, vt amores. Antibacchius ex duabus longis & breui, vt audisset. Creticus, quem alij Amphimacrum vocant, ex longa, breui, & longa, vt, possident. Amphibrachys ex breui, longa, & breui: vt, petebat. Cicero ex alijs pedibus tres tantum ponit, nec tamen ipse dissimulat, quibusdã numeros videri, non pedes: nec immerito (quidquid enim supra tres syllabas habet, id ex pluribus est pedibus) Pæonas duos, & Dochimum, quibus & nos erimus contenti. Est igitur Pæon primus ex longa & tribus breuibus, vt adspicite, Pæon vltimus ex tribus breuibus & longa, vt facilitas. Dochimus vero ex Bacchio constat, & Iãbo, Vt, perhorrescerẽt.

Quinct. li. 9. cap. 4. Duarũ syllabarũ pedes sũt quatuor.

Trium syllabarũ pedes sunt octo.

In Orat.

Quidquid supra tres syllabas habet, id ex plurib⁹ est pedibus.

De

De numero oratorio. Cap. XXXIX.

Arist. 2. rhe. cap. 8. Cic. in orat. Quinct. li. 9. cap. 4.

Numerus oratorius Græ. est. ῥυθμός,

Rhythmi constat spatio temporum, pedes etiã ordine

Nullus est numerus, q nó aliquo loco in oratione adhibeatur.

In Orat. Multum interest inter poema & orationé numerosam.

Difficilius est oratióe numerosa uti quã versu.

Versus in oratione si

QVid intersit inter oratorium numerũ atque poeticum, itemque inter orationem, & poema diligenter nunc attendendum est. Numerũ oratorum Græci Rhythmum, poeticum Metrum vocant. quod etiam si cõstat vtrumque pedibus, habet tamen non simplicem differentiam. nã rhythmi spatio temporum constãt: pedes etiam ordine. in Rhythmo.n.nihil refert, dactylus ne sit, an anapæstus, cum eodẽ temporum spatio vterque constet, in versu pro dactylo poni nõ potest anapæstus. est & illud discrimen, quod metri semper idem est cursus, vt in Heroico carmine, dactyli, & spondei. in oratione alius atque alius numerus est adhibẽdus; ita vt nullus sit, qui nõ aliquo loco adhiberi possit. Ex his facile est intelligere, quam multum inter orationem numerosam, & poema intersit. versus certis legibus adstrictus est, vt nihil fiat extra præscriptum: at in oratione nihil est certum, nisi vt apte verbis comprehendatur sententia. itaque omnis, nec claudicans. nec quasi fluctuans, & æqualiter, constanterque ingrediens, numerosa habetur oratio. atque id in dicendo numerosum putatur: non quod constat totũ e numeris, sed quod ad numeros proxime accedit. Quo etiam difficilius est oratione vti, quam versibus; quod in illis certa quædã, & definita lex est, quam sequi sit necesse: in dicendo autem nihil est propositum, nisi aut ne immoderata, aut angusta, aut dissoluta, aut fluens sit oratio. in quo illud est vel maximum, quod versus in oratione si efficitur

tur

tur coniunctione verborum, vitium est, & quidem graue, ac longa animi prouisione fugiendum; & tamen eam coniunctionem, sicuti versum, numerose cadere, & quadrare, & perficere volumus. quod quomodo faciendum sit, deinceps explicemus. efficitur vitium est.

In qua parte ambitus debeat inesse numerus. Cap. XL.

Est igitur intelligendum, in toto verborum ambitu numeros tenendos esse fallūtur enim qui censent, cadere tantum numerose oportere, terminarique sententiam. & si enim id maxime decet, quoniam aures semper extremum exspectant, in eoque acquiescunt: ad hunc exitum tamen a principio ferri debet verborum illa comprehensio; & tota a capite ita fluere, vt ad extremum veniens ipsa consistat. Cum autē omnes in oratione sint quasi permisti, & cōfusi pedes, nec enim effugere posset orator animaduersionē, si semper eisdē vteretur: qui numeri & ad principium, & ad mediū, & ad extremū periodi sint magis accommodati, explicandum est.

Arist. 3. rhe. ca. 9. Cice. in Orat. Quinct. li. 9. cap. 4.

Tota periodus numerosa esse debet.

De initio periodi. Cap. XLI.

Clausulas diligentius, quam cetera omnia, seruandas esse inter omnes conuenit; quod in his maxime perfectio, atque absolutio iudicatur. proximam autem clausulis diligentiam initia postulant. nam & ad hæc intentus est auditor. optime hæc nascuntur a proceris numeris, ac liberis, maxime dactylo, quem heroū, vocat Aristoteles, & pæone priore, quem idem auctor vt optimum probat.

Arist. 3. c. 8. Cic. in ora. Quinct. li. 9. cap. 4.

Clausulæ maxime cōcinnitatē desiderāt.

Proxima clausulis diligentiam initia postulant.

Ci-

Rhe. 3. c. 8. Cice. in or. *Cicero mollissimum quidem numerum, eundemq; amplissimum esse fatetur, sed Creticum anteponit. Anapæstus etiam qui dactylo est spatio par, ordine contrarius, recte orationem incipit, Cicero pro lege Manilia: Quamquam mihi semper frequens conspectus vester: Exorsus est a spondeo, anapæsto, & cretico: Et in eadẽ oratione: Testis est Italia: a cretico: & ita tantũ bellum: ab anapæsto & spondeo: &, Qui Siciliã adijt: a pæone priore. Initia versuũ initijs orationis non conueniunt, & si Titus Liuius hexametri exordio coepit: Facturus ne operæ pretiũ sim. Dochimus quouis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus, aut continuatus numerũ apertũ, et nimis insigrẽ facit. Cicero de lege Agraria: est illud amplissimum, quod paullo ante commemoraui, Quirites. Vbi a spondeo, & dochimo ducitur initiũ.*

Liuius hexametri exordio coepit. Dochimus semel positus quouis loco aptus.

De fine periodi. Cap. XLII.

Qui pedes in extremo circuitu sint seruãdi. Cic. in ora. Quinct. li. 9. cap. 4. Nihil tam vitiosum est in oratione numerosaquã si semper est idem. Arist. pæona vltimũ Cic. creticũ

IN extremo autem circuitu duo, aut tres sunt fere seruandi, & notandi pedes: quos aut Choreos aut spondeos, aut alternos esse oportebit. Asia geminatum choreum, qui dichoreus vocatur, maxime secuta est. cadit autem ille præclare: sed in orationis numero nihil est tam vitiosum, quam si semper est idem. Spondeus est in clausulis firmus & stabilis, quo plurimũ est vsus Demosthenes. Pæona alterum orationi cadenti aptissimũ putat Aristoteles, quem Cicero non reijcit, sed aptiorem eo loco iudicat creticum: qui siue geminetur, siue spondeum præcedat, multum decoris habet in clausulis. Cicero pro Mar. Pristino more dicendi, creticus est gemina-

minatus, & spondeus. & Conseruatã, ac restitutam puto: spondeus & duo cretici. Et, Nec vlla vnquã ætas de tuis laudibus cõticescet; duo cretici & dichoreus. Nihil habet ne fortuna tua maius, quam vt possis: nec natura tua melius, quam vt velis conseruare quam plurimos. Duo item cretici. optime etiam est sibi iunctus anapæstus. Nam vbi libido dominatur, innocentiæ leue præsidium est, nam synalœphe facit, vt vltimæ syllabæ pro vna sonet. Est & dochimus stabilis in clausulis, & seuerus. Cicero in Antonium; Te miror Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere. Sed tuas Cn. Pompei, (te enim iam appello ea voce, vt me audire possis) tuas inquam suspiciones perhorrescimus. Quia postrema syllaba breuis an longa sit ne in versu quidem refert. Multæ sunt aliæ clausulæ, quæ numerose & iucunde cadunt, quas diligentissime ostendit Quinctilianus. Etiam intelligendum est clausulas versuum non conuenire clausulis orationis quod Bruto excidit: Quamquam sciunt placuisse Catoni: & vitandum esse, ne plurium syllabarum verbis vtamur sæpe in fine: quod etiam in carminibus est permolle. Non desunt enim qui Ciceronem vituperent in his: Familiaris coeperat esse balneatori. Et pro Cœlio. Non minus dura Archipiratæ. Nec illud quidem prætereundum est clausulas maxime apparere, & intelligi; quod aures continuam vocem secutæ, ductæque velut prono decurrentis orationis flumine, tum magis iudicent, cum ille impetus flectit, & intuendi tempus dedit. Variandæ sunt, igitur ne aut animorum iu-

apti∬imũ iudicatin clausulis.

pro Lig.

Crassus. optime sibi iungitur. creticus in clausulis.

Dochimus in clausulis stabilis est, & seuerus.

Philip. 2.

Pro Mil.

Lib. 9. ca. 4.

Clausulæ versuũ nõ conueniũt clausulis orationis.

Phil. 3.

Cur clausulæ sint variandæ.

iudicio repudiĉtur, aut auriũ satietate. Hoc vicissitudines numerorũ efficient, qui præstabũt, vt neque ij satiẽtur, qui audiẽt fastidio similitudinis; nec orator, id quod faciet, opera dedita facere videatur.

De media periodo. Cap. XLIII.

In orat. Quinct. li. 9. cap. 4. Lib. 3. rhet. cap. 8. quos numeros ab oratione segreget, quos maxime ꝓbet Arist.

CVm verborũ cõprehensio a principio ferri debeat, & tota a capite ita fluere, vt ad extremum veniens ipsa constat; dicendum est nunc, qui maxime cadant in orationem aptã numeri. & Aristoteles quidem spondeum numerum grandiorem iudicat, quam desideret soluta oratio; iambum autem nimis e vulgari esse sermone. ita neque humilem, & abiectam orationem: nec nimis altam, & exaggeratam probat; plenam tamen eam vult esse grauitatis; vt eos, qui audient, ad maiorem admirationem possit traducere. Trochæum autem, quem alij tribrachym appellant, ab oratione segregat, quia cõtractio, & breuitas dignitatem non habent ita pæona probat, quem orationi vel orienti, vel mediæ, vel cadenti aptissimum iudicat. Cicero autem sentit omnes in oratione esse permistos, & quasi cõfusos pedes. nec enim effugere posset animaduersionem orator; si semper ijsdem vteretur. Cum igitur, vt supra etiam dictum est, permista, & temperata nnmeris, nec dissoluta, nec tota numerosa oratio esse debeat: pæone maxime, quoniam optimus auctor ita censet, sed etiam reliquis numeris, quos ille præterit, temperãda est. In his, quæ demisso, atque humili sermone dicentur, iambus erit frequentissimus, pæon in amplioribus, in vtroque dactilus.

Cic. sentit omnes in oratione esse permistos numeros.

ita

ita varia, & perpetua oratione hi sunt inter se miscendi, & temperandi. sic minime animaduertetur delectationis aucupium, et quadrandæ orationis industria. Nec vero nimius is cursus numerorum esse debet: id enim in dicendo numerorum putatur, non quod totum constat e numeris, sed quod ad numeros proxime accedit. nullus enim pes est, qui non aliquando veniat in orationem. miscendi ergo sunt, curandũque, vt sint plures, qui placeãt; & circumfusi bonis, deteriores lateãt. Dochimus quouis loco est aptus, dummodo nõ iteretur. Plurimum etiam venustatis habet Creticus. Cicero pro Mar. Nullius est tantũ flumẽ ingenij, nulla dicẽdi aut scribendi tanta vis, tantaq; copia, quæ non dicã exornare, sed enarrare C. Cæsar res tuas gestas possit: tamen hoc affirmo, & hoc pace dicã tua, nullam in his laudem esse ampliorem, quam eam, quam hodierno die consequutus es: in hac periodo sunt quidem alij pedes, sed qui eam iucundissimam efficiunt, sunt cretici, dochimus, pæon, dactyli. & spondei.

In humili oratione iã bus in ampliori pacõ in vtraque dactyl⁹ est frequẽtissimus.

Dochimus quouis loco aptus, dummodo non iteretur.

De his quæ suapte natura numerosa sunt.
Cap. XLIV.

Aliquando suapte natura numerosa sunt, quæ dicuntur, etiam si nihil factum est de industria. Cum enim sunt casus in exitu similes, aut paribus paria referuntur, quasi sua sponte concinnitatem habet oratio; vt in illo Ciceronis pro Milone. Est enim. Iudices hæc non scripta, sed nata lex; quam non didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus:

Cum paria paribus referuntur aut cas⁹ in exitu sunt similes, oratio sua spõte numerosa efficitur

Arist. 3. rhe. c. 9. in ora. Quin. lib. 9. ca. 4.

ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus. Hæc enim talia sunt, vt quia referuntur ad ea, ad quæ debent referri, intelligamus, non quæsitum esse numerum, sed sequutū. Quod fit item referendis contrarijs. In hoc genere Cicero frequens est, vt illa sunt in quarto accusationis. Conferte hāc pacem cum illo bello; huius Prætoris aduentum, cum illius Imperaroris victoria; huius cohortem impuram, cum illius exercitu inuicto; huius libidines cum illius continentia: ab illo, qui cepit conditas; ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. Quæ sunt venustissima. Semper enim hæc, quæ a Græcis antitheta nominari supra diximus, cum de figuris ageremus, numerum oratoriū necessitate ipsa efficiunt, & eum sine industria.

Cum contraria referuntur numerus spōte sequitur

Quæ vitia sint vitanda in oratione numerosa. Cap. XLV.

Quinct. li. 9. c. 4.

Quæ vitia vitāda sint in hac re.

HAec tamen vitia in tota hac re diligentissime sunt vitanda. In primis, ne aperte verba traijciantur, quo melius aut cadat, aut voluatur oratio, deinde, ne inania quædam verba, quasi complementa numerorū, inculcentur: tertio, ne minutis numeris concidatur, infringaturque sententia. sed verba iam probata, & electa concinne coagmenten tur. nā vel dura, inter se cōmista, potiora sunt inuti libus. Multa sunt autem, quæ, ijs vitijs declinatis, numerose cōponendi laborē minuāt. sunt enim multæ figuræ, quibus & casus, & numeri possint variari. sunt multa etiam, quæ idē valent atque significat

Multa minuūt laborem cōponendi numerose.

cant, ex quibus exercitati facile illud eligunt, quod institutæ verborũ cõprehensioni maxime quadrat.

Periodus habet mēbra ad minimũ duo, sæpe tria.

De magnitudine ambitus. Cap. XLVI.

HAbet autem periodus membra minimũ duo, sæpe etiam & tria? Cicero pro lege Man. Nã cum antea per ætatem nondum huius auctoritatẽ loci contingere auderem; statueremq; nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putaui. Cicero cum ambitum mediocritatem habere ait, qui quatuor fere membris constat: nam & aures implet, & nec breuior est, quam satis sit, nec longior. vult autẽ, vt e quatuor, quasi hexametrorum versuum instar quod sit constet fere plena comprehensio. eius generis est illud pro Milone. Ego cũ tribunus plebis, republica oppressa, me senatui dedissem, quem extinctũ acceperam; equitibus Romanis, quorum vires erant debiles; bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abiecerant: mihi vnquam bonorũ præsidium defuturum putarem? Debet autẽ periodus sensum concludere: sit etiã aperta, Vt intelligi possit, & non immodica, vt memoria contineri possit.

Cic. in ora. Quinct. li. 9. c. 4.

Ambitus mediocris quatuor ferè mēbris constat.

Quinct. li. 9. cap. 4. Quid præstare debeat periodus.

De numero, qui est in membris, & cuiusmodi ea esse debeant. Cap. XLVII.

QVid sit membrum, quid incisum, quid ambitus antea dictum est. illud etiam est explicatum; aliud esse circũscripte, aliud membratim dicere, illic enim circũscribitur verborum comprehen-

Cice. in or. Quinct. li. 9. cap. 4.

Oratio quę mẽbris constat, valde reficit spiritum. *sio, donec in clausula semel consistat; hic in singulis membris oratio insistit. Quod in pronunciando magnopere reficit spiritum. vnde fit; vt oratio, quam membris carpimus, longior multo esse possit, quam*

Oratio, quę mẽbris carpitur lõgissime aliquãdo excurrit. *ea, quæ cõstat circuitu. ita aliquando ad quindecim, aliquando ad viginti mẽbra excurrat; cuiusmodi est locus ille elegantissimus in oratione Ciceronis pro Milone, Occidi, occidi non Sp. Melium, qui annona leuanda, iacturisq; rei familiaris, quia nimis amplecti plebem videbatur, in suspicionem incidit regni appetendi: non Tib. Gracchum, & quæ sequuntur. Nihil autẽ tam debet esse numerosum, quam hoc, quod minime apparet. sed non tam aperte, & palã in incisionibus, & membris numerus est adhibendus, quã aperte, & palã in ambitu adhibetur.*

In quo scribendi genere circũscripte, in quo sit membratim dicendum Cap. XLVIII.

In epidicti co genere omnia sũt circunscripte dicẽda Arist. 3. rhe. cap. 12. Cic. in ora. Quin. li. 3. cap. 4.

IN historia, laudationibus, totoque eo genere, quod Græci epidicticon nominãt, quod quasi ad inspiciendum delectationis caussa comparatum sit, omnia Isocrateo, Theopompeoq; more illa circũscriptione, & ambitu dicenda sunt; vt tamquam in orbe inclusa currat oratio. itaque, postea quam est cognita hæc vel circũscriptio, vel cõprehensio; nemo, qui aliquo esset in numero, scripsit orationẽ eius generis, quod esset ad delectationem comparatum, remotumque a iudicijs, forensiq; certamine; quin redigeret omnes in quadrum, numerumq; sententias. genus autem hoc orationis, nec totum assumendum est ad contentiones, & caussas veras, nec

In veris caussis, nec assumenda est omnino numerosa oratio, nec om

omnino repudiandum. si enim semper vtare, cum satietatem affert, tũ, quale sit, ab imperitis etiam cognoscitur. Detrahit prætterea actionis dolorem, aufert humanum sensum actoris, tollit funditus veritatem, & fidem. Sed, quoniam adhibenda nonnũquam est: primum videndum erit, quo loco, deinde quamdiu retinenda sit; tum quot modis commutanda. Adhibẽda est igitur numerosa oratio; si aut laudãdum est aliquid ornatius, vt Cic. in accusationis secundo de Siciliæ laude dixit; aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quã doloris; vt in quarto accusationis, idem Cicero de Syracusarum situ dixit. est etiam apta proemijs maiorum caussarum, vbi sollicitudine, miseratione, commendatione res eget. sæpe etiam in amplificanda re cõcessu omniũ funditur numerose, & volubiliter oratio. id autẽ tũ valet, cũ is, qui audit ab oratore iam obsessus est, ac tenetur. Nõ enim id agit, vt insidiantẽ obseruet; sed iã fauet, processumq; vult; dicendiq; vim admirans, non inquirit, quod reprehenda. Hæc autẽ forma perorationes quidẽ includit; sed in reliquis orationis partibus retinẽda nõ diu est. nã cũ locis supradictis ea fuerimus vsi tota dictio est ad incisa, & mẽbra trãsferẽda. Incisim autem & mẽbratim tractata oratio, in veris caussis plurimũ valet, maximeq; his locis, cũ aut arguas, aut refellas.

[nino repudianda.]

In amplificãda re numerose fũditur oratio.

perorationes hoc genere orationis cõstãt.

Qua ratione paretur hæc facultas apte, ac numerose dicendi. Cap. XLIX.

HAec autẽ facultas apte, atque numerose dicendi, nõ est tanti laboris quanti videtur. nec

Cic. in ora. Quinct. li. 8. cap. 4.

Nō eſt tātī labor is quā ti videtur hæc facultas numeroſe dicendi.

ideo hæc tractantur a ſummis viris, vt oratio, quæ ferri debet ac fluere, dimetiendis pedibus, ac perpendendis ſyllabis cōſeneſcat. ſatis enim in hoc oratorem formabit multa ſcribendi exercitatio: vt ex tempore etiā apte, numeroſeq; dicat. ante enim circumſcribitur mente ſentētia, confeſtimque verba concurrunt; quę mens eadem, qua nihil eſt celerius, ſtatim dimittit, vt ſuo quodq; loco reſpōdeat. Quod

Antipater Sidoni⁹ ſolit⁹ eſt verſus ex tēpore fundere.

ſi Antipater ille Sidonius ſolitus eſt verſus hexametros alioſq; varijs modis ac numeris fundere ex tempore; tantumq; hominis ingenioſi, ac memoris valuit exercitatio: vt, cū ſe mente ac volūtate coniecißet in verſum; verba ſequerentur: quanto id facilius in oratione, exercitatione, & conſuetudine adhibita cōſequemur? nibil eſt enim tam tenerū,

Nihil eſt tā tenerū & flexibile quam oratio.

neq; tā flexibile, neq; quod tā facile ſequatur, quocumq; ducas, quā oratio. ex hac verſus, ex eadē diſpares numeri conficiūtur. ex hac hæc etiam ſoluta varijs modis, multorumq; generū oratio. et, vt molliſſimā cerā ad noſtrū arbitriū formamus, ſic orationis genus ad omnē rationē, & ad auriū voluptatē, & animorū motū facile mutatur, & vertitur. neminē itaq; pæon, aut creticus ille, aut dichoreus conturbet: ipſi occurrēt orationi; ipſi, inquā, ſe offerēt, & reſpōdebunt nō vocati. cōſuetudo modo adſit ſcribēdi hoc modo, atq; dicendi. vt enim muſici accurate primo, et cogitate ſuæ artis præſcripta, et formulas obſeruāt; at, vbi vſus acceßit, ſine cogitatione etiā, et cura eadē illa incredibili celeritate efficiūt: ſic, vbi orator hoc modo ſcribere initio cōſueuerit, ſine vllo labore poſtea ſimiliter ſcribet, ac dicet.

Quan-

Quanti momenti sit apte dicere. Cap. L.

QVantum autem sit apte dicere, exsperiri licet; si aut compositi oratoris bene structam collocationem dissoluas permutatione verborum. corrumpatur enim tota res; vt hæc Ciceronis in Corneliana: Neque me diuitiæ mouent, quibus omnes Africanos, & Lælios, multi venalicij mercatoresque superarunt: immuta paullulũ, vt sit. Multi superarunt mercatores, venalicijque: perierit tota res; & quæ sequuntur: Neque vestis, aut cælatũ aurum, & argentum, quo nostros veteres Marcellos, Maximosque multi eunuchi e Syria, Aegyptoque vicerunt. Verba permutata sic, vt sit, Vicerũt eunuchi e Syria, Aegyptoque. Adde tertium, Neque vero ornamẽta ista villarũ, quibus L. Paullum, & L. Mummium, qui rebus his vrbem Italiãque referserunt, ab aliquo video perfacile Deliaco, aut Syro potuisse superari: fac ita: Potuisse superari ab aliquo Syro, aut Deliaco. Vides ne, vt, ordine verborum paullum commutato, ijsdem verbis, stante sententia, ad nihilum omnia recidãt, cum sint ex aptis dissoluta? Aut si alicuius inconditi arripias dissipatam aliquam sententiam, eamque ordine verborum paullum commutato, in quadrum redigas, efficiatur aptũ illud, quod fuerit antea diffluens, ac solutum. Age sume de Gracchi apud cẽsores illud. Abesse non potest, quin eiusdem hominis sit, probos improbare, qui improbos probet. Quanto aptius, si ita dixisset: Quin eiusdem hominis sit, qui improbos probet, probos improbare? Hoc modo dicere

Cic. in orat. Quinct. lib. 9. cap. 4.

Hęc oratio non extat: sed hic locus est apud Cic. in ora.

nemo vnquam noluit; nemoq; potuit quin dixerit. Qui autem aliter dixerunt, hoc assequi non potuerunt. Res autem se sic habet; (vt breuissime dicam, quod sentio (Composite, & apte sine sententijs dicere, insania est; sententiose autem sine verborũ & ordine, & modo infantia: sed huiusmodi tamen infantia, vt ea qui vtantur, nõ stulti homines haberi possint, etiã plerumque prudentes. quo, qui est contentus, vtatur. eloquens vero, qui nõ approbationes solũ, sed admirationes, clamores, plausus, si liceat, mouere debet, omnibus oportet ita rebus excellat; vt ei turpe sit quidquam aut spectari, aut audiri libentius. Hæc Cicero in oratore. Quare cum Aristoteles, qui aureum fundit flumen orationis: cũ Theophrastus qui diuinitate loquendi nomen inuenit: cũ Isocrates, quem eloquẽtiæ patrem Cicero appellat: cũ Demosthenes, cui sine dubio summa vis eloquẽtiæ conceditur: cum Cicero, qui primus cum Græcorũ gloria latine dicendi copiam æquauit, hanc eloquentiæ partem tanti fecerint: eam nobis summa debemus industria, summo etiã studio comparare.

Eloquens omnib⁹ debet rebus excellere.

Aristoteles aureũ fundit orationis flumẽ.

Demostheni summa vis eloquẽtiæ conceditur.

De tribus generibus dicendi. Cap. LI.

Cic. in ora. Quinct. li. 9. cap. 4.

PErspicuũ est, aliud dicẽdi genus in paruis caussis, aliud in modicis, aliud in grauibus desiderari. Nec solum variæ caussæ varium dicendi genus efflagitant, sed diuersæ orationis partes, diuersa quoque orationis formam postulant. quod cum ita sit, quot sint genera dicendi, & in quibus tum caussis, tum orationis partibus ea sint adhibenda, dicamus. tria sunt igitur dicendi genera, in quibus omni-

Tria sunt genera di-

omnibus peræque debet florere excellens & perfectus orator; vnum subtile, acutum, & tenue: Alterum vehemens, copiosum, & graue. Tertium est interiectum, intermedium, & quasi temperatum, in quo neque est acumen superioris generis, nec vis posterioris. Cum autem oratoris tria sint officia, docere, mouere, & delectare: subtile in probando, modicũ in delectando, vehemẽs in flectẽdo versatur. In genere subtili forma debet esse orationis a vinculis numerorum libera & soluta, non tam vaga; vt ingredi libere, non vt licẽter videatur errare. diligentia etiam conglutinandi verba prætermittenda est, & omnis insignis ornatus remouendus: ponẽtur tamen acutæ, crebræque sententiæ: ornamenta verborum & sententiarũ cũ tropis verecunde parceque adhibebuntur: translationes tamen poterũt esse crebriores; nec tam crebræ tamen: quam in genere dicendi amplissimo. Genus temperatum vberius est aliquanto, & robustius, quam hoc humile, de quo dictum est, submissius autem, quam illud, de quo dicetur, amplissimum: huic omnia dicendi ornamenta conueniunt, plurimumque est in hac oratione suauitatis. In idem verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum. Hoc in genere neruorum vel minimum, suauitatis autem est vel plurimum. At illud amplum, graue, copiosum, ornatum, vim profectò habet vel maximã: modo enim perfringit, modo irrepit in sensus, inserit nouas opiniones, euellit insitas. hic orator & defunctos excitabit, vt Appium Cæcum: apud hunc & patria ipsa exclamabit, aliquemq; (vt apud Cicerõẽ in ora-

Tria dicẽdi genera: subtile, temperatum, & vehemens. Cic. in or. Quinct. li. 12. cap. 10.

Genus subtile in probando modicũ in delectãdo, vehemẽs in flectendo versatur.

Quæ dicẽdi ornamẽta conueniant generi temperato.

Genus dicẽdi graue vim habet maximã.

In Orat. pro Cæl.

Orat. 2.

oratione contra Catilinam in senatu) alloquetur, hic & amplificationibus extollet orationem, & vi superlationum quoque eriget: vt. Quæ Charybdis tam vorax? & Oceanus medius fidius ipse: hic irã, hic misericordiam inspirabit: hic dicet, Te vidit, & fleuit, & appellauit: et per omnes affectus tractatur. His tribus generibus vtetur orator, vt res exiget, nec pro caussa modo, sed pro partibus caussæ. Magni igitur iudicij, summæ etiam facultatis esse debebit moderator ille, & quasi temperator huius tripartitæ varietatis. nam & iudicabit, quid cuique opus sit, & poterit quocumque modo postulabit caussa, dicere. Ad caussas tenues, cuiusmodi est caussa pro Cæcina, submissum: ad graues, qualis est Rabirij, vehemens: ad mediocres, ex quo genere est pro lege Manilia, temperatum dicendi genus accommodandum est. In eadem etiam ratione ad conciliandum quidem mediocre: ad docendũ verò atque probandum subtile & enucleatum: admouendum graue debet adhiberi. Est enim eloquentis proprium, parua submisse, modica temperate, magna grauiter dicere. Multum etiam refert quæ sit persona eius, qui dicit, & eorum, qui audiunt. non enim omnis fortuna, nõ omnis honos, nõ omnis auctoritas, non omnis ætas; nec vero locus aut tẽpus, aut auditor omnis eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum. in omnibus etiam rebus videndum est, quatenus. etsi enim suus cuique modus est, tamen magis offendit nimiũ quam parum. vnde fit, vt eloquentiæ sicut reliquarum rerum, fundamentum sit sapientia. Hæc de

clo-

Phil. 2.

Orator vtetur his tribus generibus vt res exiget.

Ad caussas tenues genus dicendi tenue, ad graues graue, ad mediocres tẽperatũ accommodãdum est.

Eloquentis propriũ est parua submisse, modica temperate, magna grauiter dicere.

Genus orationis ad personæ, loci, & tẽporis rationẽ aptari debet.

Eloquentię sicut cæterarum re-

eloquutione dicta sint. Nũc, quoniam omnia conformandæ, & expoliẽdæ orationis præcepta exposita sunt, ordine, vt instituimus, ad memoriã trãseamus.

rũ fũdamentũ est sapientia.

De memoria. Cap. LII.

MEmoriæ artẽ primũ omniũ instituisse ferunt Chium Simonidẽ. Cum enim celebri & frequenti conuiuio interesset, de triclinio egressus est: eo egresso triclinium supra conuiuas corruit, atque ita contudit; vt, cum eos humare vellent sui, nõ possent obtritos internoscere vllo modo. Tunc Simonides dicitur, ex eo, quod meminisset, quo eorũ loco quisque cubuisset, demonstrator vniuscuiusq; sepeliendi fuisse. Ex hoc Simonidis facto notatum videtur, iuuari memoriam signatis animo sedibus. quod suo quisque etiã experimento credere potest. Nam cum in loca aliqua post tẽpus reuersi sumus, nõ ipsa agnoscimus tantum, sed etiã quæ in ijs fecerimus, reminiscimur, personæq; subeunt, nõnumquã tacitæ quoque cogitationes in animũ reuertuntur.

Cic. 3. de or. Quinct. li. 11. cap. 2.

Simonides Chius memoriæ artem instituit.

Memoria iuuatur signatis animo sedib.

An memoria sit eloquentiæ pars. Cap. LIII.

ETiam si memoria, eloquentiæ cũ alijs artibus sit communis, tamẽ artificiosa memoria oratoriæ artis merito pars existimatur, nesciretur enim, quantũ vis eius esset, quãta diuinitas; nisi in hoc lumen orandi vim extulisset. nõ enim rerũ modo, sed etiam verborum ordinem præstat: nec ea pauca cõtexit, sed prope in infinitum; ita, vt in longissimis actionibus prius audiendi patientia, quam memoriæ fides deficiat. non immerito igitur thesaurus

Artificiosa memoria eloquentiæ pars est.

hic

Memoria est eloquétiæ thesaurus.

hic eloquentiæ dicitur, cũ exemplorũ, legũm, sapienter dictorum, beneque factorum velut quasdam copias, quibus abũdare, quasq; in prõptu semper habere debet orator, incredibilis eius vis repræsentet.

De artificio memoriæ. Cap. LIV.

De orat. 1. ad Her. lib. 3. Quinct. lib. 11. c. 2.

Artificium memoriæ constat locis & imaginibus.

Cuiusmodi loca esse debeant.

ARtificium igitur memoriæ, a veteribus traditum, locis constat, & imaginibus. Itaque ijs, qui hanc ingenij partem exercent, loca multa prius animo capienda sunt spatiosa, multa varietate signata, illustria, explicata modicis intervallis; vt ædium fere magnarum, aut alterius ædificij. hæc animo diligenter sunt affigenda, vt sine cunctatione, ac mora partes eius omnes cogitatio possit ordine percurrere. plus enim quam firma debet esse memoria, quæ aliam memoriam adiuuet. tum ea, quæ fuerint scripta vel cogitatione comprehensa, ordine his locis sunt commendanda, signis, quæ memoriam eorum excitent, notata. ita fiet, vt res ordine teneantur. Exempligratia; si sit de nauigatione, re militari, & agricultura dicendum, nauigationis anchora, rei militaris gladius vel spiculũ, agriculturæ spica, vel simile aliquid imago esse potest. hæ imagines supradictis locis ordine sunt cõmittendæ. deinde, cum repetenda fuerit memoria, incipies ab initio loca recensere, & quod cuique credideris, reposces. imago enim cuiusque admonebit, vt quamlibet multa sint, quorum meminisse oporteat, sint singula connexa quodam choro. sic enim fit, vt ordinem rerum locorum ordo conseruet, res autem ipsas rerum effigies notent. Vtendũ

Ordinẽ rerũ locorũ ordo, res ip

est

est autem imaginibus aliquid agentibus, acribus, insignitis, quæ occurrere celeriterq; percutere animum possint. Loca quæ assumpseris, egregie commo diterq; notare oportebit, vt perpetuo hærere possint. Nam imagines pro rerum varietate subinde sunt mutandæ, at loca perpetuo remanere debent.

Qualas imagines notat. Cuiusmodi debeant esse imagines.

Quid conferat hoc memoriæ artificiũ. C. LV.

VT ad quædam prodesse hæc non est negandum, vt si rerum nomina multa per ordinem audita reddenda sint, vel res diuersæ ordine complectendæ: sic in discendis orationis perpetuæ verbis nihil fere prosunt. singulorum enim verborum imagines memoriæ mandare, & inutile esset, & infinitum. si longior complectenda memoria oratio fuerit, proderit per partes ediscere. non est autem inutile, quo facilius hæreant, aliquas apponere notas, quarum recordatio commoneat, & quasi excitet memoriam, illud neminem non iuuabit, iisdem, quibus scripserit chartis, ediscere. Si tamen quis vnam maximamq; artem memoriæ quærat, exercitatio est, & labor. multa ediscere, multa cogitare, &, si fieri potest quotidie, potentissimum est. Quantum autem natura studioq; valeat memoria, vel Themistocles testis est, quem vnum intra annum optime locutum esse Persice constat: vel Mithridates, cui duas & viginti linguas, quot nationibus imperabat, traditur notas fuisse: vel Crassus ille diues, qui cum Asiæ præesset, quinque Græci sermonis differentias sic tenuit, vt qua quisque apud eum lingua postulasset, eadem sibi ius redditum

De orat. 1. Quint. lib. 11. cap. 2. Singulorũ verborum imagines memoriæ mãdare & inutile est & infinitũ.

Exercitatio est maxima memoriæ ars.

Themistocles Mithridates, Crassus, Cyrus & Theodectes memoria plurimum valuerunt.

tum ferret: vel Cyrus, quem omnium militum tenuisse creditũ est nomina: quin semel auditos quãlibet multos versus protinus reddidisse dicitur Theodectes. Explicatis memoriæ præceptis, restat, vt de pronunciatione dicamus.

De pronunciatione, & eius vtilitate. Cap. LVI.

De Orat. 3. ad Her. li. 3. Quin. lib. 11. c. 3. Pronunciationis laus.

PRonunciatio a plerisque actio dicitur; sed prius nomen a voce, sequens a gestu videtur accepisse. hæc autẽ pars est, quæ in dicẽdo vna dominatur. sine hac summus orator esse in numero nullo potest mediocris hac instructus summos sæpe superare. Nam & infantes actionis dignitate eloquentiæ sæpe fructum tulerunt, & diserti deformitate agendi multi infantes putati sunt. vt iã nõ sine caussa huic primas dedisse Demosthenes dicatur, cum rogaretur quid in dicendo esset primum, huic secundas, huic tertias. est enim actio quasi corporis quædam eloquentia. Cum sit autẽ in duas diuisa partes vocem gestumque; quorum alter oculos, altera aures mouet, per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus; prius de voce, deinde de gestu, qui voci etiam accommodatur, dicendum est.

Actio est quasi corporis quædam eloquentia.

pronũciationis duæ sũt partes.

De voce. Cap. LVII.

De ora. li. 3 ad Her. li. 3 Quinct. li. 11. cap. 3.

Anim⁹ maxime voce mouetur.

VOcis mutationes totidẽ sunt, quot animorũ, qui maxime voce mouẽtur. Itaque, perfectus orator vtcumque se affectum videri, & animum audientis moueri volet, ita certum vocis admouebit sonum. aliud enim vocis genus iracundia postulat, acutum, incitatum crebro incidens: aliud miseratio

Quod genus vocis

ratio ac mæror, flexibile, plenum, interruptum, flexibili voce: aliud metus demissum, & hæsitans, & abiectum: aliud vis, contentum, vehemens imminens, quadã incitatione grauitatis: aliud voluptas, effusum lene, tenerum, hilaratũ, ac remissum: aliud molestia, sine commiseratione, graue quiddam, & vno pressu, ac sono obductum. Ac vocis quidem bonitas optanda est (non est enim in nobis) sed tractatio in nobis. ergo bonus orator variabit & mutabit, omnesq; sonorũ tum intendens, tũ remittẽs persequetur gradus. nec modo in diuersis rebus, sed, etiam in iisdem partibus, iisdemq; affectibus, quasdam non ita magnas vocis mutationes adhibebit. nam varietas cum gratiam præbet. ac renouat aures, tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit.

postulent iracundia, miseratio, met⁹, vis & voluptas.

Bonus orator omnes, sonorũ tũ intẽdẽs tũ remittẽs variat grad⁹.

De gestu. Cap. LVIII.

Vocem subsequi debet gestus, & animo simul cum ea parere. gestu sic vtẽdum est, vt nihil in eo supersit. Status erit erectus & celsus, rarus incessus, nec ita longus, excursio moderata, eaque rara, nulla mollicia ceruicum, nullæ argutiæ digitorum, non ad numerum articulus cadens, trunco magis toto se orator moderabitur, & virili laterum flexione; brachii proiectione in contentionibus, contractione in remissis; pedis supplosione in contentionibus, aut incipiendis, aut finiendis. Sed in ore sunt omnia. in eo autem ipso dominatus est oculorum. animi enim est omnis actio; & imago animi vultus est, indices oculi. hæc est vna pars corporis, quæ quot animi motus sunt, tot significationes,

Nihil I gestu debet superesse.

Quæ sunt vitanda in gestu.

In ore & præcipue in oculis est maxima vis actionis

& com-

Oris ne nimium mutetur species.

& commutationes possit efficere. nam oris non est nimium mutanda species; ne aut ad ineptias, aut ad prauitatem aliquam deferamur. Oculorum igitur tum intentione, tum remissione, tum coniectu, tum hilaritate motus animorũ significabimus apte cum genere ipso orationis. est enim actio quasi sermo corporis, quo magis mẽti congruens esse debet.

Actio est quasi corporis sermo.

QVoniam in his tribus libris breuiter, vt vires nostræ tulerunt, quid esset Rhetorica, quod eius officium, quæ materia, atque finis, dictum est; & de singulis eius partibus, earumque vi, & præceptis est disputatũ: illud solum nunc superest; vt omnes ad eloquentiam, quæ nihil aliud est, quam copiose loquens sapientia, cohortemur. ex qua illi profecto maximos et vberrimos fructus percipiẽt, qui eam ad Dei Opt. Max. cultum, ac venerationem diligentissime contulerint. Cui enim potius eloquentiae studia consecrentur, quam illi qui vt hominis decus ingenium, sic ingenij lumen esse voluit eloquentiam? Hoc igitur agamus, hoc curemus in hoc conatus, cogitationesq; nostrae semper euigilent; vt tum eloquentiae, tum ceterarum artium studia parenti vitæ nostræ deseruiant. Cui omnia honoris, omnia virtutis, omnia ingenij sine vlla exceptione debentur ornamenta.

F I N I S.

INDEX ALPHABETICVS eorum omnium, quæ his tribus libris continentur.

Con-

Q

Quæ-

Syl-

Rhyth-

Paro-

FINIS.

